

Európai demokráciák

Szerkesztette: Molnár Pál

Tartalom

Granasztói György: Köznapi bizakodás

Bod Péter Ákos: Pénzügyi végvárrendszer az euróövezetben (Molnár Pál)

Matolcsy György: Fokozatokban lépünk vissza a jóléti Európába (Faggyas Sándor)

Dávid Ibolya: A magyarság megmarad Európa közepén (Őszy-Tóth Gábor)

Turi-Kovács Béla: Közép-Európa fontos a Nyugat életképességéhez (Nyíri János)

Sasvári Szilárd: Az önzés csak tucatpolgárokat farag (Pintér Károly)

Bogár László: A modernizáció európai útja az emberibb (Hardy Péter)

Körmendy-Ékes Judit: Kultúrnemzet voltunkat nem vonja kétségbe a világ (Csontos János)

Németh Zsolt: Az unió védi a kisebb tagállamok érdekeit (Gui Angéla)

Navracsics Tibor: Intézményesített konfliktuskezelés (Szőnyi Szilárd)

Árva László: Amerika sokszínűbb Európánál (Németh Miklós Attila)

Lányi András: Pénzkérdés is a kultúra versenyképessége (Balavány György)

Vass Csaba: A bűvészinas mindent kipróbál (Mátyássy Andrea)

Köznapi bizakodás

Már nincs messze az idő, amikor Magyarország forma szerint is az Európai Unió tagja lesz. Az elmúlt években felgyorsultak a folyamatok. Miközben a fiatalabb nemzedékek számára az új Európa természetes közeg, amelyet minél jobban meg kell ismerni, az idősebbek fordulatot emlegetnek, olyasmit, amelyre tíz évvel ezelőtt csak úgy lehetett gondolni, mint egy ábránd-képre. Illetve valamilyen nehezen elképzelhető, sőt idegen és veszélyes képként, rémképként jelent meg sokak előtt. A Nyugat. A nyugati élet ellentmondásai, az elidegenedés, a környörtelen kapitalizmus, amely eltiporja az embert, az ember érzelmeit és szabadságát.

Az utolsó tíz év alatt gyorsan és nagy mértékben változott meg az élet körülöttünk. Alig lehet végiggondolni a sok különbséget. Legfeljebb versengeni lehet, hogy ki tud több változást felidézni, vagy ki tudja a legmeggyőzőbben elmagyarázni, hogy mi volt a legnagyobb közülük, a legfontosabb. És természetesen arról is érdemes eszmét cserélni, hogyan alkothat mindez valamilyen egységet.

A kilencvenes évek elején a társadalom jelentős részében szorongás lett úrrá, mert tapasztalat hiányában a jövőt elképzelni sem lehetett. A változások ettől olykor még rémületesebbeknek látszottak. Az évtized második felében azonban a szorongás csökkent, pesszimista nemzetből a magyar, a legújabb, immár közismert felmérések szerint kifejezetten optimista nemzet lett. Nem a régi ideológia jegyében, amely a boldog jövőt „történelmi szükségszerűségnek” tekintette. Mostanra viszont azt kezdjük megtanulni, hogy cselekvően vehetünk részt a jövő alakításában, sőt módunk van mindig arra is, hogy jót tegyünk.

Ebből a szempontból nézve a nagy átalakulás legjelentősebb mozzanatát a nyitás jelentette. Megnyíltak a határok. Megnőttek a lehetőségek. Kiteljesedett a személyes szabadság. Kitárultak a piacok. A hétköznapi életben a nyitás mindenekelőtt a döntések nagyobb szabadságát és a megnőtt személyes felelősséget jelenti.

Mindez különleges megvilágításba kerül az európai csatlakozás küszöbén. Sokan szokták a helyzet jellemzésére a „kikötő” hasonlatot használni. A hajó közeledik a parthoz, s ahogy kibontakoznak a részletek, csökken a távolság, az egybelátható tájból nyüzsgő és zajos valóság lesz.

Az előttünk fekvő kötet a magyar közélet vezető személyiségeivel folytatott beszélgetések gyűjteménye. A tizenkét hosszú beszélgetésből már első ránézés alapján is kitűnik három sajátosság: Egyrészt az európai uniós csatlakozás tétjei, lehetőségei, veszélyei minden interjúban sajátos és árnyalt kifejtést kapnak. Másrészt valamennyi nyilatkozó szavaiból érezhető a magabiztosság hangulata, még akkor is, ha a mondanivaló kritikus. A harmadik benyomás a közelségé. A jövő, a feladatok tükrében bontakozik ki immár az olvasó előtt, nem pedig a szorongató, fenyegető és kiismerhetetlen veszélyek tükrében. Nem apokaliptikus jóslatok, hanem szakértő válaszok, finom elemzések alkotják a kötetet.

A kötetben a máris megszámlálhatatlanul soknak látszó probléma közös sajátosságának az mutatkozik, hogy feltárásuk érthető, elemzéseik pedig szakszerűek, érdekfeszítőek és bizakodást fejeznek ki. A kis- és középvállalatok problémáitól kezdve a gazdaságpolitika csomópontjain, a globalizáció, az információs társadalom szerteágazó témáin át a környezetvédelemig az olvasó szinte leltárát kapja az elmúlt évek jelentős és új kérdésfelvetéseinek.

Mi lehet a magyarázata ennek a bizakodásnak? A legkézenfekvőbb azt mondani, hogy Magyarországon, hosszú idő után először olyan kedvező folyamatok indultak el, amelyek látványosan fejeződnek ki a viszonylag könnyen mérhető gazdasági jelenségeken keresztül, de számos áttételesen tapasztalt tünettel is járnak.

Az efféle változásokat általában a tárgyi, statisztikai mivoltukban szokás megragadni. Csökken a munkanélküliség, lassul az infláció, nő a bruttó nemzeti össztermék s a többi. Kezdődik persze tüstént a vita is, igaz-e vagy sem, kik azok, akikre nem vonatkozik a változás, akiknek az élete nem javult, hanem körülményei romlottak. Hatalmas viták ezek, amelyek a közgondolkodást elsősorban foglalkoztatják, s a könyvben megszólaló közéleti személyiségek bizony nem egyszer egymásnak is ellentmondanak jónéhány vonatkozásban.

A könyvben olvasható fejtegetésekből azonban, mintegy háttérként kiolvasható, felismerhető még egy fontos sajátosság. Arra is példák ezek a beszélgetések, hogy Magyarországon az utolsó évtizedben alapvetően átalakult a gondolkodás is. A mögöttünk hagyott időszakra determinista szemlélet volt a jellemző, miközben most már ennek a beidegződésnek az eltűnése tapasztalható szinte minden megkérdézett személyiségnél. Az előző eszmefuttatásnak a lezárásaként legyen szabad erre a körülményre is felhívni még a figyelmet.

Jellegzetes determinista elképzelés például, hogy a hosszú időtartamban végbemenő változások a különféle törések egységes történelmi folyamatba illeszkednek, s a folyamat adott esetben ráadásul fejlődésként értendő. Igazi elavult elképzelés. A közös európai valuta, a maastrichti egyezmények és a többi egységes szabályozás, például a schengeni, mind-mind azt a látszatot keltik az ilyen felfogás tükrében, hogy az Európai Unió előbb-utóbb föderatív szuperhatalommá lesz, mert ez, így mondták régen, „törvényszerű”. Más szóval a régi beidegződések alapján az a látszat, mintha csak egyetlen, történelmileg is igazolható útvonal létezne. Aki ezen halad, szembetalálja magát útjának jó és rossz következményeivel. Aki letér az igaz útról, megbűnhődik.

Magyarország kis ország. A jövő kérdése valamennyi nyilatkozót foglalkoztatja. És egyik sem fogadja el, hogy az ország sorsa eleve elrendeltetett. Nem fogadja el, hogy az ország sorsának alakulása elsősorban annak lakóin múlik.

Igen, a szovjet rendszerből kiszabadult kisebb országok immár nem fogadják el helyzetüket belenyugvással, behódolással, hajbókolással, eleve feltett kézzel. Ha ugyanis az előttünk álló változásokat társadalmunk a közelmúlt marxista tanításaihoz igazodva kikerülhetetlen fejleményeknek tekintené, akkor komoly bajba kerülnénk ismét. Ma már nem lehet elfogadni, hogy a számunkra olyannyira fontos különbségek, amelyek nemzeti sajátosságainkhoz kapcsolódnak, egy felsőbb rendező elv jegyében kiküszöbölhetők vagy beleegyezésünk nélkül módosíthatóak. Ez az újszerű szemlélet sugárzik a kötetből, a bizakodás hétköznapi és hiteles kifejezései teszik pedig érdekes és jó olvasmánnyá.

Granasztói György

Pénzügyi végvárrendszer az euróövezetben

Bod Péter Ákos időszerűnek véli a Made in Hungary-stratégiát

A magyar munkahelyet, értéket, szokást, árut úgy kell megvédenünk, hogy közben sem külső okok, sem saját távlatos érdekeink miatt nem engedhetünk a bezárkózás látszólag egyszerűbb megoldást ígérő csábításának. A jog mellett a felelősségről is szólnunk kell, miközben a tömegkultúra teljes erővel ezzel ellentétes üzenetet hordoz. Patrióták vagyunk, de történelmi ismereteink és hazánk felismert stratégiai érdekei miatt egyaránt európai jövőt látunk hazánk előtt - jelenti ki Bod Péter Ákos közgazdász professzor. A híres történelmi család tagja úgy véli: a magyarság - ez az európai szemmel nézve kicsit romantikus, valóban másfolyen, de mindenképpen érdekes nemzet - a pusztá fennmaradásával és létével máris gazdagítja Európát.

- Vannak, akik hazánk túlzott pénzügyi függése és a nemzetközi pénzvilág labilis viszonyai miatt pénzügyi összeomlásunk lehetőségéről beszélnek, míg banki körökben magabiztos nyilatkozatokat is hallani. Mi tehát a valós helyzet? És mi van a pártállamtól 1990-ben jussolt 20,4 milliárd dollár adóssággal? Tényleg csökkent a függésünk, vagy csupán arról van szó, hogy a dollárban fennálló külső adósság helyébe a külföldiek állampapírban, és forintban, jegyzett tartozásai léptek?

- Helyzetünk alapos megváltozását mi sem mutatja jobban, hogy annak idején számos gondunk között a legégetőbbnek az állam külső tartozását tartottuk, és az adósság mértékét - mihelyt azt a hatalmon lévők az első többpárti parlamenti választások közeledtével 1989-ben kénytelenek voltak az addigi hamisítás nélkül közzétenni - a közügyek iránt érdeklődők mindannyian ismerték. Most viszont már csak a gazdaságpolitikusok szűk köre tudja fejből az állam külső adósságát, ami - és erről még szólni kívánok - már nem a legfontosabb mutatója külső pénzügyi függőségünknek. Ez tulajdonképpen jó jel. Az adósságok ügye azonban valóban végigkísérte az egész rendszerváltoztató évtizedet, és nem lehet megérteni a privatizáció és a külföldi tőkebeáramlás eseményeit, ha nem látjuk tisztán azt az irdatlan külső pénzügyi függést, amelyet a csődöt valló szocialista rendszer reánk hagyott. A függés nem szűnt meg, és a mai világban a nemzetközi pénzvilág kockázataitól sem lehet eltekinteni. Mégis a feltett kérdésre én *óvatos optimista* választ adok. Optimistát, mert hazánk pénzügyi helyzetét javulónak látom. Óvatost, mert a sokféle örökölt teher még mindig reánk nehezedik, és léteznek újabb típusú veszélyek is.

- Mit jeleznek a szikár tények?

- 1990 tavaszán valóban húsz milliárd dollárnyi külső adósság sújtotta a magyar gazdaságot, pontosabban a Magyar Nemzeti Bankot és a magyar államot. Az ország adóssága akkor lényegében megegyezett a hatóságok, az állam adósságával, hiszen más gazdasági szereplő addig nem került olyan helyzetbe, hogy nemzetközi adósságot csináljon: egy vállalat, pénzintézet, magánszemély egész egyszerűen nem kapott volna hitelt külföldről. Ha vesszük az 1990 januárja és 2001 januárja közötti időszakot, akkor azt látni, hogy ezen időszak végén az ország bruttó külső adóssága némileg nőtt: a Magyar Nemzeti Bank szerint - miként a *Havi jelentés, 2001. évi második számából* kiderül - a 2000-ig évet záró adósságadat 24,5 milliárd euró. Az MNB újabban már euróban összesíti a különféle külső tartozásokat. A Központi Statisztikai Hivatal előttem fekvő legfrissebb adata 33 milliárd euróra teszi a 2001. év januári adatát, melyben szerepeltetik a nálunk működő vállalatoknak a külföldi tulajdonosoktól felvett hiteleit is - *A KSH jelenti* című kiadvány 2001/1-es száma szerint. Ha dollárra számolnák át az

MNB adatait, akkor 23 milliárd dollárt kapnánk, a KSH szerinti számokból harminc milliárd dollárra jönne ki az ország külső adóssága.

- A két hatóság adatai feltűnően eltérnek!

- Ezt az eltérést itt félretéve az mondható ki első ránézésre, hogy egy bő évtized alatt - beszámítva a dollár értékcsökkenését - nem sokat változott az összeg, miközben az alatt szinte minden más megváltozott nálunk. Ám az adósságra sem igaz az, hogy nagyságrendileg azonos az adósság-helyzet. Kezdjük azzal, hogy most már nemcsak az államnak van külső adóssága: ebből a 24,4 milliárd euróból a nagyobb rész ugyan még az állam és az MNB könyveiben található, de 11 milliárd már a *magánszektor adóssága*. Márpedig jókora különbség van az állam tartozása és mondjuk a Westel vagy a Magyar Suzuki banktartozásai között.

- De mekkorák az állam saját követelései?

- Ezt nézve 1990 tavaszán szinte semennyi nemzetközi tartalék nem állt az MNB rendelkezésére, és így valóban nem sokon múlt, hogy egy nagybácska számla beérkezése nem sodorta hazánkat a fizetéseképtelenség állapotába. Egy évtizeddel később az MNB hivatalos devizatartaléka tíz milliárd eurónak megfelelő szint fölé került, vagyis az államnak a külső adósságállományával csaknem megegyező összegű követelése is van. Ha tehát a követelésekkel csökkentem a tartozásokat, akkor azt mondhatjuk, hogy az államnak ma már lényegében nincs külső nettó adóssága, míg a magyar gazdaság magánszereplői tartoznak ugyan a külföldnek, de nem aggasztóan nagy méretben. Az ország hitelköveteléseivel és nemzetközi tartalékaival csökkentett úgynevezett *nettó adósságot* a KSH már csupán 12,3 milliárd euróra teszi, s ez jóval kisebb adósságállományt jelent, mint ami 1990-ben ténylegesen fennállt.

- Csakhogy javult-e a gazdaság tényleges teljesítőképessége?

- Időközben megnőtt a magyar nemzeti össztermék, így ugyanakkora adósságállomány százalékosan kisebb mértékű eladósodást jelentene. Hús- vagy harminc milliárd eurónyi bruttó adósság az *éves hazai terméknek* - a GDP-nek - mintegy fele, a nettó adósság pedig annak csupán húsz százaléka, ami nemzetközi viszonylatban nem számít kiemelkedően nagy mértéknek. Még azt is érdemes elmondani, hogy időközben hazánk kivitele dollárban vagy ECU-ben - azaz euróban - számolva megháromszorozódott, vagyis *külkereskedelmi forgalmunkhoz* mérve: harmada ma már az adósságtömeg az 1990 körüli helyzethez képest.

- Ezek jó hírek!

- A történet azonban bonyolultabb, hiszen a kérdésben is szerepel utalás arra, hogy a külföldiek kezében lehetnek, vannak magyar állampapírok és forintban fennálló egyéb követelések, amelyet jogszerűen dollárra válthatnak, ha úgy kívánják. Nem is kicsi ez a tétel: e napokban is lehet vagy 800 milliárd forint értékű állampapír külföldiek birtokában - ami újabb hárommilliárd dollárnak felel meg. De nem is ez a legnagyobb tartozásoldali tétel. A külföldi befektetők igen nagy mértékben vásároltak magyar részvényeket: a Budapesti Értéktőzsde részvényszekciójában szereplő részvényvagyon hatvan-nyolcvan százaléka között mozgott az utóbbi években a külföldi befektetők aránya. Ám a részvénytulajdon vagy a hazai befektetésekben megtestesülő külföldi tulajdon nem adósság. *Követelés*, de nem *adósság*. Ilyen követelés például az Audi motorgyárban megtestesülő német tulajdon. Nem magyar állampolgáré, vállalkozásé, nem a magyar államé ez a vagyon, és így jövedelme sem magyar személyé, szervezeté, ám nem is jelent olyasfajta adósságot, mint egy felvett bankhitel vagy

kibocsátott kötvény, amelyet vissza kell egyszer adni, és a hitel teljes visszafizetéséig kamatot kell fizetni.

- Nem adósság, de a gyárba, értékpapírba fektetett külföldi követelés nagysága egyáltalán nem mellékes gazdasági adat!

- Az így felhalmozott tőke nálunk dolgozik, nekünk is dolgozik - meg persze a tőke tulajdonosának is -; és ez jó. Másfelől viszont az e vagyon révén szerzett jövedelem - vállalati nyereség, osztalék - előbb-utóbb elhagyja az országot, ami a fizetési mérleg romlásában mutatkozik meg. A tőke tulajdonosának joga van eladni vagy felszámolni követeléseit, és elvileg ki is vonulhat az országból. Egy esetleges nagy kivonulás pedig krízist is előidézhet, amint ezt a gyorsan fejlődő délkelet-ázsiai országok némelyike 1997-98-ban a saját kárán megtapasztalhatta. Ha tehát nem csak az adósság, és főleg nem kizárólag az állam külső adóssága felől tekintünk hazánk külső függőségére és sebezhetőségére, akkor az említett 20-30 milliárdnál jóval nagyobb összeg áll előttünk. A 2000. évet a magyar nemzetgazdaság mintegy 54 milliárd euró külső *tartozással* zárta. Ez óriási összeg, mutatja tőkebevonó képességünket, másfelől a nemzetközi tőkének való kitettségünket is. Ha viszont bárki most azt gondolná, hogy az eddigi ismereteitől eltérően meglepően súlyosak tartozásaink, akkor gyorsan idézem a Nemzeti Bank 2001. évi 2. számú havi jelentéséből a 'Magyarország külfölddel kapcsolatos követelései' sort: eszerint ugyanakkor 24 milliárd eurónyi összegű a magyar állam, a magyar bankok és vállalkozások *követelése*. Nettó külföldi tartozásunk tehát úgy harminc milliárd euróra tehető.

- Ezt hagyjuk a jövő nemzedékeire?

- A továbbiakban nyilván mind a tartozásunk nőni fog, amilyen mértékben nő a nálunk befektetett külföldi tőke, mind pedig a követelésünk, hiszen a nagy és kevésbé nagy magyar vállalkozások is fektetnek be külföldön, vesznek külföldi állampapírt. Ha az egyenleg nem billen el a tartozások irányába, és gazdaságunk tovább növekszik, akkor nincs gond; ezen a gondolatmeneten nyugszik az én optimizmusom is.

- Jelenthet-e védelmet, ha Magyarország is beépül az euróövezetbe?

- Az egymással igen sokat kereskedő, egymás országait turistaként gyakran felkereső nyugat-európaiak az elmúlt évtizedekben többféle megoldást is kipróbáltak arra, hogy miként mérsékeljék a nemzeti valuták létéből adódó átváltási költségeket és főként az árfolyamok mozgásából fakadó kockázatokat. Tíz éve eldöntötték a hatóságok, hogy az átváltási árfolyamokat végérvényesen rögzítik, majd pedig áttérnek a közös pénzre. Tervüket sikeresen végrehajtották, és 1999 elejére megszületett az *euró*. Ez a fejlemény számunkra adottság. Úgy is, hogy külkereskedelmünk igen nagy része az euróövezet országaival zajlik, jórészt euróban. A forint - lássuk be - meglehetősen inflációs természetű fizetési eszköz, amely mögött gazdasági értelemben kis ország áll. Az élet előbb-utóbb azt hozná, hogy a külkereskedelmünk és a külvilággal folytatott pénzbeli ügyleteink zöme euróban zajlik; az alternatíva lehetne még a dollár. Ez a két *világpénz* létezik most. Az euró úgy is adottság, hogy amikor hazánk majd aláírja az Európai Unióhoz való csatlakozásunkkor a szükséges dokumentumokat, azokban benne szerepel majd az úgynevezett Gazdasági és Monetáris Unióhoz való csatlakozás szándéka is. Más szóval az EU olyan csomag, amelyben az új csatlakozóknak benne találják az eurózónába való belépési nyilatkozatot is, bizonyos fontos gazdasági és pénzügyi előfeltételek teljesítése esetén. Olyan választásunk nincs, mely szerint mi szeretnénk csatlakozni az Unióhoz, de nem kérünk a GMU-ból. Miután azonban e pénzügyi feltételek

teljesülése - például éppen a forint inflációs természete miatt - még elég távoli ügy, valamint a GMU-ba való belépést megelőzően legalább két éves előírt várakozási idő van, ezért amiről most beszélünk, nem a következő néhány év fejleménye.

- A spekulánsoknak közömbös is lehet, hogy forinttal vagy euróval lovagolják meg az árfolyamhullámokat!

- A közös valuta védelmet ad; nem kell attól aggódnunk, hogy spekulációs támadás éri. Lesznek más előnyök is a forint megszűnéséből. Mivel csatlakozásunkat követően csökken az ország egészéhez kapcsolódó üzleti és főként valutáris kockázat, így könnyebbé, olcsóbbá válik az adósság finanszírozása. Amint az előbb szó volt erről, külső bruttó államadósságunk nem nagy, ám ehhez járul hozzá a forintban fennálló további igen jelentős államadósság, ami így együtt az éves hazai össztermék hatvan százaléka tehető. Nem mindegy ezért, hogy mekkora a kamatköltsége az államadósságának. A forintnál értékállóbb valutában nyilvánvalóan előnyösebb lesz a finanszírozás mind az állam, mind a magánszektor hitelei esetén.

- Miben segíthet a magyar gazdaságnak a civil kezdeményezésre formálódó Made in Hungary-stratégia?

- Eddig jórészt olyan ügyekről beszéltünk, amelyek elsősorban a kormányzatokra tartoznak: államadósság, árfolyamrendszer, nemzetközi szerződések és integrációs elkötelezettségek. A társadalom és a gazdaság működése azonban ennél gazdagabb. Nem kizárólag, sőt nem is elsősorban kormányzati ügy az, hogy a fogyasztó mit vásárol, mit keres, milyen az ízlése. Az sem kormányzati politika kérdése, hogy a vállalkozások vezetői mennyire ügyelnek a részvényesek szempontjain - és saját azonnali érdekeiken - túlmenően szűkebb környezetük jólétére, hazájuk érdekeire. Az ember munkavállalói mivoltában sem csak azt nézi, hogy hol mennyit kereshet. Az Európai Unióban például szabad a munkaerő áramlása, és bizony a dán vagy luxemburgi bérszint sokkal magasabb, mint a portugál, de azért nem lódultak meg külföldre a portugál munkavállalói tömegek. Az embereket fogyasztói, munkavállalói, vállalkozói és egyéb társadalmi szerepükben természetesen befolyásolják a szülőföldhöz, a nyelvhez, a kultúrához, a tájhoz, a hazához kötődő kapcsolatok. A nyugat-európai ország kereskedelmében jól megfigyelhető a hazai termékekhez való ragaszkodás. S mindez annak ellenére vagy azzal együtt van így, hogy óriási a termékválaszték, a törvények garantálják, hogy a más tagországokból származó áruk a hazaival azonos elbánásban részesüljenek a hatóságok részéről: az adózásban, a szabványok terén, a forgalomba hozatal szabályait illetően. A francia mégis leginkább a francia terméket választja azonos minőségi és árfeltételek esetén, a német önkormányzat is legszívesebben német vállalatától rendel árut...

- Ezt nevezik néha „csendes összeesküvésnek” a Lajtán túl?

- Természetszerű az embernél a hazához és a nemzeti és kulturális közösséghez kapcsolódás, melynek csupán egyik látható eleme az, hogy a saját munkát, saját árut előnyben részesítjük. A volt szocialista országokban viszont ez az egészséges reflex alig hat. Sőt gyakori az idegenmajmolás, a külföldi divatok kritika nélküli követése. Megvan ennek a maga társadalomlélektani oka. Ismeretes a közvetlen gazdasági előzménye is, nevezetesen a szocialista áruk szegényes kínálata és a minőségromlás több évtizedes múltja, amely miatt sok fogyasztó reflexszerűen elfordult a hazai márkától. Az ilyen előítélet ma már irracionális. Már nincs 'KGST-minőség', 'konvertibilis export-árualap', 'exportból visszamaradt' termék. A hazai piac lényegében éppoly versenypiac, mint más piacgazdaságban. A magyar gazdaság produk-

tuma eladható máshol; az a tény, hogy a 1990 óta kivitelünk dollárban számítva megháromszorozódott, mutatja, hogy ez a mai magyar gazdaság versenyképes a nemzetközi piacokon.

- Ugyanezt kellene elérni a hazai piacokon is - vélik számosan.

- Sok minden bonyolulttá vált, hiszen nem is könnyű megmondani, hogy mi a magyar termék. Az, amelyik magyar tulajdonú gyárban készült? Vagy inkább az, amely értékének nagyobb része Magyarországon készült? Gyakran fel sem ismerhetjük a magyar terméket, mert nem írják rá eredetét, vagy mert alkatrészként beépül a végső termékbe. A hazai hozzáadott érték hányadának, a termék magyar voltának meghatározása mind fontos szakfeladat. A fő kérdés azonban: megadatik-e a hazai fogyasztónak is az, hogy saját munkájának termékét megismerhesse, megszerethesse, sőt másokkal is megszerettethesse. Nem kormányzati ügyről van szó, hanem olyanról, amelyben a szellemileg nagykorú társadalom *szelíd gazdasági patriotizmus-sal* védi értékeit, és mutatja fel azokat a külvilág előtt. Ráadásul üzletileg sem utolsó szempont, hogy a magyar munkát tartalmazó termék - főként ha az áru jellege jól köthető e tájhoz, a sajátos magyar kultúrához - valóban megmutathassa magát belföldön és külföldön egyaránt, semmint hogy 'nevesincs' tömegáruként álljon a polcon. Az úgynevezett *hungarikumok*, mint amilyenek a tokaji borok vagy a herendi porcelánok, éppen ezért most már közös marketing-eszközökkel is fellépnek a piacokon.

- Magyarország mi mindennel gazdagíthatja az Európai Uniót?

- Már a létezésünkkel is. Én valóban azt gondolom, hogy a magyarság - ez az európai szemmel nézve kicsit romantikus, valóban másmilyen, de mindenképpen érdekes nemzet - a pusztta fennmaradásával és létével máris gazdagítja Európát. És nemcsak én gondolom így, hiszen nyilván elfogult vagyok, ám a nyugati közvélemény megbízható felmérései mind azt üzenik, hogy sehol nincs velünk szemben jelentős ellenállás, és talán éppen a mi esetünkben a legnagyobb a befogadási készség. Európa valóban sokszínű maradt évszázadok során, és ebben a színskálában helye van a mi színünknek is, mint ahogy a lengyelekének, a baltiakénak is.

- Versenyképes lehet-e a nemzetek Európája az észak-amerikai és a távol-keleti, nagyrészt globalizált kultúrájú fejlett övezetekkel?

- Talán igen, talán nem. De hát pontosan miért is olyan fontos az, hogy versenyképesek legyünk? Mit is jelent a versenyképesség? Azt, hogy mindenki valami olyasmit csinál, valahogy olyan hatékonysággal, mint a versenyben élen járó? Ha Amerika a bajnok, akkor mindenki olyanná válik, mint ők? Ha Japán lenne most a versenyképességi lista élén - ott volt tíz éve a legtöbb ipari témában -, akkor úgy kellene termelni, élni és fogyasztani, mint ők? Egyáltalán nem vagyok efelől meggyőződve. Sőt megkérdőjelezném a kérdés másik felében rejlő állítást is. Amennyire meg tudom ítélni a távol-keleti kultúrákat, a 'globalizált' jelző csak nagyon felületesen ragasztható rájuk. Az igaz, hogy Japán megtanult a háborús vereség után ugyanúgy autót gyártani, mint egykori mestere, Detroit. Sőt azután jobbat is, jobban is. Bizonyos szempontból talán amerikanizálódott is: a japánok a korábbinál több marhahúst esznek és baseball-t játszanak. Eközben a világ másik fele megismerte a szusit, a papírhajtogatás művészetét, a harci játékokat.

- Valós értékek is vannak az említettek között!

- Amit most globalizációnak mondanak, az persze nagyobb részben amerikanizáció. Az Új Világ sajátos kultúra, amelyet a világ gyakran leginkább annak hollywoodi exportváltozatában

ismer. Olyan ez, mintha hazánkról egyedül a kommersz idegenforgalmi cégek Piroschka-party, csikós, fokos, gulyás reklámja alapján formálna valaki véleményt. Mi persze nem ilyenek vagyunk, sőt sosem voltunk ilyenek. De amerikai élményeim alapján mondhatom: az amerikai kultúra sem olyan, mint annak 'extra lite' médiaképe. Máskülönbem nem érthetnénk meg az amerikai nemzet gazdasági, katonai, szellemi teljesítményeit. Csak példaképpen: vallásosabbak, mint a katolikus franciák, patriotábbak - nacionalistábbak -, mint bármely európai nemzet, inkább laknak falvakban és kisvárosokban, mint a japánok: Amerika zöme földszintes. A mostani „amerikai évtized” előtt, az 1980-as években saját mércéjükhöz képest válságban volt iparuk, bankrendszerük, de volt erejük tanulni. Például technológiát a japánoktól. Az utóbbiak viszont most élik át azt a traumát, hogy a gazdasági csoda és a gyors nyugatosodás évtizedeit követően lassan tizedik éve nem nő a gazdaságuk, holott nem a katonai erő, sem a külpolitika, hanem pontosan a gazdasági növekedés adta meg Japánnak azt a nemzeti büszkeséget, amelyre minden népnek szüksége van. Hogy Japán, Thaiföld globalizálódott? Korán van még ezt kimondani. Nyilván keresik a nekik megfelelő életformát. S hogy mi lesz az 1200 milliós Kína kulturális és politikai jövője? Ki vállalkozik ennek kinyilatkoztatására?

- Csakhogy nekünk Európa miatt fáj a fejünk...

- Nem aggodom azért annyira Európa miatt sem. Az egy főre jutó GDP ugyan jelez valamit: e mutató némileg az USA mögött áll most. Sokat azonban mégsem mond az ilyen adat. Ha minket, kelet-közép-európai nemzeteket befogadnak az EU-ba, akkor az egy főre jutó jövedelmi mutatók némileg mérséklődnek, ám az EU világ gazdasági kiterjedése megnő. Ez idáig csak statisztika. Ha a társulás révén a magyar, a cseh, a lengyel tudás és szorgalom jobban hasznosul, mint a mostani felemás helyzetben, akkor a sok tárgyalás és apró betűs jogászkodás értelmet nyert. Mellesleg nyilván javul a régió nemzetközi versenyképessége is.

- Idehaza hogyan teheti a köznapi gondolkodás részévé a demokrácia polgári minőségét a magyar értelmiségi?

- Valóban *minőség* kérdése a demokrácia - ezt már a görög bölcsek is tudták, akik éppen ezért nem mind rajongtak a démosz uralmáért. Tanárként, közéleti emberként magam is azt gondolom, nekünk igen nagy szükségünk lenne arra, hogy a polgári erények megerősödjenek azokban, akikben egyáltalán léteznek, s elterjedjenek azok körében, akik eddig érintetlenek maradtak a polgári minőségtől. Bizonyos, hogy az értelmiség sokat tehet, de egyre világosabban látni, hogy a mai viszonyok között ez a szolgálat nehezebb, mint gondolnánk. Egyfelől az értékeket és normákat sokféle közvélemény-formáló alakítja; ezek egy része leplezetlen üzleti célt követ vagy az üzlet szolgálatában áll; nem hívnám az ilyet értelmiséginek. Másfelől az úgynevezett értelmiség elég nagy része a mi korábbi zavaros kádárista időszakukban 'elállamiasodott', és így nem találja helyét a polgári világban. Aki akkor megszokta a puha diktatúra kiszámíthatóságát, a mai világban nehezen tájékozódik, és növeli azok táborát - s e tábor minden szociológiai felmérés és számos választási eredmény szerint elég nagy -, akik visszavágyanak egy már lezárt szocialista világba. Mások ugyan polgári értékekre vágynak, de a mi zavaros átmeneti viszonyaink miatt nem érzik magukénak korunkat, és esetleg radikális nézetrendszerek felé orientálódnak, amelyek antikapitalista logikája végső soron ellentétes a polgári minőséggel.

- Itt kaphat jelentőséget az értelmiség sokat emlegetett hivatása!

- Elég lehangoló következtetésre juthatnánk, ha a magyar értelmiségtől mint olyantól várnánk a polgári minőség elterjedését. Érvényesülhet azonban néhány plusz hajtóerő, mint maga az a nemzeti vállalkozás, amellyel hazánk intézményesen is részévé válik az Európai Uniónak. Annak ellenére mondom ezt, hogy maga a csatlakozási folyamat sokak szemében elsősorban feladatként jelenik meg. Ámde nagy változást várok éppen a mindennapok kultúrájában. Most már elég jól el tudjuk sorolni a polgári társadalom és a piacgazdaság elveit, de eddig nem érezhettük meg a polgári társadalom intézményeinek mindennapos nyugodt működésének hatásait; azt lehet viszont remélni a teljes jogú tagságtól, hogy a nyugat-európai fejlődés évszázadai alatt kicsiszolt szokások szép folyamatosan áterjednek, és kitöltik meglevő intézményeinket.

- De tudatosítható-e a társadalomban az, hogy a jog és a szabadság mellett a kötelesség és a felelősség is része az európai értékrendnek? Vagyis mindaz, ami a polgári irányzatokban testesül meg. S ha a hazai baloldal mindezt elveti, tekinthetjük-e ezek alapján őket európai jellegűnek?

- Az újkori európai hagyományok szerint a demokratikus politikának elengedhetetlen része a személyes felelősség vállalása, a közös feladatokban való részvétel, legyen szó az adózásról, a honvédelemről, a szegényekkel és elesettekkel való szolidaritásról. E téren egyébként az utóbbi évtizedek kétes értékű változásokat hoztak Nyugat-Európában. Míg az európai integráció gondolatát annak idején a nagy *kereszténydemokrata generáció* - Adenauer, De Gasperi, Schuman és számos más mélyen gondolkodó államférfi - világosan és határozottan mint morális eszmét képviselte, az évtizedek során az integráció egyre inkább gazdasági, üzleti, adminisztratív szabályrendszer formáját kezdte öltetni. Eközben meggyengült az integráció társadalmi támogatottsága. Árulkodó tény, hogy az EU kormányai a maastrichti szerződést és különösen a közös valuta ügyét nem igyekeztek népszavazással megerősíteni: ahol szavaztak, ott hajszálon múlt a megerősítés, mint a franciáknál, vagy elbukott a javaslat, miként a dánoknál.

- Hazánkban mégis a polgári gondolat és az európaiság szinte azonosként szerepel.

- Magam is azt gondolom, hogy amit európai értékrendnek nevezünk, az alapvetően *polgári világgép*. A polgárember nem az államból él, hanem alapvetően saját erejére támaszkodik, másfelől viszont azt is nagyon jól tudja, hogy a közös ügyek hatékony intézésére és a szabadság értelmes rendjének fenntartásához szükség van szabályokra, jogrendre, kormányzatra. Az amerikanizált konzumkultúra legnagyobb hazugsága - melyre sajnos példát naponta tucatjával hozhatnánk bármely hazai kereskedelmi adó reklámjából - abban áll, hogy a „mindent szabad”, és „csináld, ahogy neked jól esik” normáját hirdeti, miközben a mindenkor divat szerinti egyenitelt, egyenparfümöt, egyenfasírtot próbálja rásózni a fogékony korúakra, a könnyen befolyásolhatókra, a képzetlenekre, a saját érdekeiket tisztán nem látókra. Egyébként magában Amerikában szigorúbbak az alkoholfogyasztással, a közrend megsértésével kapcsolatos szabályok, vagy különösen a közteherviselés alóli kibújás szankciói, mint Európában, vagy különösen a mi mostani átmeneti állapotunkban.

- Ideahaza kevésbé tudatosul, hogy nem tökéletes az a világ, amelynek értékrendjéhez és intézményeihez csatlakozni fogunk.

- Most az európai országok nagyobb felében szocialista, szociáldemokrata pártok kormányoznak, részben azért is, mert a konzervatív mozgalmakat megosztja a nemzet politikai

szuverenitásának áthelyezésével kapcsolatos számos etikai, érzelmi, szimbolikus dilemma. Ezek a nyugati szocialistáknak nem okoznak olyan gondot. Ez azonban csupán a mostani állapot, amely idővel megváltozhat, mint ahogy tíz esztendeje Kohl vagy azt megelőzően hosszabb időn át Thatcher meghatározó súllyal jelölte ki a konzervatív gondolat és politikai cselekvés irányát.

- Itthoni állapotaink e vonatkozásban is kialakulatlanok!

- A bürokratikus szocializmus alatt szocializáltak például sokkal lelkesebb Európa-pártiak, mint a polgári oldal képviselői, hiszen az egykori bürokrata számára a brüsszeli bürokrácia nem probléma, hanem vonzó közeg, a nemzeti szuverenitás ügye pedig eddig is hidegen hagyta. A volt hatalmi rétegből indulók 1987 és 1990 között jókora előnyre tettek szert a gazdaság, a média, a pénzvilág, a diplomácia, a közélet számos területén, és az élet csak elég lassan szelektálja ki az érdemteleneket, így viszont a polgári értékrendet vallók közül számosan csalódással élték át azt, hogy a történelmileg győztes polgári rend első éveiben a bukott rezsim ismertjei pompáztak a valóban befolyásos helyeken. A volt pártapparátusi vállalkozókat és közvélemény-formálókat egyébként nehéz lenne nyugat-európai értelemben baloldalinak tekinteni, hiszen elemi érdekeik és élethelyzetük alapján nagyon is kötődnek a tőkéhez, igen gyakran a külföldi tőkéhez. Sokukra inkább áll a marxista fogalom: 'komprádor burzsoá' - még akkor is, ha szóhasználatuk, kapcsolati körük és gyakran a rendszert megváltoztató polgári kormányokkal szembeni ellenséges érzelmeik a baloldalra sorolják őket.

- Hagyjuk most őket, és inkább azzal zárjuk ezt a beszélgetést, hogy a polgári gondolat művelőire milyen korszakos feladatok várnak.

- Említettük a gazdaság stabilizálását: ezt ráadásul úgy kellett és mai is úgy kell intézni, hogy ne feledkezzünk el a társadalomról, annak demográfiai, területi, kulturális adottságairól. A magyar munkahelyet, értéket, szokást, árut úgy kell megvédenünk, hogy közben sem külső okok, sem saját távlatos érdekeink miatt nem engedhetünk a bezárkózás látszólag egyszerűbb megoldást ígérő csábításának. A jog mellett a felelősségről is szólnunk kell, miközben a tömegkultúra teljes erővel ezzel ellentétes üzenetet hordoz. Patrióták vagyunk, de történelmi ismereteink és hazánk felismert stratégiai érdekei miatt egyaránt európai jövőt látunk hazánk előtt. Folytathatnánk a sort, de így is látszik a feladat nehézsége: ki kell formálnunk a magunk válaszait az ellentmondásokkal teli korszak kérdéseire. Számosan vannak, akik azonnal megadják az egyszerű választ. Megoldásuk egyszerű, csak sajnos téves. Megint mások nem törik a fejüket válaszokon, mert túl bonyolult nekik a világ, s ezért elfogadják úgy, ahogy van - legfeljebb állandóan panaszkodnak. Akik azonban felelősséget éreznek szülőföldjük sorsának alakulásáért, és nem ítélik reménytelennek azt, hogy sorsukat valamilyen fokig maguk is formálják, nem tehetnek mást, mint hogy a nehezebb feladatot választják: keresik a maguk választ a sebesen változó kor által reánk zúdított kérdésekre.

Molnár Pál

Fokozatokban lépünk vissza a jóléti Európába

Matolcsy György az új pannon modell sikerét várja

Az új évszázad első munkanapján megtartott kormányülés után Matolcsy György gazdasági miniszter azt jelezte előre, hogy a következő években átlagosan öt-hét százalékkal nőhet a magyar gazdaság teljesítménye, s e trend folytatódásával Magyarország gazdasági fejlettsége akár tizenöt éven belül elérheti az Európai Unió átlagát. Egy évvel korábban az új gazdasági miniszter első interjújában úgy fogalmazott, hogy ha Jack London híres kutyájához hasonlóan sikerül kimozdítani a jégbe fagyott szánkót, akkor túljutunk a feladat nehezén, mert azt már csak tovább kell húzni a jég hátán.

- Másfél év elteltével hogyan látja, hol van most ez a bizonyos szánkó?

- Az a benyomásom, hogy a befagyott szánkó sarkait már kimozdítottuk a jégből. Azt mondják külföldi barátaink, például a bajorok, hogy mi magyarok ugyan még nem igazán vettük észre, de valójában már megtörtént nálunk a lelki áttörés. A lelkekben ugyanis előbb megy végre a fordulat, mint ahogy a mindennapokban érzik az emberek a kedvező változást. Azt gondolom, a múlt évben valóban megtörtént a lelki fordulat, az emberek határozottan jobban bíznak saját boldogulásukban és az ország felemelkedésében is. Személyes tapasztalataim alapján is nyugodtan mondhatom, az emberek egyre nagyobb része elhiszi, hogy lehet álmokat szőni, érdemes nagy terveket készíteni, és egy nemzedék alatt utol tudjuk érni az Európai Unió fejlettségi szintjét. Elhiszik, hogy az ország egésze fel tud zárkózni, nem csupán a főváros és néhány dunántúli megye. Elhiszik, hogy a nálunk letelepedett multinacionális vállalatok mellett a hazai tulajdonú kis- és középvállalkozások többsége is be tud kapcsolódni a gazdasági növekedésbe. Mindazokat a célokat, amelyeket 1998-ban megfogalmaztunk, a múlt év során már kezdték elhinni az emberek, a vállalkozók, a menedzserek, a polgármesterek, és a lelkekben, az álmokban az általam egy éve metaforaként említett szánkó kimozdult a helyéről.

- Ez év elején két közvélemény-kutatás is alátámasztani látszott a kormány, illetve az önderűlítését. A Mareco és a Tárki felmérése szerint tavaly tovább javult a magyarok hangulata, bár az egyértelműen optimista reményeket megfogalmazó emberek aránya összességében még mindig harminc százalék alatt van. Ugyanakkor a felsőfokú iskolai végzettségűek, a magasabb jövedelműek, a fiatalok, a városban élők az átlagosnál jóval optimistábbak. Hogyan lehet elérni, hogy a derűlátás a többi társadalmi rétegre is átsugározzon?

- Bizakodásra ad okot, hogy Magyarországon megismétlődhet az, ami az utóbbi évtizedekben a fejlett világban lejátszódott. Például amit gazdaságilag, technológiailag Kaliforniában kitaláltak, bevezettek, az egy éven belül elterjedt az Egyesült Államokban, és ami elterjedt Amerikában, az a következő évben már átjött Nyugat-Európába. Az a kedvező fordulat, amely Magyarországon az elmúlt évben történt a fiatal gyermekes családokban, a magasabb végzettségű és a magasabb jövedelmű csoportoknál, a középméretű, magyar tulajdonú vállalkozásoknál, vagy a lakást építők körében, az a következő egy-két évben elterjedhet a magyar lakosság nagy részénél. Az a legfontosabb, hogy létezik már társadalmilag érvényes minta és elhihető, egyben követhető példa az előrelépésre, a fejlődésre, a dinamikus növekedésre.

- Önről barátai és ellenfelei is régóta úgy vélekednek, hogy mindenekelőtt és megrögzötten növekedéspárti közgazdász és gazdaságpolitikus. A makrogazdasági, ezen belül a növekedési mutatók mennyiben tükrözik, illetve alapozzák meg ezt az előrelépést, a lakosságtöbbsége számára veszteségekkel járó piacgazdasági átmenet lezárulta után mindenki által türelmetlenül várt tömeges felemelkedést és felzárkózást?

- Az elmúlt három évnek az a fő gazdasági üzenete a társadalomnak, hogy tartósan fenntartható a dinamikus gazdasági növekedés, javuló makrogazdasági egyensúlyokkal, és - ami új üzenet -, hogy most már tartósan bővílhet a lakossági fogyasztás. A három tényező egymást erősíti, vagyis a dinamikus gazdasági növekedés lehetővé teszi a jövedelmek, a fogyasztás bővülését és a makro-egyensúlyok javulását egyaránt. A bővülő fogyasztás az egyik fő belső motorja a növekedésnek, miközben nem rontja el a makrogazdasági egyensúlyokat. A stabil államháztartási és folyó fizetési mérleg pedig fenntarthatóvá teszi a növekedést és a fogyasztás bővülését. Ilyen dinamikus egyensúlyi állapot gyakorlatilag még soha nem volt a magyar gazdaságtörténetben. Ezért halkan, de nem titkolt büszkeséggel beszélhetünk valamiféle magyar csoda kezdetéről, ami az egész ország, az egész nemzet sikere lesz.

- **Mi ennek a sikernek a titka?**

- Az egyik az, hogy Magyarországon viharos gyorsasággal és egyidejűleg ment végbe a parlamentáris demokrácia és a jogállam kiépítése, a piacgazdasági átmenet, valamint a globális térbe való integrálódásunk. Meggyőződésem szerint a gazdasági átalakulást és helyreállítást kevesebb társadalmi áldozattal is meg lehetett volna valósítani, de - mint már Széchenyi megmondta - nem célszerű annyit hátra nézni, hanem inkább előre, mert a múlt elesett hatalmunkból, de a jövőnek urai vagyunk. Az mindenképpen jó alap a most kezdődött évtized magyar sikertörténetéhez, hogy az átalakuló közép- és kelet-európai országok közül az elmúlt évtizedben mi tettük meg a legnagyobb utat az európai visszatérés, visszacsatlakozás irányába. A siker másik titka az, hogy az 1998-as választásokon olyan társadalmi és gazdasági program győzött, amely a bizakodás, a remény, a nemzeti öntudat programja. Az új kormány programja olyan „lelki Golf-áramlatot”, olyan különleges értéktöbbletet adott a gazdaságnak, amely a gazdaságon belül nem tud kialakulni. A gazdaság a ráció, az érdek, a számok és számítás világa. A kormányra került új nemzedék ehhez hozzátette a szívet, az önbizalmat, az erkölcsi értékeket, az erős nemzeti célokat és érdekérvényesítést. A „titok” harmadik eleme, amely a másodikból is következik, hogy helyesen ismertük fel a gazdaság fejlesztésének a csomópontjait, és helyesen határoztuk meg a növekedési motorokat. Ezek közé tartozik a fizikai infrastruktúra teljes megújítása, s ennek legfontosabb eleme az autópálya-építés, ami a tavalyi kezdés után az idén gyors ütemben folytatódik. Nagyon fontos a lakás- és házépítés fellendítése is - az idén már legalább ötven százalékos emelkedésre számítunk -, mégpedig nem kizárólag gazdasági és költségvetési szempontból, hanem mert ez a családok megerősítésének egyik kulcsa. Ez a kormány ismerte fel elsőként, hogy a család a fő helyszíne, kerete és forrása az erkölcs, a tudás és a társadalmi összetartó erő fejlesztésének, s egyúttal a polgári társadalom újjáépítésének. Közgazdászként régóta az a meggyőződésem, hogy a társadalom nem mérhető tőkéinek gyarapításával lehetünk versenyképesek és sikeresek a XXI. század globális hálózati gazdaságában. Ez azt is jelenti, hogy a polgári kormány szerint az erős és aktív államra szükség van az úgynevezett „új gazdaságban” is, de új szereplőként. Olyan szereplőként, amely a vállalkozók, az önkormányzatok és régiók fejlesztési, beruházási partnere, és amely víziókat, álmokat, terveket fogalmaz meg a nemzet számára, szintetizálja és kiegyenlíti a különböző társadalmi rétegek, csoportok érdekeit, igényeit és törekvéseit. A sikeres átmenet eredményeire alapozó társadalom- és

gazdaságpolitikai fordulat első gyümölcsei kezdenek beérni, amit jelez a nemzetközi összehasonlításban kiemelkedő, öt százalék fölötti gazdasági növekedés, valamint a foglalkoztatás és a fogyasztás folyamatos bővülése is.

- A globális világgazdaság három nagyrégiójának éles versenyében - főként Japán gyengélkedése és az amerikai gazdaság hirtelen lelassulása miatt - az utóbbi időben mintha javulnának Európa kilátásai. Az EU legutóbbi, stockholmi csúcsertekezletén az a derűlátó prognózis fogalmazódott meg, hogy az egységes Európa tíz éven belül a világ legelső gazdasági és jóléti nagyrégiójává válhat. Mivel addigra hazánk minden bizonnyal a közösség tagja lesz, ezek szerint számunkra is kedvezően alakulnak a három nagy „globális játékos” közötti erőviszonyok?

- Én Európa helyzetét másképpen látom. Az Európai Unió továbbra is óriási átalakulás előtt áll, és még mindig nem hozta meg azokat az alapvető stratégiai döntéseket - egyelőre csak beszélnek és nyilatkoznak róluk -, amelyek az új „hálózati gazdaság”, az információs társadalom felépítéséhez szükségesek. Az Egyesült Államok gazdasága változatlanul sokkal rugalmasabb, innovatívabb és versenyképesebb. Bár a majdnem tízévi, kivételesen hosszú gazdasági konjunktúra után az utóbbi fél évben valóban lelassult a növekedés, szó sincs arról, hogy az amerikai gazdaság válságba, vagy akár tartós recesszióba kerülne. Amerika egymaga a világ bruttó termelési értékének már harminc százalékát adja, a legnagyobb multinacionális vállalatok, cégcsoportok zöme amerikai bázisú, a legtöbb dinamikusan fejlődő kis- és középvállalkozás, továbbá a kutatási-fejlesztési kapacitások legnagyobb része is Amerikában található. Az európai gazdaságnak azonban továbbra is strukturális hiányosságai és gyengeségei vannak. Európa igazán a nyugati és északi, valamint délnyugati peremén mutat dinamikus fejlődést, Írországtól Dániáig és Finnorszáig, illetve Portugáliáig és Katalóniáig. Az EU hagyományos belső magja - néhány térséget, főként Dél-Németországot és Észak-Itáliát leszámítva - a globális verseny és az „új gazdaság” szempontjából továbbra is hátrányos helyzetben van.

- Milyen tanulságok és lehetséges kitörési pontok adódnak Magyarország és a hazai gazdasági szereplők számára?

- Először is, következetesebben és hatékonyabban kell folytatni azt az évtizedes gazdaságpolitikánkat, hogy az Európai Unió legversenyképesebb, legdinamikusabb cégeit behozzuk, betelepítsük Magyarországra, hogy nálunk állítsanak elő minél nagyobb hozzáadott értékű termékeket. Ezzel együtt nekünk az EU legfejlettebb, legdinamikusabban fejlődő területeire, piacaira kell irányítanunk exportunkat, hogy a valóban versenyképes térségekhez kapcsolódjon minél több szállal a magyar gazdaság. A másik tanulság számunkra az, hogy külfölditökevonzó pozícióink megtartása és megerősítése érdekében továbbra sem szabad lemondanunk Észak-Amerika és Kelet-Ázsia nagy cégcsoportjainak magyarországi jelenlétéről, új beruházásairól. A harmadik alapvető következtetés és az egyik fő kitörési pont a mi számunkra az, hogy az Európai Unió tömöríti a világ legtöbb gazdag országát, itt koncentrálódik a legnagyobb vásárlóerő a fogyasztás és a turizmus szempontjából is. Tehát nem csak áruexportunkat érdemes növelni az EU-ba, hanem egyúttal arra kell törekednünk, hogy a sok szabadidővel és pénzzel rendelkező jómódú európai polgárokat Magyarországra invitáljuk - töltsenek hazánkban minél több időt és költsenek nálunk minél több pénzt.

- Ön a Széchenyi Terv pályázatainak januári nyilvánosságra hozatalakor a Magyar Tudományos Akadémia falai között a legnagyobb magyar egyik végrendeletének azon gondolatát idézte, hogy Magyarország fölemelésére három eszköz van: nemzeti sajátosságaink,

tehetségeink kifejtése, a közlekedés fejlesztése és a más nemzetekkel való kereskedelem. Széchenyi az ország minden lakosát polgári léthez kívánta segíteni átfogó nemzeti reformprogramjával. A szabad verseny ipari kapitalizmus és a nemzetállami kibontakozás korszakában azonban nyilván mást követelt a nemzeti polgárosodás programja, mint hihetetlenül gyorsan globalizálódó, egységesülő világunk információs gazdaságának és társadalmának új polgárosodása.

- A polgárosodás „globális” korszakában az ipari termelés és a hagyományos munkaformák mellett egyre nagyobb gazdasági szerep jut a fogyasztásnak és a szabadidőnek. Nem véletlenül mondjuk már több éve, hogy a magyar gazdaság egyik legfontosabb kitörési pontja a turizmus, a vendéglátás és a hozzájuk kapcsolódó szolgáltatások fejlesztése. Az új szabadidő-gazdaság a világ fejlett részein a leggyorsabban fejlődő „iparág”. Nekünk ezen a területen kell új, vonzó, minőségi szolgáltatásokat kínálnunk, a szinte páratlan gyógyvízkincsünkre épülő egészségturizmustól kezdve a magyar gasztronómiára épülő vendéglátáson át a gyorsan fejlődő konferenciaturizmusig, vagy a kulturális, sport- és szórakoztató programok kínálatának bővítéséig. A minőségi turizmus és vendéglátás gazdasági szerepének növelése azért is alapvető érdekünk, mert ezáltal is meg tudjuk őrizni és fejleszthetjük gazdag kulturális örökségünket. A multinacionális cégek által irányított, országhatárokon átnyúló termelő ágazatokkal szemben a szabadidő-gazdaság alapvetően a nemzeti, hazai és helyi társadalmi és kulturális értékekre épít, vagyis segíti a nemzeti öntudat és önbizalom erősítését is. A szabadidő-gazdaság - ezen belül a sokszínű, aktív turizmus - egyszerre alkalmas a gazdasági növekedés és a társadalmi felemelkedés gyorsítására és kiszélesítésére. A bővülő emberi, üzleti és kulturális kapcsolatokon keresztül elősegíti európai integrációnkat és nemzeti sajátosságaink, értékeink megőrzését egyaránt.

- Bár a magyar gazdaság az elmúlt évben kiemelkedő teljesítményt ért el, amit külföldön és idehaza is egyre többen ismernek el és érzékelnek, a gazdasági növekedés még mindig nem éri el az ön és egykori kutatóműhelye által 1998-ban célul kitűzött hét százalékos mértéket. Ráadásul a hazai és a külföldi gazdaságelemző intézetek egy része túl optimistának tartja a kormány által ez évre előre jelzett öt-hat százalékos növekedést. A kétkedők és a kritikusok legtöbbször arra hivatkoznak, hogy a kicsi és nyitott magyar gazdaság túlságosan is a külső folyamatoktól és tényezőktől függ, s ha az amerikai után az európai növekedés is lelassul, akkor az lefékezi a magyar növekedés ütemét is. Mi ad alapot önnek a töretlen optimizmusra?

- Válaszatlanul az a határozott véleményem, hogy a magyar gazdaságban „benne van” a hét százalékos növekedés. Ezt akkor közelíthetjük meg, valószínűleg egy-két éven belül, ha meg tudjuk tartani a kilencvenes évtized második felének fő növekedési forrását jelentő külföldi befektetések, zöldmezős beruházások és az ezekre épülő export dinamikáját, s ezek mellé felpörgetjük az új, belföldi növekedési motorokat. Ezek a „motorok” az imént említett minőségi turizmus fejlesztése mellett a közlekedési infrastruktúra gyors ütemű kiépítése, az új lakások, házak számának gyors növelése, a hazai kis- és középvállalkozások megerősítése, a lakossági fogyasztás bővülése és a települések, kistérségek ma még rejtőzködő, lappangó erőforrásainak feltárása és kiaknázása. Kétkedő nyugati barátaink elfelejtették mára, hogy ők a korábbi évtizedekben hogyan érték el saját gazdasági felzárkózásukat. Minden eddigi nemzeti és térségi felzárkózási siker nélkülözhetetlen feltétele és eleme volt a belső, a helyi erőforrások mozgósítása. A másik ok, ami miatt nem bíznak a magyar csodában, hogy külföldről nézvést Magyarországon nem látnak olyan különleges nemzeti kincset, erőforrást, amely versenyelőnyhöz juttatna minket. Tehát még nem látják, hogy Magyarországnak legalább három olyan különleges nemzeti kincse, erőforrása is van, amely már ma is és a jövőben egyre inkább a gazdasági növekedés motorjainak fűtőanyaga lesz. Ezek: a kiemelkedő vállalkozó- és innovációs készségünk, a globális viszonylatban szinte egyedülálló

matematikai és informatikai tehetségünk, a harmadik pedig a gazdag termál- és gyógyvíz-kincsünk. A növekedéssel és fejlődéssel kapcsolatos álmainkat, vágyainkat ezeknek a különleges erőforrásoknak az okos hasznosításával tudjuk valóra váltani. Erről szól az új évszázad elején általunk elindított Széchenyi Terv.

- Már Széchenyi feltette azt a költői kérdést, hogy hol van több lappangó és csupán „pénz híja miatt annyi ki nem fejlett kincs”, mint éppen Magyarországon. Tőle jött az ötlet, hogy állami segítséggel kellene megmozdítani a szunnyadó energiákat? És vajon a kétéves költségvetésben lesz-e elég pénz a lappangó kincsek kiaknázására?

- A Széchenyi Terv programjainak megvalósítására két év alatt példátlanul nagy összeg, 626 milliárd forint központi beruházási forrás áll a vállalkozások, az önkormányzatok és a kistérségek rendelkezésére. Talán nem köztudott, hogy a Széchenyi Terv álma Orbán Viktor miniszterelnöktől származik, aki mint új gazdasági minisztert másfél éve engem bízott meg azzal a feladattal, hogy ezt az álmot, víziót egy középtávú átfogó nemzeti fejlesztési terv keretében foglaljuk. Miért hat évre tervezünk? Mert az Európai Unió is hasonló távra tervez, és azért, mert a Széchenyi Terv sajátos karakterét a mintateremtés adja. Az első két évtől még nem várható az, hogy mindent megépítsünk, amit meg kell és meg tudunk építeni. Két év alatt nem tudunk annyi pénzt elkölteni a vállalkozások fejlesztésére, erősítésére, amennyit egyébként el kellene költeni. Azt várom, hogy minden fontos gazdasági területen, szektorban, ágazatban és az ország valamennyi régiójában beinduljon a mintateremtés. Azoknak a jó példának, mintának a megvalósítása, amelyekből később „sorozatgyártás” lesz. Csak néhány példát említenék. Ha a Balaton körül ki tudunk alakítani néhány, Hévízhez hasonló korszerű, vonzó gyógyvízközpontot, akkor ezek hálózata olyan mintát jelenthet, amit az ország más részein is sikeresen létre lehet hozni. Ha a tizenhat kihasználatlan térségi repülőtér közül csak néhányat meg tudunk építeni, és be tudunk indítani, akkor utána minden régióban, megyében lehet követni a példát. Ha a bérletépítés új programjait az elmúlt év második felében több mint száz település el tudta indítani az állam támogatásával, akkor az idén és a következő évben példájukat követve ötszáz, vagy ezer település is bekapcsolódhat a Széchenyi Terv lakásprogramjába. Az egész Széchenyi Terv számomra a most kezdődő évtized nagy mintateremtési hullámát jelenti, a minőségi turizmustól az iparfejlesztésig, a kistérségi fejlesztési programoktól a lakásépítésig, és az autópálya-építéstől a regionális repülőterekig.

- Hogy mi minden valósul meg az elképzelésekből, abban milyen és mekkora az állam szerepe? Hiszen a Széchenyi Terv nem állami nagyberuházásokat irányoz elő, hanem konkrét gazdaságfejlesztési programok állami társfinanszírozását.

- Így van. A Széchenyi Terv lényege az, hogy a gazdasági szereplőkkel, a szakmai és érdekképviselői szervezetekkel, az önkormányzatok, régiók képviselőivel, különféle szellemi műhelyekkel együtt fogalmaztuk meg álmainkat, elképzeléseinket, és ezeket beépítettük a Gazdasági Minisztérium irányításával kidolgozott programokba és pályázatokba, amelyeket az állam segítségével maguk a pályázó vállalkozások, települések fognak megvalósítani. Így a polgári kormány felfogásában az állam szerepe mostantól egészen más, mint eddig volt. A 90-es évek előtti korszakot a pártállammal szembeni általános állampolgári összekacsintás és összefogás jellemezte - mindenki az állam ellenére próbált meg boldogulni, kijátszva a hatalmat -, a 90-es évek átmeneti gazdaságát pedig a mindenki harca mindenki ellen, tehát már nemcsak az állam ellen. A most kezdődő harmadik korszakban az esélyteremtő és szolgáltató állam szövetkezik az önkormányzatokkal, a vállalkozókkal, a családokkal, a munkavállalókkal, a külföldi tulajdonosok hazai partnereivel. A Széchenyi Terv jelképes

üzenete a társadalomnak az, hogy fogjanak össze a vállalkozók, a kistérségek települései, a nagyobb régiók, az egyének és a családok is. Nem érdemes most már sem az állam, sem egymás ellen összefogni. Ellenkezőleg: érdemes elfogadni az állam társadalmi és üzleti ajánlatait, érdemes szövetkezni és együttműködni vele. Érdekes, hogy tavaly karácsonyi ajándékként egy gyönyörű, hatalmas Széchenyi- emlékkönyvet kaptam, amelyből utólag rájöttem arra, hogy amit a múlt évben a Széchenyi Terv megalkotásakor elvégeztünk, az igazán Széchenyi szellemének, „országglási filozófiájának” megfelelően történt. Ugyanis ő azt írta egy levelében, hogy végül is azért tette felajánlását 1825-ben a Magyar Tudományos Akadémia megalapítására, azért indított el és szervezett szívósan annyi új gazdasági és társadalmi kezdeményezést a lóversenyzéstől és lótenyésztéstől a folyószabályozáson és a gőzhajózáson át a Nemzeti Kaszinóig és a Pesti Magyar Színházig, hogy kimozdítsa a magyarokat odúikból, hogy szövetkezésre, egyesülésre biztassa honfitársait. Úgy fogalmazott ebben a levelében, hogy koncentrációra, a nemzeti erők összefogására, összpontosítására van szükség. A mi Széchenyi Tervünk ebben a szellemben készült, és ezeket az ajánlatokat tartalmazza a január közepén nyilvánosságra került pályázati csomagunk, amivel megkezdődött a Széchenyi Terv megvalósítása.

- Ki, hogyan, milyen feltételekkel juthat állami támogatáshoz? Mert bármilyen nagy állami forrásról van is szó, valamennyi pályázó nyilván most sem lehet nyertes.

- A programok állami társfinanszírozásának lényegét is egy Széchenyitől kölcsönvett kifejezés önti szavakba talán a legérzékletesebben: „adok, hogy adj!” Az állam annak a pályázó vállalkozásnak, önkormányzatnak, befektetőnek ad vissza nem térítendő támogatást, végleges beruházási tőkejuttatást, amely, illetve aki az általa eltervezett fejlesztés, beruházás költségeihez hozzáteszi a saját részét. Az állam a teljes költség általában egynegyedét, egyharmadát, kivételes esetben a felét finanszírozza. Ebből talán kiviláglik, hogy a sok pályázó közül azok nyernek, akik előbb lépnek, és akik már valamit elvégeztek. Elkezdtek tervezni, forrást gyűjteni, társakat szerezni. Nem mondjuk meg, hogy ha valaki valamit meg akar valósítani, azt hogyan tegye. Az állam lehetőséget, információt, üzleti ajánlatot, egyedülálló pénzügyi segítséget nyújt, de ennél többet nem tud és nem is szabad adnia, hiszen piacgazdaságban élünk. Az elnyerhető állami támogatás nagysága és a megkívánt saját erő skálája rendkívül széles, tehát mindenki megtalálhatja a neki leginkább megfelelő pályázatot. Egy kézműves szakmában tevékenykedő vagy beszállító kisvállalkozó számára nyilvánvalóan más feltételeket kínálunk, mint annak a nagyvállalkozónak, illetve befektetőnek, aki gyógyszállót vagy kongresszusi központot akar építeni. Ám azt mindenkinek világosan látnia kell, hogy saját anyagi erő nélkül, a „nulláról” indulva nem lehet nyerni egyik pályázaton sem. És egyedül sem, csak szövetségesekkel. Mi azokat akarjuk megerősíteni, továbblandíteni, akik már felmutattak valamit, és akikben nagy fejlődési lehetőség szunnyad.

- Ezek szerint a Széchenyi Terv az erőfeszítésre és fejlődésre képes vállalkozások és települések számára katalizátor?

- Pontosan. Ennek két fő oka van. Egyrészt az állam a fejlesztési célú közpénzeket nem pazarolhatja el, és nem osztogathatja szét. Ne keverjük össze a szociálpolitikát a gazdaságfejlesztéssel. Másrészt közös érdekünk, hogy azoknak a sikerre reálishan esélyes vállalkozásoknak és településeknek adjunk állami beruházási támogatást, amelyekről a fejlesztés, beruházás eredményeként az ország többet kap vissza adóbevételek, új munkahelyek, nem utolsósorban új minták formájában. Valóban azoknak kívánunk adni a közpénzből, akik saját sikerük révén többet tudnak visszaadni a köznek. Ennyiben a Széchenyi Terv - bár korszerű és nagyon kreatív - tudatosan konzervatív, a polgári közép filozófiáját képviseli.

- Egy évvel ezelőtt egyetlen könyv volt látható az ön dolgozószobájában: Ludwig Erhard, a második világháború utáni német gazdasági csoda és a szociális piacgazdaság atyjának nevezett kereszténydemokrata államférfi Jólétet mindenkinek című híres műve. Ez most kiegészült egy Széchenyi kisplasztikával. Miért?

- Az egyedüli könyv itt továbbra is Erhardé, de az ő nevével fémjelzett gazdaságpolitikai modell valóban kiegészült a Széchenyi által képviselt nemzeti polgárosodás programjával. Az elvesztett XX. század után a XXI. századi sikeres, jóléti Magyarország modelljét most kezdjük megalkotni. Ehhez jó alap a fél évszázaddal ezelőtti erhardi szabad és szociális piacgazdaság, de ezt tovább kell fejleszteni a magyar sajátosságoknak és a XXI. századi globális világ kihívásainak megfelelően. Ennek az új, „sikerre ítélt” pannon modellnek nagyon fontos talpköve a nemzet, a család, az erkölcs, a munka, a tanulás, az innováció, valamint a szabadsággal párosuló rend és az esélyteremtő állam. E modell megvalósításához szükség volt és van egy új politikai nemzedék színre lépésére, amely visszanyúlt a régi bevált polgári értékekhez és az értékes nemzeti hagyományokhoz, s azokat a jelenkor viszonyaihoz és kihívásaihoz alkalmazkodva újítja meg, fejleszti tovább. Hasonlóan például az írekhez, finnnekhez, katalánokhoz. A mi modellünk leginkább az övékéhez hasonlít. Igaz, Széchenyink és Széchenyi Tervünk csak nekünk van.

- Magyarország Széchenyi korában és 1848-49-ben „mérőföldes léptekkel” zárkózott fel az akkori polgári Európához. Most milyen esélyünk van arra, hogy belátható időn belül az egyesült, jólétben és biztonságban élő európai polgárok közé kerülhessünk?

- Az elmúlt évtizedben kiderült, hogy az Európai Unióban meglehetősen lassú és nehézkes a politikai döntéshozatal, emiatt nem sikerült az 1989-90-es közép- és kelet-európai demokratikus rendszerváltások után gyorsan megvalósítani a deklarált keleti bővítést. Ezért nekünk azt a bevált stratégiánkat érdemes folytatnunk, és kiszélesítenünk, hogy részenként és fokozatosan lépünk be az Európai Unióba. Ahogy a hazai üzleti szektor nagyobb vállalatainak az elmúlt tíz évben már sikerült bejutniuk az egységes európai piacra, úgy az ő tapasztalataikat hasznosítva, a saját lehetőségeikkel élve kell belépni az EU-ba egyéni- és kisvállalkozóinknak, beszállítóinknak, városainknak, falvainknak, kistérségeinknek, civil szervezeteinknek, oktatási és kulturális intézményeinknek, kutatóműhelyeinknek, végül is minden társadalmi rétegnek, csoportnak. Az európaiság ugyanis nem csupán politikai minőséget, értékeket és struktúrákat jelent, hanem egyben kulturális, erkölcsi, társadalmi és gazdasági értékpreferenciákat, szokásokat, habitusokat, életformákat is. Mi ennek a közös Európának ezer éve szerves alkotórésze vagyunk, ezért a mesterséges kiszakíttatásunk fél évszázada után nem nehéz visszacsatlakoznunk, visszailleszkednünk természetes életközösségünkbe. Ehhez kell - Széchenyi tanácsának megfelelően - közlekednünk és kereskednünk minden szinten, azaz kapcsolatokat építenünk, folyamatosan információt cserélnünk és együttműködnünk az élet minél több területén az Európai Unió polgáraival, társadalmi és kulturális szervezeteivel, üzleti szereplőivel, városaival, régióival. Meggyőződésem, hogy néhány éven belül a magyar gazdaság és társadalom legnagyobb része lépésről lépésre „észrevétlenül” belép az egyesült Európába, s ez a legfontosabb feltétele sikeres integrációnknak és gyors, egy nemzedéken belüli felzárkózásunknak. Mire a politikai döntést meghozzák tagfelvételünkről, Magyarország ténylegesen már újra az egyesült Európa szerves része lesz.

Faggyas Sándor

A magyarság megmarad Európa közepén

Dávid Ibolya a jogok és kötelességek egyensúlyát hiányolja

Az integráció mind az Európai Unió, mind Magyarország elsődleges érdeke, s ebben Magyarország számára bizonyosan több előnyös, mint hátrányos elem lesz. Dávid Ibolya, a polgári kormány igazságügy-minisztere nem tartaná jónak, ha pártpolitikai érdekek hátráltatnák a felkészülési folyamatot, amiatt, hogy a szükséges jogszabályok módosításához minősített többség nem áll rendelkezésre. Az MDF elnökeként örvendetesnek tartja, hogy jelenleg a volt kommunista országok többségében kereszténydemokrata szellemiségű politikai erők vannak hatalmon és ezek hitelesen képesek felmutatni a kereszténydemokrata alternatívákat az Európai Unió egyes politikai pártjainak is.

- Hazánkban az Európai Unióhoz való csatlakozással kapcsolatban szinte már csak az időpont vetődik fel kérdésként. Ugyanakkor hallani, hogy nagyon sokan már nem óhajtják az Unióba való belépést; azt mondják, számunkra ez a csatlakozás inkább hátrányokkal jár. Ön szerint mennyire megosztott a magyar társadalom ebben a kérdésben?

- Meggyőződésem, hogy a magyar társadalom döntő többsége továbbra is egyetért hazánk Európai Unióhoz történő csatlakozásával, amit a teljes jogú taggá válásunkat közvetlenül megelőző népszavazás is meg fog erősíteni. Biztos vagyok abban is, hogy az Unióba való belépés egészét tekintve előnyöket fog jelenteni Magyarország számára, hazánk társadalmi és gazdasági fejlődésnek jelenleg nincs más alternatívája Európában. Rendkívül fontos lenne ugyanakkor, ha csatlakozásunk időpontja hamar tisztázódhatna, mivel legfőképpen ezt látom olyan veszélynek, amely a magyar társadalom rokonszenvét megtörheti. A felkészülés folyamatában, a mielőbbi csatlakozás érdekében és reményében az elmúlt tíz év alatt számos olyan intézkedés történt, amely hátrányosan érintette hazánk lakosságát; gondoljunk csak a gazdasági stabilitás megteremtése érdekében végrehajtott intézkedésekre. Abban, hogy a magyar lakosság alávetette magát ezeknek - az életszínvonalat és a gazdasági teljesítőképességet alapjaiban érintő döntéseknek, fontos szerepe volt annak a várakozásnak, amely a csatlakozáshoz kapcsolódik. Többek között emiatt volna a legfontosabb az időpontot tisztázni és ezt, az úgymond bizonytalan helyzetet megszüntetni.

- Megfogalmazódnak olyan vélemények is, hogy a csatlakozás már nem is számunkra, hanem az Unió számára fontos. Ön hogyan gondolkodik erről? Kinek az érdeke, hogy Magyarország belépjen az Unióba? Egyáltalán, lehet-e az EU-csatlakozásnak alternatívája, maradhatunk-e a körön kívül? Ha igen, milyen pozitív és negatív következményekkel járhatna az EU-tól való távolmaradás?

- A csatlakozás mindkét fél számára egyaránt fontos. Úgy gondolom, hogy az ön által említett véleményeket leginkább az cáfolja, hogy Magyarország még nem tagja az Európai Uniónak, sőt még a csatlakozás időpontja sem ismert. Ha ez a folyamat kizárólag az Unió számára lenne fontos, akkor ezek a döntések Brüsszel részéről már megszülettek volna. Itt azonban olyan folyamatról van szó, amely az Unió eddigi bővítései esetében is hosszú éveket vett igénybe, természetes, hogy mindkét fél számára tartogat a bővítés előnyös és hátrányos következményeket. A felkészülés és a csatlakozási tárgyalások voltaképpen arra hivatottak, hogy ezeket a következményeket tisztázzák és kezelhetővé tegyék minkét fél előtt. A helyzetet nehezíti az is, hogy az Unió a tagállamok, a társultak csoportja pedig a csatlakozásra váró országok érdekeit jeleníti meg, tehát a közös, az egymás felé is megfogalmazott érdekeknek nagyon sok

összetevője van. Határozott véleményem, hogy csatlakozásunknak nincs alternatívája, kívülmaradásunknak pedig szinte kivétel nélkül negatív hatásai lennének. Csak két, számomra talán legfontosabb tényezőt említenék: az egyik a gazdasági fejlődés távlatai az elkövetkező évtizedekben, a másik a határon túl élő magyarság helyzete és kapcsolattartása az „anyaországgal”. A magyar gazdaság ideértve pénzügyi és kereskedelmi kapcsolatainkat már ma is ezer szállal kötődik az Európai Unióhoz. A tavalyi évben exportunk euróban kifejezve harminc százalékkal növekedett, s ennek túlnyomó része az Európai Unióba irányult, de említhetném itt a behozatalt, valamint az idegenforgalmat is, melyek szintén hasonló kötődésűek. Nyilvánvaló, hogy csatlakozásunk kedvező hatással lesz a magyar gazdaság fejlődésére, lehetséges távlataira és ezen keresztül a magyar társadalom helyzetére, élet-színvonalára, hiszen gondoljunk csak Portugália, Finnország vagy Írország fejlődésére és példájára, föllendülésükben csatlakozásuknak kulcsszerepe volt. A határainkon túl élő magyar kisebbségek számára a határok átjárhatóvá tétele ugyancsak kedvező lehet a kapcsolattartás, a hazalátogatás, de akár a munkavállalás vagy a vállalkozás szempontjából is. Összegezve véleményemet: az integráció mind az Európai Unió, mind pedig Magyarország elsődleges érdeke, s a csatlakozásban Magyarország számára bizonyosan több előnyös elem lesz, mint hátrányos.

- Korábban az országban - felmérések szerint - az emberek többsége azért aggódott, hogy hazánk elveszti identitását a csatlakozással. Most viszont egyre többen vélekednek úgy, hogy az Egyesült Európa ellenfele lehet az Egyesült Államoknak, ezáltal megállíthatja a káros folyamatokat, az „amerikanizálódást”. Ön hogyan vélekedik erről?

- Nem gondolom, hogy Európának ellenfélként kellene tekintenie az Egyesült Államokra. Abban azonban van igazság, hogy az egyesült Európa egységes belső piacának gazdasági és pénzügyi területen, illetve az Uniónak, mint nemzetek feletti szervezetnek a nemzetközi politikában lehet egyensúlyteremtő szerepe. Az úgynevezett „amerikanizálódás” káros folyamatai - véleményem szerint - leginkább a hétköznapiakban: az egyes népek nyelvén, kultúrájában, hagyományaiban, és a tömegtájékoztatásban, a médiában jelentkeznek. Ez ellen alapvetően az egyes nemzeteknek kell felvenniük a harcot az anyanyelv és a hagyományok ápolásával, az oktatással, a nemzeti tömegtájékoztatási eszközök és a filmművészet támogatásával. Ez elsődlegesen nem az Európai Unió feladata, ugyanakkor a nemzeti kultúrák védelmére uniós szinten is találhatunk számos példát, hiszen gondoljunk csak a Közösség médiajogi és filmjogi szabályaira.

- „Az Unió tiszteletben tartja a demokratikus alapelvekre épülő kormányzati rendszerű tagállamok nemzeti identitását” - mondja ki az 1992. február 7-én, Maastrichtban kelt „Szerződés az Európai Unióról”. A Közös Rendelkezések F. cikkének (1) bekezdése - mely idéztetett - világossá teszi, hogy az EU nem jelent olvasztótégelyt, a Közösségben a nemzeti kultúráknak erősödniük, gazdagodniuk kell. Hosszútávon betartható-e ez az alapelv, ez a szerződés? Megmaradhatunk-e magyarnak Európa közepén?

- Nyilvánvalóan nem mi vagyunk az egyetlenek, akikben ez a kérdés megfogalmazódik. A maastrichti szerződést 1992-ben az Európai Közösség akkor még 12 tagállama alkotta meg, s ezt 1995-ben az akkor csatlakozó három ország is elfogadta, ratifikálta. A nemzeti identitás megőrzésének kérdése valamennyi tagállamban felmerült, hiszen természetes, hogy minden nemzet ragaszkodik saját nyelvéhez, kultúrájához, történelmi hagyományaihoz. A maastrichti szerződés idézett bekezdése a tagállamok egyik válasza volt a beolvadás vagy megmaradás dilemmájára. Kétségem sincs afelől, hogy a magyarság megmarad Európa közepén, hiszen még olyan - nyelvükben és történelmi hagyományaikban hasonló - népek, mint a flamandok és

a vallonok, vagy az angolok és az írek is kényszerülnek nemzeti identitásuk megőrzésére, beleértve annak valamennyi megjelenési formáját. Mindezek mellett európai uniós csatlakozásunk egyesítheti az európai magyarság egyes részeit, az eddiginél is jobb koherenciát teremthet az elszakított nemzetrészekben élőkkel, erősítve ezzel is a magyarság továbbélését Európában. A magyarság olyan egyedülálló nyelvvel, kultúrával, folklórral és hagyományokkal rendelkezik, amely, ha kisebbedik vagy háttérbe szorul, azért kizárólag magunkat okolhatjuk.

- Folytatva az előző gondolatot: versenyképes lehet-e a nemzetek Európája az észak-amerikai és a távol-keleti, nagyrészt globalizált kultúrájú övezetekkel?

- Ha a gazdaság területét vesszük alapul, akkor az Európai Unió célkitűzéseiből kiindulva megállapíthatjuk, hogy az Unió egyik fő célja az európai gazdasági növekedés és a világpiaci versenyképesség biztosítása. A kultúra és a történelmi hagyományok ápolása területén pedig éppen az egyes tagállamok nemzeti identitásának megőrzése jelenthet többletet az említett két régióval szemben. A sokszínűség mindig többfelé mutató elképzelésekkel, törekvésekkel, a konszenzus iránti fokozottabb igényvel jár, ami ezáltal több problémát is okoz ezeknek a nemzeteknek, de úgy hiszem, hogy az értékek megőrzésének és átmentésének a sokszínűség mentén van nagyobb lehetősége.

- Ha már a globalizációnál tartunk: egyre szélsőségesebb megnyilvánulások követik a nagyhatalmak gazdasági összejtövedeleit, az emberek fellázadnak a globalizáció ellen. Ön szerint ez természetes jelenség? Mi az oka a tüntetéseknek?

- A globalizáció elleni mozgalmakat olyan összetett jelenségnek tartom, melyben jelen vannak a tőkés gazdasági berendezkedés és a munkanélküliség ellen tüntetők, a környezetvédők, valamint mindazon aktivisták, akik pontosan az előzőekben említett nemzeti értékek fennmaradását látják veszélyben forogni. Azt, hogy ezek a mozgalmak ma már többségükben egységesen a globalizáció ellen fordulnak természetesnek lehet tekinteni, hiszen a gazdaság és a politika, ezen keresztül pedig az emberek életének úgymond nemzetközivé válása, a multinacionális vállalatok térhódítása, és a környezetszennyezés mind a globalizációra folyamatára vezethető vissza. Van ebben ugyanakkor egy olyan szemlélet is - véleményem szerint -, amely az egyes emberek szintjén az egyéni szemléletmód, az egyének szuverenitásának sérelmét látja, egy olyan világtól félnek, melyben a köz mindent maga alá gyűrve korlátozhatja a magánszférát.

- Megállítható-e a globalizáció, egyáltalán lehet-e, vagy kell-e ellene tenni valamit?

- Mint minden folyamatnak a globalizációnak is vannak pozitív és negatív vonásai. A negatívumok kétségtelenül aggaszthatják elsősorban az egyes embereket, de ma már arra is van példa, hogy számos ország vezetése is táplál féltelmeket e tekintetben. Ezzel tulajdonképpen elérkezünk az Európai Unió egyik legnagyobb, egyelőre megoldatlan problémájához, amely az integráció szintjére, mélységére vonatkozik. Több olyan tagállama van az Uniónak, amely komoly aggályokat fogalmaz meg az integráció folytatásával, további elmélyítésével kapcsolatban. Úgy gondolom, hogy a globalizáció folyamata, mely jelenleg felemelkedő ágban van, egy bizonyos idő eltelte után egyensúlyba fog lendülni és megtalálhatja azt a pontot, amely a legtöbb előnyt és a legkevesebb hátrányt jelenti valamennyiünknek.

- Visszatérve az Európai Unióra: Magyarország mi mindennel gazdagíthatja az EU-t, mivel segítheti a globális bajok enyhítését?

- Magyarország, hasonlóan a közép-kelet európai régió társult államaihoz komoly tapasztalatokkal rendelkezik a szerkezetátalakítás területén. Hazánkban az elmúlt évtizedben végigvitt átalakulás, mely alapjaiban érintette az államszervezetet, a gazdaságot és társadalmi viszonyainkat, olyan ismereteket és tapasztalatokat jelentett, amely - úgy gondolom - hasznára válhat az Európai Uniónak is. Hiszen, ne feledjük az Unió jelenleg története eddigi legnagyobb intézményi átalakulása előtt áll. Fontos volna ezért, ha a társult országokat legalább a konzultáció szintjén bevonnák ezekbe az átalakítási folyamatokba. Az Unió belső reformjának mielőbbi, megnyugtató lezárása a társult országok szempontjából is fontos lenne, hiszen csatlakozásuk előfeltétele a reformok megvalósítása és az Unió intézményrendszerének fogadóképessé tétele a bővítésre. Ezen túl Magyarország egyedülálló nyelvével, kultúrájával, történelmi hagyományaival és a magyar emberek kreativitásával gyarapíthatja az Európai Uniót. Csatlakozásunkkal pedig még fontosabb feladattá válik nemzeti hagyományaink és nyelvünk ápolása, amely - meggyőződésem, hogy - segíthet a globalizáció problémáinak enyhítésében, mivel nem az a célunk, hogy egy szürke, egysíkú Európában éljünk.

- Az EU-csatlakozással megnyílnak a határok, tagságunk szabad munkavállalást kínál majd. Elindulhat egy olyan „kivándorlási hullám”, amelynek immár nem politikai, hanem gazdasági okai lesznek, de legalább olyan kárt okozhatnak, mint a korábbi - politikai indíttatású - kivándorlások. Mit lehet tenni az ellen, hogy a fizetésbeli többszörös differenciák miatt akár több tízezer, vagy százezer értelmiségi, szakember távozzon az országból?

- Manapság valóban sokan felvetik ezt a gondolatot, sőt magának az Európai Uniónak is a közép-kelet európai régióból kiinduló kivándorlási hullám a legnagyobb félelme. Én úgy vélem, hogy ez a kérdés egyáltalán nem hordoz olyan komoly veszélyt, mint amilyenre sokan gondolnak. A magyarságot sokkal inkább helyhez kötött nemzetnek tartom, aki - még ha rosszabb körülmények között is, de - szívesebben keresi megélhetését itthon, mint külföldön. Gondoljunk csak a volt Jugoszláviára, Romániára, vagy akár Törökországra, ahol életformává vált a tömeges kivándorlás a jobblét reményében. Ez a magyarságra sosem volt jellemző. Napjainkra - főként a Dunántúlon - számos olyan régió alakult ki, ahol munkaerő-hiánnyal küszködnek, mégsem indul meg egy ún. belső népvándorlás az ország keleti régióinak munkanélküliséggel sújtott részeiből a Dunántúlra, holott már ezzel az országon belüli áttelepüléssel is sok ember és család helyzete, életszínvonala fordulhatna jobbra. Végso soron pedig a Kormány egyik elsődleges célja a magyarországi és a nyugat-európai átlag-életszínvonal - lehetőségekhez mért - minél gyorsabb közelítése, valamint ne feledjük el, hogy az Unió éppen ebben a kérdésben fog várhatóan öt-hét éves derogációt javasolni a társult országok számára. Magyarország nem feltétlenül ért egyet az Uniónak ezen félelmével, de úgy vélem, ha erre sor kerül, úgy a csatlakozást követő öt-hét éves időszak már olyan látható és érezhető életszínvonal javulást eredményezhet Magyarországon, amely elgondolkodtatja azokat, akik esetleg Nyugat-Európában keresnék további megélhetésüket.

- Ezzel kapcsolatos a következő kérdésem is: tudatosítható-e az elvadult globalizáció közepette is a társadalomban, hogy a jog és a szabadság mellett a kötelesség és a felelősség is része az európai értékrendnek? Ez a felelősség abban is megfogalmazódhat, hogy nem hagyom el a hazámat, itt próbálok meg boldogulni, a haza javára tenni. Idehaza hogyan teheti a közgondolkodás részévé a demokrácia polgári minőségét az értelmiség. Értem ezalatt, hogy nemcsak szabadságom és jogom van, hanem kötelességem és felelősségem is.

- Rendkívül fontos kérdés, hogy a „nemzetben gondolkodás” része legyen mind az emberek, mind pedig a Kormányzat célkitűzéseinek, mindennapi munkájának és döntéseinek. Az elmúlt három évben tettük talán a legtöbb erőfeszítést azért, hogy az emberek úgy gondolkodjanak, hogy felelősek egymásért és felelősek hazájukért. A rendszerváltást megelőző négy évtizedben egy generációval megpróbálták elfelejtetni, egy generációnak pedig meg sem tanították, hogy mit jelent a nemzet fogalma és ez a fogalom milyen jogokat és kötelességeket hordoz. Ennek a hiánynak a pótlása nagy feladat mindannyiunk számára, melyben természetesen az értelmiségnek is fontos szerepe van tanítóként, de tanulóként egyaránt.

- Ön hivatása gyakorlása során igazságügy-miniszterként naponta találkozik az uniós csatlakozás kérdéskörével. Melyek voltak eddig a „legrázósabb” pontok, mely részterületeken jelentős a lemaradásunk?

- A legnehezebb tárgyalási témakörök a közlekedés, a környezetvédelem és a mezőgazdaság. A három terület közösségi joganyagának áttekintése a tárgyalások első fordulójában már megtörtént. Az érdemi tárgyalásokra várhatóan a tárgyalás végső fázisában kerül majd sor. Az említett három témakör tárgyalását nehezíti az is, hogy a magyar fél ezek tekintetében átmeneti mentesség iránti kérelmeket fog megfogalmazni, melyekben az Unióval egyességre kell jutni. Az Európai Bizottság 2000. évről készített ún. országjelentése is ezeken a területeken sürgette a jogharmonizáció felgyorsítását. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy itt nem csupán a jogalkotó elmaradásáról van szó, mivel ezeken a területeken nem a közösségi jogszabályok átvétele és magyar jogforrásba foglalása okoz igazi problémát, hanem azok későbbi alkalmazása. Olyan mértékű nemzetgazdasági ráfordításra van szükség a fenti három tárgykörben, ami csak a fokozatos bevezetést és alkalmazást teszi lehetővé.

- Jelenleg 2001. tavaszán mely kérdések megoldásán dolgozik a minisztérium, melyek a legfontosabb, megoldásra váró területek az igazságügy területén?

- A magyar Kormány a csatlakozási tárgyalások ütemének gyorsítása mellett a belső felkészülést - ezen belül pedig a jogharmonizációt - is gyorsítani kívánja annak érdekében, hogy 2002. végére magyar oldalról is megteremtődhessenek a csatlakozáshoz szükséges feltételek. Ez egyben azt is jelenti, hogy magyar jogrendszer a jövő év végére készen áll arra, hogy hazánk csatlakozhasson az Európai Unióhoz. A jogharmonizációs folyamatban még hátralévő feladatok rendkívül komoly és megfeszített országgyűlési munkát jelentenek az elkövetkezendő másfél évben. A jogharmonizációs célú törvényalkotási feladatok teljesítésének felgyorsítása érdekében a kodifikáció ez évben ún. törvénycsomagok mentén fog zajlani. Ennek során - számos új törvény alkotása mellett - a környezetvédelmi és mezőgazdasági tárgyú törvények; a gyermekvédelmi, szociális és társadalombiztosítási tárgyú törvények; a közlekedési és energia tárgyú törvények; a pénzügyi tárgyú törvények, valamint a társasági joggal kapcsolatos törvények módosítására kerül majd sor törvénycsomagok formájában. Ugyancsak jelentős jogalkotási munkát jelentenek a taggá válás tényéhez kapcsolódó, illetve a csatlakozási szerződés tartalmából eredő feladatok. Ennek során számos alapjogszabályunk, így - többek között - az Alkotmány, a jogalkotási törvény, az Alkotmánybíróságról szóló törvény, a választójogi törvény és önkormányzati törvény módosítása válik szükségessé.

- Engedjen meg egy személyes kérdést: önnek mi a véleménye az uniós csatlakozásról? Hasznunkra, vagy kárunkra válik, ha esetleg elhúzódnak a tárgyalások? Egyáltalán elképzelhető, hogy kimaradunk az „Egyesült Európából”? Ezt azért is kérdezem, mert Orbán Viktor miniszterelnök úr fél éve igen élesen fogalmazott, amikor azt mondta, ha elhúzódnak a tárgyalások, meg kell vizsgálni az „unió kívüli élet lehetőségét”.

- Hazánk csatlakozásának nincs igazi - hosszú távon előnyös - alternatívája. A csatlakozási tárgyalások elhúzódásában a legfőbb veszély számomra a társadalom bizalmának megrendülése lehet a csatlakozás iránt. A legnagyobb kárt mindenképpen ez okozhatja, figyelemmel arra, hogy a magyar társadalom komoly áldozatokat hozott az elmúlt évtizedben mielőbbi csatlakozásunk érdekében és reményében. Miniszterelnök úr kijelentésével kapcsolatban elmondhatom, hogy valóban minden lehetőséget mérlegelni kell. A mindenkori Kormánynak tudnia kell kezelni a tárgyalások esetleges elhúzódását, vagy akár egy olyan helyzetet is, ha a bővítés az Unió részéről megszűnik elsőszámú prioritásnak lenni. Nyilvánvaló, hogy ennek a realitása rendkívül kicsi, egy felelősen gondolkodó Kormánynak azonban tisztában kell lennie egy ilyen lehetőség következményeivel.

- Végezetül hadd kérdezzem Önt, mint pártelnököt: a Magyar Demokrata Fórumnak mi az álláspontja az Európai Unióhoz való csatlakozás kérdésében. Vannak-e a párton belül véleménykülönbségek ebben a témában? Mit adhat az EU az MDF-nek és fordítva?

- A Magyar Demokrata Fórum egységes abban, hogy Magyarországnak érdeke a csatlakozás és fontos, hogy a teljes jogú taggá válás mielőbb megtörténhessen. Üdvözlöttük és támogattuk az ún. „hatpárti nyilatkozat” megszületését, mivel számos olyan jogalkotási lépést kell megtennünk az elkövetkezendő évben, amely 2/3-os törvények módosítását igényli és a csatlakozási folyamat előbbre vitele, felgyorsítása érdekében parlamenti támogatásuk elengedhetetlen. Nem tartanánk jónak, ha politikai érdekek hátráltatnák a felkészülési folyamatot, azáltal, hogy a minősített többség nem áll rendelkezésre ezeknél a jogszabály-módosításoknál. Mint pártelnök örömdetesnek tartom, hogy jelenleg a volt kommunista országok többségében kereszténydemokrata szellemiségű, az Európai Néppárttal szoros kapcsolatban álló politikai erők vannak hatalmon és így, ezek a baloldali diktatúráktól sokat szenvedett országok igazán hitelesen képesek felmutatni a kereszténydemokrata alternatívákat az Európai Unió egyes politikai pártjai felé is. Különösen örülök annak, hogy ez a helyzet Magyarországon is. Ilyenformán pártomnak, Antall József rendszerváltó pártjának, - a kereszténydemokrata értékeket hitem szerint Magyarországon leghívebben képviselő Magyar Demokrata Fórumnak - az Európai Néppárt legrégebbi, lélekben és szellemiségben legközelebbi szövetségese. Ezáltal módja van érvényre juttatni a kereszténydemokrata eszméket és az azzal összhangban álló politikai elképzeléseket. E szervezeten belül pártjaink integrációja örömdetes módon megelőzte országaink integrációját.

Ószy-Tóth Gábriel

Közép-Európa fontos a Nyugat életképességéhez

Turi-Kovács Béla a földrész demográfiai válságát aggasztónak ítéli

Az Európai Unió megfelelésünk a környezetvédelmi miniszteri székből nézvést egészen jó, ugyanis egyrészt a környezet- és természetvédelemben már most jobb pozícióban vagyunk, mint Görögország vagy Portugália, másrészt a csatlakozási elvárások miatt több forrást szánnak erre a döntéshozók, mint bármikor korábban - vélekedik Turi-Kovács Béla környezetvédelmi miniszter. A demográfiai helyzet tragikus szinte egész Európában, ám az igazi változáshoz a kereszténységnek is meg kell újulnia a Független Kisgazdapárt politikusa szerint. Turi-Kovács pártja létének értelmét - és saját politikai hitvallását - a plebejus konzervativizmusban látja: a XXI. században sem avul el az Isten tiszteletének és a haza szeretetének eszménye, amelyet a családi gazdaságok politikai érdekeinek védelmével szolgálhatnak eredményesen a kisgazdák.

- Versenyképes lehet-e a nemzetek Európája az észak-amerikai és a távol-keleti, nagyrészt globalizált kultúrájú, fejlett övezetekkel?

- Bár mostanában divat egypólusúnak tartani a világot, ami katonailag igaz is, én azt gondolom, hogy más szempontokból nézve ez egyáltalán nem helyes megközelítés. Először is azért, mert a kultúrák igen jelentős mértékben különböznek egymástól, még Európa és Amerika is, másodszor meg nem szabad eltekintenünk attól, hogy még nagyobb a távolság e kettő és a Távol-Kelet kultúrája között. Harmadszor nem szabad megfeledkeznünk az egyéb kultúrákról sem, amelyek szintén nagyon fontosak és gazdagítják az emberiséget, noha a világpolitikában jelenleg nem játszanak főszerepet - de ez nem zárja ki, hogy holnap megnövekedjék a súlyuk.

- Az elemzők mégis előszeretettel írják le egypólusúnak a mai globális helyzetet.

- Az egypólusúság azért is téves eszme, mert számos politikai döntést ennek rendelnek alá, és sajnálatosnak tartom, hogy ez érzékelhető az európai kormányok és az Európai Unió részéről is. Pedig azért, mert ma a világon észak-amerikai túlsúly van, még nem biztos, hogy minden döntést ennek kell alárendelni. Nem biztos, hogy minden esetben hosszú távon is helyes döntések születnek így. Megkerülhetetlen például az ázsiai kultúra, amely mára már sajátos civilizációt is képez, így a keresztény, és azon belül is elsősorban angolszász világtól sokban eltérő, önálló és jelentős pólus lett a világban.

- Amerika tisztelete, vagy inkább a dominanciájának a feltétlen elfogadása érthető, ha elfogadjuk azt a nézetet, hogy a problémákat úgyis „erőből” oldják meg a világban...

- Amitől a világ igazából előbbre megy, az nem elsősorban katonapolitikai kérdés. Inkább arra kellene összpontosítanunk, hogy melyik pólus a világnak mekkora hányadán fog döntő befolyást gyakorolni, és melyik térségekben. Éppen ezen okok miatt én úgy vélem, hogy Európa egyesülése nemcsak gazdasági, hanem hosszú távú politikai okok miatt is szükséges.

- Viszont a sajtóban általában a gazdasági szükségszerűség az az ultima ratio, amivel meg szokták indokolni az európai egyesülést.

- A nyugat-európai konglomerátum a Szén- és Acélközösséggel kezdődött, és szintisztán gazdasági jellegű elképzelésekkel indult, de azok az - énszerintem prófétai képességű -

államférfiak, akik akkor távlatosan gondolkodtak, már tudták, hogy többről lesz szó. Akik ma csupán gazdasági szempontokat néznek, gondolhatják esetleg úgy is, hogy jobban járnak, ha a csatlakozni vágyókat távol tartják a közösségtől. Viszont az Unió számára elérhető politikai előnyök összehasonlíthatatlanul nagyobbak, mert Európa nemcsak bővül, hanem egységesül is a csatlakozással. Ezen azt értem, hogy a mi térségünk, Közép-Európa, amelyet én önállónak gondolok, Lengyelországtól le az Adriáig, amely térséget egységesnek is ítélek meg, olyan fontos ütközőterület, amelyet Nyugat-Európa nem hagyhat közvetlen érdekkörén kívül, ha egyenlő társa akar lenni a másik két világpólusnak.

- Vannak szkeptikus nézetek is, amelyek szerint Európa elveszítette kezdeményező szerepét, és a XXI. században minden arcvonalon védekezni kényszerül.

- Európának nagy előnye a többi térséggel, elsősorban Észak-Amerikával szemben az a fajta történelmi hagyomány, amely számos sikeres túléléssel büszkélkedhet. Olyan kataklizmák idején, amikor a nagy lélegzetű változások hozhatták volna a visszacsúszást is, a kontinensnek mindig sikerült a kereszténység és a nemzeti kultúrák gyökérzetéből táplálkozva megújulnia. Szóval Európa eddig minden megméretéskor életképesnek bizonyult. Az antikvitás és a kereszténység éltető gyökerei mélyre nyúlnak, és biztos vagyok benne, hogy az egységes Európa versenyképes lesz a többi világrésszel szemben is.

- Viszont a statisztikák szembesítenek azzal a ténnyel is, hogy az emberiségnek mind kisebb hányada tartozik az európai típushoz.

- A demográfiai helyzet valóban tragikus szinte egész Európában. Ez megnyit bizonyos kapukat, s az európaiaktól eltérő kultúrák megjelenését is lehetővé teszi.

- A liberális és baloldali kételkedők egyenesen arról értekeznek, hogy az európai keresztény kultúrának vége.

- Tőlem távol áll minden kirekesztés. Véleményem szerint a kultúráknak egymás mellett kell élniük, egymást segítve és megbecsülve. Azonban a tapasztalat azt mutatja, hogy a kultúrák keveredése legtöbbször konfrontációhoz vezet, és nehéz küzdelmeket hoz, amíg valamelyik kultúra uralkodóvá nem válik az adott térségben.

- Vajon a világpolitikában helyes úton jár-e az Európai Unió? Nem csökkenti az Uniónak a világpolitikában betöltött szerepét például a NATO? Hiszen itt, Európában az Egyesült Államok hadserege az úr, amit jól példáz a jugoszláviai konfliktus...

- Valóban érzékelhető az európai politikában egyfajta visszahúzódás. Az Unió a gazdasági teljesítőképességétől és az általános jelentőségétől messze elmaradó részt vállal a nemzetközi feladatokból. A szemlélőnek úgy tűnik, mintha az USA nyomasztó katonai fölénye okán Európa másodrangú lenne az érdekérvényesítés mentén is.

- Tehát ön szerint nincs ok az aggodalomra Európa jövőjét illetően?

- Szerintem Európa, miután egyesül Közép-Európával, egyenrangú partnerévé válik az Amerikai Egyesült Államoknak. Nemcsak a terület, a lélekszám és a gazdasági erő megnövekedésével kell számolni, hanem az Európai Unión belül megnövekedő lehetőségekkel is.

- Vannak olyan fekete prófécia is, hogy a XXI. században a fehér ember élethalálharcot fog vívni a színesekkel.

- Ez valóban ijesztő perspektíva, és ha a demográfiai helyzetet nézem, akkor nem is lehet minden további nélkül lesöpörni az asztalról. Persze nem azért, mert valamely Nostradamus kitalálta, hanem mert a sors így hozta. A demográfiai állapot minket, magyarokat keserves leckével tanított meg rá, hogy miként lehet óriási területeket elveszíteni háború nélkül. Ha a kultúra és az erkölcsiség hanyatlását nézem itt, az öreg kontinensen, az bizony elborzasztó az én konzervatív ízlésem számára.

- A konzervatív felfogástól nem idegen az a nézet, hogy gazdasági erő ide, erős hadsereg oda, a szülőszobákban dől el minden...

- A Biblia is azt tanítja, hogy boldogok a szelídek, mert az ő örökségük a föld. De anélkül, hogy teológiai eszmefuttatásba kezdenék, csak hadd idézzem az ezzel összecsengő statisztikai adatokat: Európa jóformán valamennyi országa katasztrofális demográfiai helyzetben van, ami szerintem összefügg a keresztény kultúra erőteljes visszaszorulásával. A szekularizáció mind erőteljesebb, s ezzel egyenes arányban nőnek a népesedési gondok: az elöregedés, a lehangelő alacsony születésszám, a felbomló házasságok és az egyedül élők folyamatosan növekedő tábor. Ugyanakkor Európa azon országaiban, amelyekben az iszlám a meghatározó - például Albániában, Boszniában - nincsen demográfiai válság. Én még azt tanultam az iskolában, hogy Törökország 35 milliós, és a minap megdöbbenve olvastam, hogy már több mint 65 millió lakosa van. Noha nem tegnap végeztem el a középiskolát, ez az arány, összehasonlítva teszem azt Magyarország népesedésének alakulásával ugyanezen időszakban - minimum megdöbbentő.

- Jól érzem, ha szavaiból a keresztény felekezeteknek címzett elégedetlenséget hallok ki?

- A kereszténységnek is meg kell újulnia ahhoz, hogy életképes maradjon. Ez vitathatatlan, és ha jól veszem észre, ezt az egyházi vezetők is tudják

- Mivel gazdagíthatja Magyarország az Európai Uniót, mivel segítheti a globális bajok enyhítését? Ma is népes azoknak a tábor, akik a legkülönbözőbb ellenérveket sorolják fel, ha az uniós csatlakozásunk kerül terítékre.

- Azon lehet vitatkozni, hogy mennyi előnye vagy hátránya van az Európai Unióhoz való csatlakozásnak, és különböző szempontok jöhetnek számításba. A magam részéről viszont meg vagyok győződve, hogy ha mindent mérlegre teszünk - még ha több lenne is a remélhető előnyeinknél a hátrányunk -, a választási lehetőségünk semmi. Nincs másik olyan közeg, amelyben Magyarország másokkal együtt jelenhetne meg, és az érdekeit másokkal karöltve tudná érvényesíteni.

Én nagyra értékeltem a visegrádi gondolatot, mert az lehetett volna egy közép-európai gondolat, amely a dunai monarchia helyébe lépve, gazdasági, kulturális és sok egyéb szempont szerint életképes konglomerátumot hívhatott volna életre, de sajnos nem voltak hozzá partnereink. Nem akarok egyetlen országot sem megbántani, de az érzékelhető volt, hogy Ausztria elkötelezte magát a nyugati közösség mellett, és másik húzóállam nincs a térségben, márpedig önmagukban ezek az országok nem képesek megindulni a fejlődés útján. Lengyelország a másik legerősebb állam, de erre nem lett volna alkalmas. Kelet felé nézve egy szétzilált birodalmat látunk, de a magam részéről óvnék mindenkit, hogy Oroszországot leírja, mert az ő civilizációjuk életereje hallatlanul nagy. Nem egyszer bizonyosodott be a történe-

lebenben, hogy az oroszok akkor is, ott is túlélnek a válságokat, amikor és ahol senki sem gondolná.

- Mások meg azt mondják, cselédek leszünk, a cselédlépcsőn fogunk majd bejutni az Unióba, és azon is fogunk közlekedni.

- Rosszízű felvetésnek tartom ezt a cseléd-hasonlatot. Szilárd meggyőződésem, hogy ha cselédet keresnének, akkor a MAGHREB-országok felé tájékozódának, ott sokkal olcsóbb és kezelhetőbb tömegeket találnának.

- Ön szerint miért lesz jó nekünk a tagság?

- Szerintem alapvető tisztában lennünk azzal az igazsággal, hogy belépésünk elsősorban politikai kérdés, csatlakozásunk a társult országoknak inkább politikai, mint gazdasági érdeke. Egyébként nem tudom, hogy megyünk be, én szeretnék emelt fejjel bemenni, de ha nincs más választás, akkor kompromisszumok árán is bemennék, mert az Unióban a kis és a viszonylagosan nagy országok egymáshoz való viszonya azon múlik, milyen erőt képviselnek a kisebbek. Ez igen jól látszott a nizzai csúcson, amelyen a kisebbek közös fellépése előtt meg kellett hajolniuk a nagyoknak is.

- Mennyire vagyunk összekötve, netán egymásra utalva a szomszédos országokkal a belépés, és még inkább az uniós beilleszkedés kérdéseiben?

- Érdeklünk, hogy az elsők között kerüljünk be az EU-ba, lehetőleg elsőként. De nyomatékos érdeklünk az is, hogy mielőbb bekerüljenek a természetes szomszédaink is. Ezt nem tévedésből mondtam, nagyon is komolyan gondolom: kifejezett állami és nemzeti érdeklünk, hogy Szlovákia, Horvátország és a többi állam mihamarabb tagja legyen az Európai Uniónak, természetesen még Románia is.

- Az ellenzék szerint az Orbán-kormány számtalanszor folytat hibás diplomáciát, megsérti, felbőszíti a nyugati politikusokat, és ezért végeredményben lelassították a csatlakozásunk folyamatát.

- A kormányfő és az egész kormány is mindent megtesz azért, hogy jogos érdekeinket, akár csak az Unión belüli tagokéit, komolyan vegyék figyelembe, és így ne a cselédlépcsőn menjünk be. Orbán Viktor kormányfő határozott nyilatkozatait, amelyeket ugyanúgy mond el odakint is, mint idehaza, a tapasztalataim szerint örömmel veszik, mert ők is jobban szeretnek egy magabiztos partnert, aki világosan tudja és el is mondja, mit akar, mint egy törleszkedőt vagy megalázkodót.

- Abban azért mindenki egyetért, akár szereti az Európai Uniót, akár nem, hogy a belépési folyamat nyúlik, mint a rétestészta. Ugyanakkor kézenfekvő párhuzamot kínál a NATO-csatlakozásunk. Szüksége volt ránk az Észak-atlanti Védelmi Szervezetnek, és föl is vettek minket. Pedig egy jöttányit sem voltunk „NATO-kompatibilisabbak”, mint amennyire „EU-kompatibilisak” most vagyunk.

- Kétségtelen, az EU-csatlakozásra sokkal felkészültebbek vagyunk, mint annak idején a NATO-ra. Merem állítani, hogy az általam felügyelt szakterületen, a környezet- és természetvédelemben jobb pozícióban vagyunk, mint Görögország vagy Portugália, és legalább olyanban, mint Spanyolország.

- Tagadhatatlanul kellemes hír ez, de nem nyugtat meg senkit a hazai viszonyok ismeretében.

- Mindenesetre tény az, hogy Magyarország kilenc átmeneti mentességi kérelemmel kezdte a tárgyalásokat, ma négyenél tartunk, és ezekből is háromban csak egészen kis mértékű, átmeneti mentességet kérünk, véglegesen pedig semmiben. Igaz, nem is adnának.

- Az is tény, hogy az ön említette országokban hatalmas a turisztikai ipar, amelyet idehaza kiemelten fejlesztendő ágazatnak tekintenek, márpedig rendkívül környezetszennyező.

- A környezetvédelmi miniszteri székben ez másképp látszik: ahol turizmus van, ott a vizet tisztítani kell, ott csatornázni kell, ott a szemetet tisztességesen össze kell gyűjteni. Ahol rossz a levegő, oda nem megy a turista. Summa summarum, nekünk a turizmus kifejezetten jót tesz, a kormányon belül lényegesen javítja a tárca alkupozícióit. Csak a két szép szememért nem adnak pénzt, de ha azt látják, hogy ezek a befektetések jövedelmet termelnek, akkor busásabb összegeket szánnak ránk is, egy szó mint száz, ennek a szaktárcának jól jön a turizmus.

- És összességében milyen esélyei vannak a magyarországi környezetnek az adott politikai-gazdasági viszonyok közepette, avagy milyen jövő vár termőföldjeinkre, vizeinkre, levegőnkre?

- Jelenleg a környezet- és természetvédelem abban a szerencsés helyzetben van, hogy az európai uniós igények erősítik ágazati pozícióinkat a kormányon belül. Bizonyos kérdések, amelyeket az ügydöntők korábban halaszthatónak gondoltak, most határidőhöz kötöttek jelentek meg. Ez nekünk óriási szerencse, nem szimplán a tárcának, hanem az egész társadalomnak. Ne tekintse senki a szennyvíztisztítástól a levegőtisztaságig sorjázó brüsszeli elvárásokat valamiféle ránk erőszakolt kényszernek. Nem Brüsszelnek, nem is a tárcának, hanem az egész társadalomnak fogjuk tisztává tenni a vizeinket, szabályszerűen kezelni a hulladékot, sőt a felszín alatti vizeink tisztasága sem Brüsszelnek hasznos elsősorban. Azt kell mondanom, hogy ez most kiváló időszak arra, hogy kiharcoljuk még a gazdaság ellenében is, amit csak lehet.

- A kétéves költségvetésből nem olvasható ki, mitől ennyire optimista, és az elődeitől örökölt problémák sem adhatnak okot a túlzott derűlátásra.

- Igyekszünk a szűkös forrásokat bővíteni, a tőlünk telhető minden leleménnyel. Jelentős eredménynek gondolom például, hogy sikerült a kormány tartalékából kapni forrásokat, amiket az ISPA-támogatások mellé rendelhetünk. Nagy súlyt helyezek rá, hogy minél jobb kapcsolatunk legyen a környezetvédő mozgalmakkal, a tudományos szférával és a gazdasággal. Ezeket egyenrangúan kívánom kezelni a jövőben, és az eddigi tárgyalások alapján reálisnak ítélem meg, amit mondtam.

- Ennyire derűsek a brüsszeli kilátások is?

- Most február van, és van okom remélni, hogy nyárra sikerül a csatlakozási tárgyalások eme fejezetét lezárni, akkor pedig elmondhatjuk, hogy a környezetvédelem, ez a már-már eltemetettnek hitt ágazat nem lesz gátja a csatlakozásnak; „csak” politikai kérdések maradnak nyitva.

- Eszerint a minisztérium esete is tanúsítja, hogy most könnyebb pénzt kapni, elvégre kezdenek beérni a rendszerváltás gyümölcsei.

- Igazi komoly nagy gazdasági eredmények vannak, amiknek jelentős részét nyugodt lélekkel tulajdonítom a saját kormányomnak. Olyan életszínvonal- és életminőségbeli változások vannak, amelyek pozitívak, de sajnos ezek mögött messze elmaradnak a tudati változások.

- Ezek szerint elégedetlen az új magyar társadalom kialakulásának tempójával. Pedig a Bibliában is negyven évet kellett vándorolnia a választott népnek a pusztában, mire bemehetett az Ígéret földjére.

- Mintha nem működne ez a bibliai példázat. Úgy vettem észre, mintha olyanok is visszavágynának a szocializmus egyiptomi húsfazeká mellé, akiknek már csak koruknál fogva sem lehetnek valódi, saját élményeik arról az időszakról. Szoktam is mondani, hogy ki kellene elégíteni ezt a nosztalgiát. Szánnék rá állami pénzeket, hogy létrehoznánk egy rezervátumot, amelyben a szocializmus minden szakasza végigpróbálható lenne, és aki kibírja a harminc napot, az ingyen használhatná, de aki előbb abbahagyná, az fizetne. A nosztalgia igen rossz tanácsadó, de a hamis illúziókhoz való ragaszkodás mindig is hatott az emberek egy részére. Magam hajlamos volnék a saját 1970-es évekbeli időszakomat életem legboldogabb időszakának tekinteni, mert egyrészt fiatal voltam, másrészt azt csináltam, amit akartam, ügyvédkedtem, és azt a kevés pénzt, amit kerestem, mind elkölthettem, mert nem volt értelme semmire sem gyűjteni.

- Keveselli a polgári életeszmény súlyát a hazai közgondolkodásban? És mit tehet a magyar értelmiség azért, hogy ez növekedjék?

- Változnak a körülmények. Ma az emberek feszített tempójú, civilizáltak mondható életet élnek, de sokszor úgy érzem, hogy nem párosul hozzá az a kultúra, amely megváltoztatná a gondolkodásmódjukat.

- Számtalanszor tapasztalni, hogy jól képzett és jól kereső fiatalok menekülnek a felelősség elől, mintha egyfajta infantilizmus lenne úrrá korunkon.

- Igen, és ezt kiegészíteném azzal, hogy ennek jól termő táptalaja volt a szocializmus, de eltelt tíz év, és a változás minimális, ami elkeserítő. Márpedig akkor meg kell vizsgálni, bármennyire kényelmetlen is a kérdés, hogy azok, akik a tudatformálásért felelősek, az egyházaktól a civil szervezetekig - biztos, hogy jól tették a dolgukat?

- Ilyenkor szokták elmarasztalni a médiát...

- A médiát azért szoktam kivenni ebből, mert - bár formálja is, de - inkább mégiscsak követi az elvárásokat. Viszont az egyházaktól a magam részéről többet várnék, bár eddig is sokat tettek, és tesznek is a híveikért, illetve az egész társadalomért.

- Miként tehetnének többet az egyházak?

- Mindenekelőtt a saját fiatal papjaik előtérbe helyezésével. Csak rajtuk keresztül lehet ugyanis az ifjúságot elérni, jó irányban formálni. Az ötvenes években sokan voltunk, akik életre szóló indítást kaptunk bátor, a küzdelmet is vállaló papoktól. Igaz, ma bizonyos tekintetben nehezebb a helyzet, mert a közömbösséget kell legyőzni. Hiszem, hogy az egyházakban megvan ez az erő.

- Milyen speciális többletet ad a hazai politikai kultúrának a kisgazda eszmeiség?

- A Független Kisgazdapárt most választót előtt áll, a jelenlegi helyzet egyfajta mozdulatlan-ságra vezethető vissza. Egy konzervatív, a szélesebb vidéki rétegeket megszólító párt csak folyamatos reformok útján tudja önmagát olyan helyzetbe hozni, hogy igazodjon a választók igényéhez, és az éppen meglévő szellemi-kulturális színvonalához is. Ha ezek a változások nem következnek be, hanem folyamatosan állunk egy ponton, akkor elmegy mellettünk az élet, és a választók vele mennek.

- Kikhez szól a kisgazdapárt?

- Azt hiszem, egyre többen ismerik fel a kisgazdapártban azt, hogy a történelmi gyökerek megtartása mellett meg kell tudni határozni most már úgy a kisgazdapártot, hogy egyrészt masszívan a vidéki, földművelő népesség pártja maradjon, másrészt pártja tudjon lenni annak a parasztpolgári rétegnek is, amelyhez én a magam részéről hozzászámítom az első- és másodgenerációs értelmiséget is, amelyik nagymértékben kötődik a saját szülőfalujához, szülőföldjéhez. Ezeknek az embereknek a gondolatvilága sokban hasonlít azokéhoz, akik megmaradtak a földművelésnél, de szélesebb kitekintésük alapján számos dolgot másképp látnak. Szemléletük kettőssége nem mutat „antagonisztikus ellentétet” - hogy egy avított kifejezést használjak -, hanem éppen ezek az ellentétek, az általuk keltett termékeny feszültség az, ami a kisgazdapártot izgalmassá, érdekessé tudja tenni. Ez igazolódott 1998-ban, mert amíg a párt '94-ben hat százalékot ért el - ami azt mutatta meg, hogy körülbelül mekkora volt az a masszív, egyértelműen a földműveléshez kötődő bázis, amely egyébként, a szavazók koránál fogva, nézetem szerint csökkent is - 1998-ban ehhez jött az a nyolcszázaléknyi szavazó, amelyik az a fajta vidéki polgári réteg, amelyet nekünk meg kell szólítanunk.

- Ellenfeleik számtalanszor fölvetik, hogy régimódi, idejétmúlt alakulat az FKGP.

- Nem hiszem, hogy avított párt lenne a miénk. Azok a konzervatív nézetek, amelyek a mi pártunk eszmei alapvetését jelentik, ma is elevenek, és választóink az eszmeiséghez csatlakoznak, nem pedig személyekhez. Alapeszméink igaz és időszerű voltát mindennél ékeesebben bizonyítja, hogy más pártok most próbálnak ehhez az eszmeiséghez csatlakozni, választói támogatás elnyerése céljából.

- Szóval a XXI. századra is érvényesnek gondolja, hogy Isten, haza, család?

- Pártunkat az egyistenhit és az erős nemzeti érzés élteti, és ebből egy jótányit sem szabad föladni. Nem tudunk és nem is akarunk olyanokat megszólítani, akik nem osztják ezeket a nézeteinket. Viszont ha pártunk tud megfelelő programot adni azoknak, akik ebben az eszmeiségben gondolkodnak, akkor van jövőnk.

- Mi a kisgazdapártot fenyegető legnagyobb veszély mostanában?

- A legnagyobb veszély, ha ellenfeleink ki tudnak minket szorítani a szélsőségekhez. Az FKGP mindig is középen álló konzervatív párt volt, én úgy szoktam mondani, hogy plebejus konzervatív - mert volt Magyarországon egy olyan konzervativizmus is, amelyhez a kisgazdapártnak semmi köze.

- Mivel lehet igazolni, hogy az FKGP-t szélsőjobbos irányvonallal vádoló baloldali állítások alaptalanok?

- Gazdaságpolitikánkban számos olyan elem van, amelyet sokan tekintenek baloldalinak. Mondhatnánk, ez egy olyan jobboldali konzervatív párt, amelyiknek baloldali programja van. Nézetünk szerint, amíg a lakosság olyan gondokkal küzd, mint ma, a szolidaritás felé kell vinnünk a társadalmat, nem pedig a kíméletlen verseny irányába. A szolidaritást a baloldal a sajátjának mondja, viszont nagyon jó egyházi enciklikák meg kifejezetten keresztény értéknek mondják.

- A közvélemény-kutatók felmérései szerint, ha az FKGP összeomlik, akkor a bázis jelentős hányada elmegy az MSZP-hez.

- Tudtommal sok igazság van ebben.

- Hogyan látja a jelmondat harmadik tagját? A kisgazdák a családot hangsúlyozzák, ami ellentétben áll a liberálisok individualizmusával és a szocialisták kollektívizmussal is. Ám a mai fiataloknak nem egyértelmű, hogy politikai eszmeként mit is jelent.

- Pedig álláspontunk ebben is egyértelmű. Mi családi gazdaságokat szeretnénk, és ez áll a kormányprogramban is. Hogyha a mostani parlamenti ciklusban sikerül legalább megindulni a birtokszerkezet átalakításában, akkor ez az egészséges családi birtok irányába viszi a fejlődést. Ugyanakkor a FKGP a minden erejével szorgalmazza az önkéntes együttműködést a családi birtokok között. Azon van, hogy annak egészséges intézményei mielőbb kifejlődjenek. A beszerzésben, az értékesítésben, bizonyos technológiák meghonosításában nagy szükség van a szabad szövetkezésre. Egyáltalán nem igaz, hogy általában ellenezzük a szövetkezést, hanem kifejezetten hívei vagyunk a korszerű, a családi birtokokat kiszolgáló szövetkezeteknek.

Nyíri János

Az önzés csak tucatpolgárokat farag

Sasvári Szilárd szerint kegyelmi állapotban ért minket az ezredforduló

Mi ezeregyszáz esztendeje hazataláltunk, és azóta itthon vagyunk, de nemcsak a szűk pátriánkban, hanem ennek a soknemzetiségű térségnek az egészén, mert a kultúránk, a vallásunk, a gyökereink annyira szoros kapcsolatban vannak a világnak ezen a részén, hogy amikor a hazát említjük, akkor Európát is értjük rajta - állítja Sasvári Szilárd, a parlament kulturális és sajtóbizottságának elnöke. A Fidesz - Magyar Polgári Párt politikusa szerint a régi médiaértelmisség zöme valójában eleve nem értékeket, hanem érdekeket képviselt. Ez az MSZP-SZDSZ kormány regnálása idején vált nyilvánvalóvá, hiszen előtte a médiumok korifeusai azzal magyarázták nemtelen támadásaikat, hogy a sajtó lényegéből adódóan mindig ellenzéki. Aztán kiderült, hogy ez csak polgári kormányzás esetére igaz.

- Az ezredforduló egyben a magyar millennium ünnepe is, mely 2001. augusztus 20-án zárul le. Ön szerint mi tarthatta életben az itt élő népeket 1000 év kemény küzdelmei közepette?

- Egy nép, ha emlékei, hagyományai, meséi, mondái, legendái vannak, és ezeket nemzedékek tucatjai adják egymásnak tovább szájról szájra, akkor elpusztíthatatlan. A magyarság Kelet és Nyugat érintkező pontjában számtalanszor állt a pusztulás szélén, de megmaradt. Mi tarthatta életben az itt élő népeket? Csak a hagyományokon keresztül elsajátított hit, hogy a történelem nem értelmetlen, vak, céltalan véres dráma, hanem értelem és szeretet által irányított folyamat. És az, hogy mi itt otthonra találtunk. Tamási Áron szerint „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”. Aki hazatalál az olyan gondolati, érzelmi biztonságba kerül, mely eltéphetetlen szálakkal fűzi az élethez. Mi ezeregyszáz esztendeje hazataláltunk, és azóta itthon vagyunk, de nemcsak a szűk pátriánkban, hanem ennek a soknemzetiségű térségnek az egészén, mert a kultúránk, a vallásunk, a gyökereink annyira szoros kapcsolatban vannak a világnak ezen a részén, hogy amikor a hazát említjük, akkor Európát is értjük rajta. Nem túlzás azt állítani, hogy most kedvező, mondhatni kegyelmi állapotban ért minket az ezredforduló. Most meg kell állnunk, hogy önmagunkra figyeljünk, nehogy elszalasszuk azt a lehetőséget, ami felderengett a XXI. Század horizontján. Erre nyújt lehetőséget a millenniumi ünnepségsorozat. A rendszerváltás óta számos kampány volt a másság tiszteletére, de alighanem ez volt az első, amely az azonosságról szól. Egyúttal pedig jó példája annak, hogy a biztonságpolitikában és a gazdaságban már egyértelműen Európához igazodó ország, milyen nemzetpolitikát és kulturális politikát folytathat. Úgy hiszem a válasz megnyugtató. Különösen akkor, ha ehhez még hozzávesszük a határainkon kívül élő magyarsággal való törődés eredményeit. Végére a státusztörvény nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy jogilag is deklarálja a kisebbségi sorban lévőknek az anyaországhoz való természetes kötődését. Sorolhatnám még a nemzetpolitikánk jegyében hozott kormányzati lépéseket, de szabadjon inkább utalnom egy olyan epizódra, amely arra nézvést bizonyíték, hogy nemzeti szimbólumaink jelentőségével is tisztában vagyunk. Mert mivel kezdődött a millenniumi év? Azzal, hogy a Nemzeti Múzeumból kihoztuk, és a Parlamentben helyeztük el a Szent Koronát. Ez sok más mellett, emlékeztethet bennünket arra is, hogy voltak a magyar történelemnek olyan évszázadai is, amikor elsősorban nem mi igazodtunk másokhoz, hanem fordítva...

- Miért érzi fontosnak a nemzeti múlt jövőalakító szerepét?

- A múltra való emlékezés nem visszavágás, hanem az örök új életre hívásának pillére, amely a múlt kibővült elemeiből támad és megeremti a jelent, mely reméljük jobb lesz, mint amiből felépült. A múltat idéző mindig tudatában van a hagyománynak, és a jövőt akarja. A tradíció adja a mértéket, mely megszabja várakozásaink minimumát, amire törekedhetünk. De ez önmagában kevés, mert az érték, melyet meg kell teremtenünk: olyan jövő, mely képes az ifjú nemzedéknek mindazt a lehetőséget biztosítani, ami szükséges az élet méltóságához.

- A történelem során számtalan szerveződés - szövetség, unió - jött már létre országok, régiók között. Ön történelem tanár, így aligha mondok képviselő úrnak újat azzal, hogy gyakran a szövetségek valami ellen, s nem valamiért szerveződtek. Az Európai Unió mi ellen szerveződött, illetőleg szerveződik?

- Voltak, és feltehetően a jövőben is lesznek olyan törekvések, amelyek az Európai Unió alapelveivel ellentétes szerepet szánnak az egyesülő Európának. Kontinensünk nyugati felén, a II. világháború romjaiból újjászülető demokráciákban elemi igény mutatkozott az államközi kapcsolatok szorosabbá tételére, a gazdasági és politikai érdekek összehangolására. Nem véletlen, hogy az európai közösség alapjait voltaképp a francia-német kapcsolatok normalizálása vetette meg. Azt gondolom, hogy a hidegháború elmúltával, az évtizedek során kialakult, és immár a közép- és kelet-európai régió felé is nyitottnak mutakozó intézményrendszer a közös érdekek alapján csiszolódik.

- Miért oly gyakoriak mégis a félelmek, fenntartások az Unióval szemben? Elsősorban nem is Magyarországra gondolok, hiszen idehaza pillanatnyilag kevés a tartózkodó megnyilvánulás.

- Nem elsősorban az Európai Unió története az igazán érdekes, hiszen története, történelme a népeknek, nemzeteknek van. A mi történelmünk pedig arra tanított bennünket, hogy nemzetek és államok egymáshoz való jó viszonyát nehezebb tartósítani egy közösségen kívül, mint azon belül. Gondoljon csak arra, hogy például a világháború után a nyugat-európai államok milyen könnyen lemondtak a szovjet érdekszférába került kelet-európai térségről. Másrészt viszont kétségtelen, hogy az Unióval szemben sokakban - így bennem is - némi szkepticizmust vált ki az a körülmény, hogy az ezredfordulóra a közösség tagállamainak meghatározó részében baloldali irányultságú politikai erők váltak uralkodóvá. Ez nem kizárólagos dominancia, de tény, hogy Nyugat-Európa számos országában az a '68-as generáció került döntéshozó pozícióba, amely baloldali sztereotípiákkal terhelt. Ennek egyik forrása, hogy ők bizony annak idején a szovjet birodalom mellett tüntetgettek, s ha némelyikük szavakban el is határolódott már - úgymond - ifjúkori botlásaitól, baloldali nosztalgiájuk tagadhatatlanul megmaradt. Ami pedig a vezető politikusok háttérként szolgáló értelmiségi elitet illeti, nos ők még csak el sem határolódtak ettől különösebben. Számukra továbbra is csak a jobboldali diktatúra a diktatúra, és tudomást sem hajlandóak venni a *Kommunizmus Fekete Könyvében foglaltakról*: gyilkosságok, tömeges kivégzések, fizikai és pszichikai terror... Ha Európa emlékezetéből kitörlik a kommunista diktatúra rémtetteit, akkor nem lehet a jövőjét sem biztos alapokra helyezni. Azt gondolom, hogy a mostani, polgári vezetésű Magyarországgal szemben néha-napján megnyilvánuló barátságtalan gesztusok - apró kis „betartások” - is ennek a baloldali elkötelezettségnek a zsigeri megnyilvánulásai.

- Megszabadulván a kommunizmustól, mindenkori európaiságunk tudatában igyekszünk olyan intézményrendszerbe, ahol szívesebben vennék, ha érdekeinket azok képviselnék, akik tegnap még a kommunizmusra esküdtek...

- Én csupán arra utaltam, hogy e pillanatban némely nyugat-európai államokban balos politikai erők kerültek hatalomra. Kétségtelen, hogy ez a körülmény bizonyos kérdésekben hatással lehet az EU döntéseire, állásfoglalására is, de mondjuk a Jörg Haider miatt Ausztriával szemben fogantatosított szankciók kudarca jelzi azt is, hogy az Unió gyorsabban képes korrigálni túlkapásait, illetőleg tévedéseit, mint külön az egyes tagállamok. Fogalmazhatnánk úgy is: az Unió több mint tagállamainak összessége, és Istennek hála, az évezredes zsidó-keresztény kultúra örökségét továbbélítő európai szellemiség pedig jóval több, mint az Európai Közösség.

- Jogos és szükséges e distinkció, noha mostanság mintha nem csak a nemzetgazdaságokat, de a nemzeti kultúrákat is fenyegetnék a globalizáció szellemi, ideológiai következményei. A globalizáció forrása ugyan az Egyesült Államokban található, ám még a gazdaságilag fejlett európai államok is csak kevéssé tudnak védekezni ellene. Óhatatlanul felmerül tehát a kérdés: változatlanul vonzó cél lesz-e Magyarország számára az Európai Unió, ha kiderül, hogy a Közösségben nincs elég erő, netán szándék sem a multikultúra hegemoniájának kivédésére?

- Mielőtt erre válaszolnék, hangsúlyozom, hogy nem vagyok közgazdász és érdemben a közép-európai térségen kívüli külpolitikai kérdésekkel sem foglalkozom. A csatlakozás gazdasági, illetőleg politikai vetületeivel kapcsolatban ezért csupán személyes véleményként mondhatom, hogy mindaddig, amíg döntéseinek meghozatalakor a Közösség egyetértésre törekszik, vagyis amíg a demokratikus elvek érvényesülnek, addig számunkra változatlanul vonzó cél a teljes jogú tagság elnyerése. E mellett pedig azt gondolom, hogy a magyar kormánynak a nemzet érdekeit határozottan érvényesítő hozzáállása a csatlakozási tárgyalásokhoz - és magához az Európai Unióhoz - nagyon józan és kiegyensúlyozott. Először is a kormány teljes joggal vallja, hogy mi része vagyunk Európának. Mi nem csatlakozni kívánunk Európához, hanem visszaintegrálódni! Kettő: noha az Európát bizonyos értelemben megtestesítő Európai Uniónál kérelmezők vagyunk, okkal gondoljuk úgy, hogy vissza-integrálódásunkkal adhatunk is valamit, vagyis nem csupán mi gazdagodunk Harmadsorban pedig nyilvánvalóvá tegyük: vannak olyan nemzeti érdekeink, amelyekről egyeztetni sem kívánunk. A tárgyalásokon ugyanazt az alapelvet kell képviselnünk, amit Kossuth: „A magyar név, a nyugati szabadság, nyugati civilizáció mérlegében fontos tényezőként ismertessék el, a baráti keze szívesen fogadtassék el, miként mi is szívesen fogadjuk - tisztelve minden nép jogait, ahogy mi is tiszteletet igénylünk nemzetünk jogainak.” Bölcs dolognak vélem, hogy az uniós tárgyalásokkal párhuzamosan Orbán Viktor felélesztette a visegrádi négyek néven ismert közép-európai kapcsolatrendszert. És hangsúllyal képviseli, hogy - noha egymástól függetlenül kell megmértennünk -, nekünk érdekünkben áll az egész régió bekerülése az EU-ba. Cél tehát az uniós csatlakozás, de létezik második, sőt harmadik variáció is. Ez utóbbi pedig egy - úgy vélem létező - nyugati, déli regionális koncepció, amely Ausztriával, Szlovéniával, Horvátországgal, illetőleg Bajorországgal és Észak-Olaszországgal valósíthatna meg újfajta gazdasági kapcsolatrendszert. De nem csupán a könnyen belátható kölcsönös gazdasági érdekek igazolhatják e térségi szemléletet. Tagadhatatlan ugyanis, hogy az említett országok és országrészek alkotta Közép-Európa, az európai kultúrkörön belül is egy létező, sajátos entitásokkal bíró egység. A kultúránkat oly sűrűn átszövik a közös múlt emlékei, hogy lehetetlen lenne szétválasztani. Ha a budapesti Erzsébet-hídról feltekintünk a keresztet felénk tartó olasz származású Szent Gellértre, Wartburg várában felidézzük a magyar Szent Erzsébet legendáját, vagy Lengyelország egyik Árpád-házi védőszentjének Boldog Kingának az élettörténetét hallgatjuk, akkor mindannyian a magunkénak valljuk őket.

- Ha jól értem, azért érdekünk, hogy a szomszédos államok is mielőbb bekerüljenek a Közösségbe, mert valamiféle szellemi egységfronttal sikeresebben ellensúlyozhatnánk a globalizáció nyomásának kulturálisan is kevésbé ellenálló tagországok ideológiai „kilengéseit”.

- Az alapkérdés az, hogy mennyire óvhatjuk meg nemzeti kultúránk értékeit a külső hatásoktól, illetőleg, hogy Magyarország mi mindennel gazdagíthatja az Európai Uniót! Személy szerint engem is ez a kérdés foglalkoztat leginkább, de hadd bocsássam megint előre: én nem az Európai Unió intézményrendszerében látom veszélyeztetve nemzeti értékeinket! Európába történő visszatérésünk első lépését jelentette, hogy részesei lettünk a legerősebb biztonságpolitikai zónának. Mint azt annakidején a népszavazás eredménye is mutatta, a NATO-tagság szükségességét kevesen kérdőjelezi meg Magyarországon. Az EU-tagság elsődlegesen gazdasági szempontból látszik hasznosnak, és a hazai közvélemény is ebből a szempontból mérlegeli a kérdést. Különösen a felkészülés időszakában nem, amikor - a magyar gazdaság felzárkózásának érdekében - jelentős uniós támogatásban részesülünk. A kultúra területe az, ahol reménybeli uniós tagságunk esetén nem annyira kapnunk, sokkal inkább adnunk lehetne! Adnunk a közösség javára, de jól felfogott saját érdekből is...

- **Mintha realitásnak tartaná nemzeti kultúránk, identitástudatunk veszélyeztetettségét...**

- A globalizáció kétségkívül negatív hatással lehet a nemzeti kultúrákra. Hangsúlyozom, nem csak a miénkre. Ennek a negatív hatásnak a csatornája azonban nem az Európai Unió vagy más politikai-gazdasági intézményrendszer. Nem. A „csatorna”, amely a nem kívánt hatásokat közvetíti és felerősíti: az a tömegkultúra és a média. Valójában ez az a hordozó közeg, amely - térségünkhöz hasonlóan - a magyar társadalom fogyasztási szokásait is gyorsuló ütemben alakítja. Ennek feltartóztatására a politikanak vajmi kevés eszköz áll a rendelkezésére, ezt a kevés eszközt azonban használnia kell.

- A helyzetet ennél jóval aggasztóbbnak gondolom, hiszen a tömegkultúra termékei nálunk is „fogyaszthatóak” bizonyultak, az Oscar-díjra pályázó magyar filmeket pedig az USA-ban jó, ha egy hétig tartja műsoron az egyetlen erre vállalkozó mozi... Indokolt tehát a kérdés: versenyképes lehet-e a nemzetek Európája a fejlett, globalizált övezetekkel?

- Az európai gondolkodásmód és munkakultúra bárhol versenyképes, feltéve, hogy odaengedik a startvonalhoz. A kérdés inkább az, hogy odaengedik-e. Az Európai Uniónak azonban elsősorban Európában kell kedvező feltételeket, igazságos versenyszabályokat kidolgoznia a tagországok számára. Ami a kulturális termékeket illeti, tudomásul kell vennünk, hogy Fellininek sem sikerült meghódítania Amerikát, de egy Andrzej Wajda, Jiří Menzel, Szabó István film ezer gondolatot indít el valamennyiünkben, és talán nem túlzás azt mondani, hogy csak mi, Európában élők értjük igazán ezeket a filmeket. Tudjuk, hogy az életben nem botlunk bele egyetlen „Amerikai szépségbe” sem, csak esetleg Fellini trafikosnőjébe, nem tudunk legyőzni pusztán kézzel egy tucat fegyverest, sőt még az se biztos, hogy csapatostul megbirkózunk Menzel vaddisznójával. Az élet ezer apró rezdülése és egy-egy gesztus ráébreszt minket, hogy mennyire közeli rokonság fűz össze minket, európaiakat, még ha mostanság többen bámulják is meg az Amerikai szépséget.

- Térjünk vissza hazánkba! Magyarországon 1998-ban az a generáció kerül döntéshozó pozíciókba, amely generáció már kora ifjúságától kedve Nyugat felé orientálódott. Csakhogy a magyar társadalom nagyobbik hányadát ma még a szülők, nagyszülők nemzedéke képezi. E korosztály képviselői mind gyakrabban hangoztatják, hogy a magyar társadalom múltbeli „orientálódása” voltaképp túlélési stratégia volt. Történelmünknek csakugyan lehet olyan olvasata, ami arról szól, hogy fennmaradása érdekében a magyarság évszázadok óta csak

„igazodik”... Jogharmonizáció címén, most épp az Európai Unióhoz. Nem kellett, nem lehetett volna egy kis szünetet tartani? Egy kis időre önmagunkra összpontosítani a figyelmünket? Mert talán az állandó igazodási kényszer okozhatja, hogy a külső hatásokkal szemben olyan kiszolgáltatottnak bizonyulunk...

- Szüntelen hatások és kölcsönhatások közepette működik a világ, mely alól egyetlen ország, még a legnagyobbak sem vonhatják ki magukat. Mindenki igazodik, persze nem egyforma mértékben. A „honosítás”, mint fogalom leírja azt az utat, hogyan tehető magyarrá a világból jövő dolgokat, ahogy ezt Széchenyi is tette a reformkorban. Minél kisebb a - most nem kizárólag földrajzi értelemben vett - mozgástér, annál nagyobb az igazodási kényszer. Ez azonban szerencsés esetben „csak” politikai vagy gazdasági igazodást tesz szükségessé, és nem feltétlenül jár együtt a nemzeti szuverenitás elvesztésével, a totális kiszolgáltatottsággal. Mi több, az igazodó is igazíthat másokat. A nemzeti lét szempontjából kétségtelenül az ideológiai kényszerpálya jelenti a legnagyobb veszélyt. A múltban hosszú időn át ez is osztályrészünk volt, legtöbbször nemzeti önrendelkezésünk hiányával párosulva. A millennium egyik üzenete épp az, hogy vissza kell állítanunk a diktatúra alatt megroppant értékrendet, mert erkölcsi megújulás nélkül nem válhatunk se európaivá, se múltunkat vállaló, önmeghatározásra képes nemzetté. Ha a huszadik századba nézünk vissza, látjuk a Trianonnal megroppant nemzeti létünket. Ha ránézünk Nagy-Magyarország térképére, láthatunk egy „kört”, amit én egy szekérkerékhez szoktam hasonlítani, amelynek kerékagya Budapest, míg az abroncs vonalát például Kolozsvár, Marosvásárhely, Munkács, Ungvár, Kassa, Pozsony, Kismarton, Lendva, Eszék, Szabadka, Újvidék jelenti, és a leghátborzongatóbb brutalitással törték el a küllőket, melyek addig elválaszthatatlanul kapcsolták egymáshoz az összetartozó részeket. A megroppant nemzetre újabb csapást a kommunista diktatúra mért, amely átírta a történelmünket, hogy megfosszon minket annak vállalásától. Kosztolányi Dezső kiáltása ide is írható: Jaj, hol az arcom... Innen kellett felállnunk, és sikerült. Jó úton járunk, de még szükségünk van némi időre. Megvan bennünk az akarat és a tehetség, alakítani tudjuk sorsunkat. Rajtunk áll, hogy jól vagy rosszul, sikeresen vagy sikertelenül. Azért is tartom kulcsfontosságú területnek az oktatásügyet, mert nem mindegy, milyen arányban taglalják tankönyveink azokat az időszakokat, amikor mi alakítottuk ennek a térségnek a politikáját, illetőleg amikor alkalmazkodni voltunk kénytelenek másokhoz. Nagyon helytelennek tartanám, ha a fiatal generáció fejébe továbbra is szüntelenül elsősorban azt sulykolnánk, hogy mikor, milyen külső tényezők befolyásolták történelmünket, miközben arról alig esik szó, hogy mit tett, mit tudott tenni a magyarság, amikor volt módja arra, hogy akaratának, erejének és tehetségének érvényt szerezzen. Meggyőződésem szerint egyébként akkor is alakítható a világ, ha az akarathoz nincs meg ugyan az erő, de van hozzá tehetség. Ajánlom minden diplomata-jelöltnek és diplomatának Cseres Tibor Vízaknai csaták... című könyvét, amelyből ragyogóan kiolvasható - többek között - az is, hogy a román politika milyen eszközöket alkalmazott annak érdekében, hogy megjelenítse önmagát külföldön, későbbiekben pedig miként érvényesítse akaratát. Tanulságos lehet ez abból a szempontból is, hogy ők milyen idődimenzióban gondolkodtak. Elárulom: több nemzedékben előre. Úgy vélem nekünk is szükségünk lesz legalább két évtizedre ahhoz, hogy helyreállítsuk az egészséges nemzettudatot. Kell, hogy Magyarország polgárainak legyen azonosságtudata! Hogy pontosan tisztában legyünk azzal, honnan jöttünk, hogy azonosulni tudjunk történelmünkkel, hogy közügynek tekintsük a jövőt. Hogy ez a közös jövő milyen legyen, arról lehet vitatkozni. Ámde az jó volna, ha nem képeznék vita tárgyát, hogy mi, akik itt vagyunk, magyarok vagyunk, közös hazában más népekkel, kisebbségekkel. Vállalnunk kell egymást és önmagunkat.

- A nemzettudatnak kívánatosnak tartott erősítéséhez konszenzus szükségeltetne?

- Az egészséges nemzettudat kialakításának szándékát elvileg a jobboldali radikalizmus is kisiklathatja. Ami a baloldali ellenzéket illeti, erre azt tudom mondani, hogy van azért a parlamenti ellenzék soraiban jó néhány képviselő, aki számára a nemzet nem szitokszó. Ez önmagában is reménykeltő alap. Minden emberben kettősség rejlik, amit a latin nyelv az individuum, illetőleg a persona szavakkal ír le. Teológiai tanulmányaim során figyeltem fel arra, hogy mennyire nem mindegy, kiben melyik jelleg a domináns. A persona jelentése ugyanis - vallásfilozófiai megközelítésből - azt a felismerést tükrözi, hogy az ember közösségi lény. Olyan erkölcsiséggel bíró teremtmény, akinek létéből következik, hogy valakihez tartozhat vagy tartozik. Az individuum szó viszont arra utal, hogy az embernek van olyan tulajdonsága, ami magányossá teszi. Minden magány különleges, minden magány más. Ennek tudatos vállalása, hangsúlyozása részben egészséges önmegvalósítási törekvés, egy ponton túl azonban önveszélyes lehet, hiszen teljesen legyűrheti bennünk a közösségi, közösséget igénylő ént. Ráadásul, amikor valaki tudatosan akarja megjeleníteni közösségtől való eltérését, azzal óhatatlanul irritálja is közösségének azon többségi tagjait, akik számára az önmegvalósítás nem választható el a másik személytől, s akik éppen hogy össze akarnak tartani. A többségben tehát az a perszonális jelleg a domináns, amely „dialogikus” egzisztenciára törekszik, vagyis önmegvalósítását nem a közösségen kívül, esetleg annak ellenében, hanem azzal együtt, és persze annak javára kívánja elérni. Ha úgy tetszik genetikailag kódolt, hogy jól érezzük magunkat azok körében, akikkel egy nyelvet, vagy egy tájszólást beszélünk, avagy azonos népviseletet hordunk. Öntudatunknak genetikailag kódolt része a közösségi tudat, így - idővel - azzá lehet a nemzettudat is. Tőlünk is függ, hogy ennek mekkora jelentőséget tulajdonítunk. A „perszonalizmus” polgárrá tesz. Egy közösség polgárává. És az individualizmus? Világpolgárrá? Nos, én inkább azt mondanám - tucatpolgárrá. A „világpolgárság” ugyanis a kívülállás, a totális szabadság, a mindentől, mindenkitől való függetlenség szinonimája. Csak épp az individualizmust magasztalók rendre elhallgatják, hogy a különálló másság magányosságra kárhoztat, s míg egy közösség - egyebek mellett - védelmet is nyújt, addig a sehová sem tartozás illúziójának ápolása végső soron kiszolgáltatottá tesz. Például a globalizmussal szemben. A globalizált gazdaság haszonélvezői természetesen azt akarják, hogy üzenetüket minél többen tegyék egyformán magukévá. Ehhez lehetőség szerint azonos gondolkodású alanyokat kell kreálni. A nemzeti közösségtől eltávolított, elidegenített egyén talán észre sem veszi, hogy annak az globalizált „közösségnek” részévé vált, amely egyen-baseball sapkát hord.

- A fogyasztói társadalom felfalhat bennünket?

- A fogyasztói társadalom nem a jövő réme, hanem a jelen realitása. Mégsem hinném, hogy teljesen feloldódnánk a média és a reklámok közvetítésével - kívülről - ránk zúdított multikultúrában. Ennek a fogyasztóvá silányító offenzívának máris érzékelhető a visszahatása, és meggyőződésem, hogy az individuum helyett előbb-utóbb - időlegesen vagy végérvényesen - a perszonalitás válik meghatározóvá azok többségében is, akiket ma még a másság tisztelete uniformizál. A sajnálatos kivételektől eltekintve, időnként törvényszerűen felébred mindenki-ben a vágy a valóban eredeti közösség iránt. Az iránt a közösségi élet iránt, ami nem található meg „bárhol a világon”, mert tényleg originális, sajátos és egyedi. Mondjuk; magyar. Ezen belül, mondjuk; palóc. Még beljebb; rimóci, és így tovább, egészen az V./B.-ig. Természetesen a nemzet és a nyelv által determinált tartományon túl is találhatunk azonossági pontokat, de aki csak egyszer képes önmagába tekinteni igazán, az nem állíthatja, hogy Schwarzenegger filmjeihez több köze van, mint Jiří Menzel alkotásaihoz. Van jövője a nemzeti kultúránk hagyományain nyugvó közösségi életformának. A magyar társadalom - magyar társadalom

marad. Az uniós tagságtól függetlenül és azzal együtt is. Optimizmusomat támasztja alá egyébként az a körülmény is, hogy a térségi, a kis- és nagy régiókban való gondolkodás épp a globalizmus megjelenésével erősödött fel! Valójában minden században akadtak gondolkodók, akiket a földrajzi és kulturális együvé tartozás tudata valamiféle regionális együttműködés békés létrehozásának megálmodására sarkallt. Nem is mindig maradtak víziók ezek az elképzelések, csak még a nem is távoli múltban egyszerűbbnek gondolták fegyverekkel megvalósítani a koncepciókat... Nem szeretném azonban véka alá rejteni abbéli meggyőződésemet sem, hogy a legszemélyesebb közösségi ügynek a hitet tartom, annak transzcendens vonatkozásával együtt.

- Nem minden közügy valódi közösségi ügy, ám hogy miből lesz közügy, azt jobbra a média dönti el. Képviselő úr is utalt rá, hogy a médiának meghatározó szerepe van a másság népszerűsítésében, a „tucatemberré” klónozásban. Más szavakkal: a média a globalizáció szálláscsinálója. Márpedig az Európai Unió - miközben állítólag a nemzetek Európájában gondolkodik - éberén őrködik a sajtószabadság felett. Nincs ebben ellentmondás?...

- A sajtó- és véleménynyilvánítás szabadsága az egyik alapvető emberi jog. Demokratikus berendezkedésű államokban természetesen fel sem vetődik, hogy korlátozzák a társadalom érdekeivel, többségi értékrendjével ellentétes vélemények terjesztését. A véleménynyilvánítás szabadsága nálunk is maradéktalanul érvényesül. Álláspontom szerint azonban sürgősen kellene - már rég kellett volna - tenni bizonyos lépéseket a sajtószabadság maradéktalan érvényesülése érdekében is. Hogy tudniillik a polgárt egyforma eséllyel érhesse el a bal-, illetve a jobboldali, liberális, illetve konzervatív értékeket közvetítő médium, lett legyen az televízió, rádió vagy sajtótermék. A konzervatív, a liberális világhoz kapcsolódik az a kétféle megközelítés, melynek forrását az imént vallásfilozófiai összefüggéseiben igyekeztem megmutatni. Most csupán arra emlékeztetnék, hogy jóllehet szocializálódásunk, személyiségfejlődésünk szempontjából korántsem mindegy melyikre hagyatkozunk, mindkét világ akceptálására megvan bennünk a készség. Ezért is tartom igazságtalannak és veszélyesnek a liberalizmust közvetítő médiumok túlsúlyát. És amíg a polgár nem a kétféle értékrendet közvetítő médiumok között választhat közel azonos mennyiségű és minőségű kínálatából, addig természetesen valódi sajtószabadságról sem beszélhetünk. Ezzel együtt, aki úgy véli, hogy a kereskedelmi televíziók nézettségi mutatói egyet jelentenek a liberális értékrend totális győzelmével, annak néhány leckét még vennie kell néplélektanból.

- Milyen konkrét lépéseket tartana szükségesnek az említett aránytalanság felszámolására?

- Álságos javaslat volna direkt kormányzati lépéseket sürgetni, amikor tudvalevő, hogy a direkt lépéseket nem az európaiság jeleként üdvözölnék Brüsszelben. Azt viszont momentán nagyon is üdvözlük, ha egy EU-hoz csatlakozni kívánó ország kreatív módon próbálja felerősíteni gazdaságát. Nálunk ilyen törekvés jegyében fogant a Széchenyi-terv, amely jóval több, mint pusztán beruházást serkentő, gazdaságélénkítő koncepció. Ennek a tervnek a prioritásai határozott értékrendet tükröznek, és megvalósulásuk során határozottan polgárbarát, nemzeti értékrendet fognak erősíteni. Anélkül, hogy alá kívánnám becsülni a média ezzel ellentétes erőfeszítéseinek a súlyát, egy nemzeti eszmeiségű gazdasági trend sikere ki fogja tudni termelni a maga sajtóját...

- Ami azután Brüsszelben is osztatlan sikert arat...

- Tévedés azt gondolni, hogy az EU döntéshozóit nem érdekli a valódi Magyarország. A MacDonald's-ot és az RTL Klubot már ismerik... Különböző okok miatt nagyon is kíván-

csiak ránk Brüsszelben, és nekünk nem csak szükséges, de érdemes is jól artikuláltan megfogalmaznunk, hogy kik vagyunk, milyenek vagyunk. Ez a kíváncsiság ugyanis jó alkalmat kínál arra, hogy néhány rólunk elterjedt, kedvezőtlen toposzt kipiszkáljunk a fejből, más - önmagunkkal kapcsolatban fontosnak gondolt - információt pedig bevigyünk az európai köztudatba. Nem egyszerűen propagandára gondolok, hanem valódi „önfelmutatásra”. Meg kell tudnunk mutatni, hogy melyek azok az értékek, amelyekre büszkék vagyunk, amelyeket „szentnek” tartunk, melyek azok, amelyekkel gazdagítani tudjuk az európai közösséget, melyek azok az unikális jellemzők, amelyek miatt számunkra nem csupán térkép e táj. Szerencsére bőviben vagyunk ilyen értékeknek és egyáltalán elsősorban szellemi, kulturális jellegűek. Azért persze természeti adottságokkal sem állunk rosszul, ha mondjuk gyógyvizeinkre vagy a Balatonra gondolunk. Borainkat pedig akár természeti kincsnek is minősíthetnénk. De a keleti és nyugati kultúra együttes jelenléte sem tapintható ki másutt olyan érzékletesen, mint nálunk. Pásztorokkultúra - gótikus templom, finnugor „nyelvrokonság” - keleties népmeséink, és így tovább.

- Miért fontos, hogy az Európai Unió minél teljesebb képet kapjon rólunk?

- Mert a nemzetek Európájában minél ismertebb egy ország, annál jobbak az érdekérvényesítési esélyei. Ez ilyen egyszerű. Nekünk tehát arra kell törekednünk, hogy Magyarország az uniós tagállamok polgárai, döntéshozói előtt se csupán 93 ezer négyzetkilométernyi helyet jelöljön a térképen.

- Ha kevés még az eszközünk nemzettudatunkat, nemzeti értékeink képviselésére, akkor mi állítható e cél szolgálatába?

- Vannak jól bevált módszerek. Nem kampányjellegre gondolok; a legszerencsésebb az volna, ha ezt a feladatot folyamatosan közügynek tekintenék a polgárok. Természetesen üdvös volna, ha már csatlakozásunk pillanatában ismert és elismert tagként léphetnénk át az Unió kapuján, de nincsenek illúzióim. A négy évtizedes kommunista agymosási kísérlet sem múlt el nyomtalan. Ennél is nagyobb gond, a kákán is csomót keresés attitűdje. A minden ügy mögött sandaságot sejtő félelem. Sohasem arra keressük a választ, hogy mit, hogyan lehetne megoldani, hanem azt, hogy az adott dologban mi lehet rossz. Ez a gondolkodásmód talán alkalmas a „túlélési stratégiához”, de nem az alkotáshoz, az építkezéshez. Nem győzöm ismételni, óriási szerepe és felelőssége van most az oktatásnak, nevelésnek.

- No, de az EU-tagságra talán mégsem kell majd két évtizedet várnunk?!

- Nem szeretném, ha félreértene! Magyarországot minden bizonnyal be lehet vinni az Európai Unióba politikai tárgyalásokkal. Az uniós tagfelvétel azonban csak fél siker. Nekünk az európai tagországok polgárainak látókörébe is be kell csempésznünk Magyarországot. Meg kell ismertetnünk velük, amit mi ugyan tudunk, de közülük sokan még nem, hogy eredendően is európaiak vagyunk. Erre a leghatékonyabb módszer, ha Magyarországra hívjuk őket. Miközben tehát idehaza is tudatosítani kell a toposzokat, minden lehetőséget meg kell ragadnunk annak érdekében, hogy a hozzánk látogató külföldiek is velünk tanuljanak. Nem véletlen, hogy a Széchenyi-tervben is kiemelt tételként szerepelnek az idegenforgalmi beruházásokkal kapcsolatos pályázatok. Van, amihez tetemes pénzek sem kellenek. Én például elkészítettem egy javaslatot arra, hogy legyen a magyar honvédségnek egy olyan huszár díszszázada, amelynek ruházata az 1848-as egyenruhák elemeit használja fel. Úgy vélem, ebben valamivel jobban mutatnának az ünnepi alkalmakon masírozók. De ezt tényleg csak azért említem, hogy jelezzem; a legapróbb ötletek is szóba jöhetnek. Más. A minap kezembe

akadt egy magyar várakról, kastélyokról szóló könyv. Mit mondjak, csak magyarországi várakról, kastélyokról olvastam benne, pedig e kötet kiváló apropót kínált volna arra, hogy dokumentálja az anyaországi magyarságnak a felvidéki, erdélyi, délvidéki, kárpátaljai magyarsággal összefüggő vonatkozásait. Megjegyzem, az idegen nyelvű kiadványokban jó volna végre rendszerezíteni annak feltüntetését, hogy magyarul mi Magyarországnak nevezzük honunkat, és nem Hungary-nek vagy Vengrijának. Ugye arról a külföldről, aki megkérdezi tőlünk, hogy Budán lakunk-e vagy Pesten, máris többet feltételezünk. Még az apróságokra is figyelniünk kell, arra milyen gesztus, impresszió, információ marad meg „toposzként” az emlékezetünkben. Nekünk tehát minden területen célszerű volna felkészíteni önmagunkat, felkészülnünk önmagunkból. Ennek az uniós csatlakozástól függetlenül sem látnánk kárát, ámbar az is előfordulhat, hogy csatlakozási kérelmünkről népszavazás dönt majd a tagországokban.

- Vannak kiemelt toposzok?

- A magyar táj, konyha, magyar huszárság mellé 1956, Nobel-díjasaink, Rubik Ernő, Bartók, Puskás Öcsi... Szerte a világban ismert hívószavak. Ahogy a boraink is híresek, melyek élvezetéhez Hamvas Bélának A bor filozófiájáról írt könyvecskéjét is mindenkinek ajánlom. Ehhez hasonló ötletek azzal a haszonnal járnának, hogy Magyarországgal kapcsolatos téves előítéleteket, rögzült toposzokat ingathatna meg az európai köztudatban...

- Ebben az interjúkötetben arra is keressük a választ, hogy vajon idehaza hogyan teheti a köznapi gondolkodás részévé a demokrácia polgári minőségét a magyar értelmiség?

- Pusztán léteével. Tetszik, nem tetszik, az értelmiség még a proletárdiktatúráknak is adott némi polgári bukét. Kapott is miatta eleget. Komolyra fordítva a szót, a demokrácia eleve feltételezi azt a közeget, amelyben folyamatosan feltételnek kérdések, és azokra folyamatosan érkeznek válaszok, magyarul élő párbeszéd folyik választók és vezetésre választottak között. Míg azonban a vezetők részéről elvárható, hogy mondandójukat közérthetően fejezzék ki, addig ugyanez nem követelhető meg a választók mindegyikétől, még a tágran értelmezett polgári középosztály mindenik tagjától sem. Az értelmiségnek, ezen belül is a humán értelmiségnek vállalnia kell a közvetítő szerepet. Amikor ennek tisztességgel eleget tesz, akkor már minősítette is a demokrácia jellegét, hiszen ha van réteg, amelyet a köztudat - okkal vagy sem, de - a polgári létforma klasszikus megtestesítőjének tekint, akkor az épp az értelmiség. Az értelmiségi persze nem volna entellektüel, ha közéleti szerepvállalása kimerülne a társadalom különböző szegmenseiből érkező üzenetek szolgáló fordításában. Mégis azt kell mondanom, hogy nálunk az értelmiség kicsit „túlpörögte magát”. Miközben elvitathatatlanul meghatározó szerepet játszott a rendszerváltásban, azon tagjai is vérre menően belevetették magukat a pártpolitikai utócsatározásokba, akik tulajdonképpen nem akartak hivatásos politikusokká átvedleni. Törvényszerű volt, hogy ebben a kint sem vagyok, bent sem vagyok szerepben előbb-utóbb sérelmeket fognak szenvedni. Sokan csalódtak. Pedig csupán az történt, hogy szétváltak az utak. A civil értelmiségi - a politika partvonalán kívülről - jóval könnyebben képviselhet változatlan következetességgel kritikus szellemet, csupáncsak bizonyos értékeket, mint egykori harcostársa - akinek immár hivatásos politikusként - az értékek képviselete mellett az érdekekre és megoldásokra is tekintettel kell lennie. A régi médiaértelmiség helyzete annyiban más, hogy az újságíróik zöme valójában eleve nem értékeket, hanem érdekeket képviselt. Ez az MSZP-SZDSZ kormány regnálása idején vált nyilvánvalóvá, hiszen előtte a médiumok korifeusai azzal magyarázták nemtelen támadásaikat, hogy a sajtó lényegéből adódóan mindig ellenzéki. Aztán kiderült, hogy ez csak polgári kormányzás esetére igaz. Nem az udvariasság mondatja velem, de csakugyan az üdítő kivételek között kell említenem az

önök exkluzív újságíró körét - illetve jó néhány fiatal újságírót, szerkesztőt - egész egyszerűen azért, mert a Magyar Média Műhely tagjainak többségéről tudni lehet, hogy kiforrott világnézettel képvisel egy bizonyos értékrendet, és azt sem szakmai előny, sem pillanatnyi pártérdek kedvéért nem értékelgeti át. Ez mostanság számunkra is kellemetlen olykor, de gyanítom a Horn-kormány sem önöket utaztatta. Pedig nem lakájokat kellene tartani, hanem éppenséggel azokat a profi újságírókat kellene a mindenkori döntéshozóknak primér információkkal ellátni, sőt uram bocsá' akár anyagilag is támogatni, akik mindezek hiányában is színvonalasan nyújtanak korrekt, hiteles tájékoztatást. Egyébiránt példaértékűnek tartom az informális légkörben zajló műhelybeszélgetések gyakorlatát is, hiszen ha a magas rangú vendégeknek még van fülük a hallásra, akkor legalább annyit hasznosíthatnak belőlük, mint meghívóik. Voltaképp a polgári demokrácia is leírható egyfajta műhelymunkaként. Legalábbis Európában. Tíz évvel a rendszerváltás után, azért még mindig felvetődhet a kérdés, vajon tanítható, illetőleg tanulható-e a demokrácia. Véleményem szerint igen. Én mindenesetre egy 1992-ben elgondolt ötletet váltok valóra a választóköri körzetemben, azzal, hogy pulpitust adományozok választókerületem iskoláinak. Arra gondoltam, hogy az amúgy iskolai ünnepségeken is kiválóan hasznosítható szószéket az irodalom- vagy történelemtanárok is „órarendbe iktathatják”, hiszen a szóval küzdés, a beszédkézség, az érvelés technikája fontos egy fiatal demokráciában, és egy pulpitus mögött állva könnyebben elsajátítható. Legutóbb a kommunizmus áldozatainak emléknapján adtam át egyet a Szent Imre Gimnáziumnak, utalva arra, hogy amikor cselekedettel nem lehetett, akkor szóval kellett küzdeni a diktatúrák ellen. 56-ban, 89-ben más és másképpen cselekedni kellett, most meg azért kell edzeni a nyelvet, hogy a demokráciát ne lehessen kikezdeni.

- Tudatosítható-e a társadalomban, hogy a jog és a szabadság mellett a kötelesség és a felelősség is része az európai értékrendnek?

- Erről a kérdésről nem tudok elfogulatlanul beszélni, mert azáltal, hogy megadatott számomra részt vállalni a rendszerváltásban, illetőleg az azóta eltelt bő évtized parlamenti munkájában, a szabadság és a felelősség egyidejűségét evidenciaként élem át. Bármily csekély része van az egyes embernek a demokratikus intézményrendszer és a piacgazdaság működtetésében, a felelősségérzet kétségkívül kormányzati pozícióban teljesedik ki. Döntési pozícióban ez egészen más dimenziót kap, hiszen lehetséges, hogy a döntésem következménye csupán a gyermekeim felnőtt korában válik valósággá. Bizonyára nem én vagyok az egyetlen politikus, aki olykor hajlamos eltúlozni szerepének jelentőségét, de engem néha valósággal sokkol a felismerés, hogy egyszerre vagyok felelős a családomért, a választókerületemért és - bizonyos tekintetben - az egész országért. A legfurcsább, hogy amikor így mindenestől rám nehezedik a felelősség súlya, azonközben szinte mindig eszembe jut, hogy ez a teher a kivívott szabadság, a demokrácia terhe. Akiben nem munkál felelősségérzet, annál a kötelességtudat sem lehet nagyon erős. Egyébiránt nem gondolom, hogy a jog és a kötelesség kettőssége kizárólag az európai értékrend sajátja lenne. Nekem ezt a kettősséget a katolikus tanítás, a hit, a Biblia emeli föl egy nagyszerűbb dimenzióba. Tisztában vagyok azzal, hogy manapság sokan úgy vélik, a demokrácia az adok-kapok egyensúlyán nyugszik. Azoknak, akik gondosan ügyelnek rá, nehogy a „kelléténl” többet áldozzanak a „köz”-ért, szabad legyen a néhai amerikai elnök, Kennedy híres mondását idéznem: „Ne azt kérdezd a hazádtól, hogy mit ad a hazád neked, hanem kérdezd magadtól, hogy te mit adsz a hazádnak.” Még egy családfő számára is csak ez lehet az irányadó. Apropó, említettem már, hogy megszületett a harmadik gyermekem? Pál.

T. Pintér Károly

A modernizáció európai útja az emberibb

Bogár László roncsolónak látja az amerikanizálódást

Merre tart Európa? Amerikába, ami azt jelenti, hogy az állam a gazdaság befolyásolásából a lehető legnagyobb mértékben kivonul, s a lemaradókat magára hagyja? Vagy megmarad önmaga, s úgy igyekszik a gazdaságot hatékonyan működtetni, hogy közben a társadalom roncsolódó rétegeire is van gondja? S hol lesz Magyarország helye, ha az egyik, illetve a másik elképzelés diadalmaskodik? Bogár László államtitkár, a Miniszterelnöki Hivatal Stratégiai Elemző Központjának vezetője szerint megalapozatlan elképzelés, hogy hosszú távon sikeres gazdaságot lehet építeni egy felsebzett, roncsolt, szorongó társadalommal.

- Az emberiség története, ha úgy tetszik, egységesülések és szétbomlások története. Most éppen egy újabb egységesülési folyamat előtt állunk. Öröndetes ez?

- A világ egységesülésének óhaja, legalább is a nyugati kultúrkörben teljesen egyértelmű. Meg kell azonban különböztetnünk két alapvető folyamatot. Az egyik az államok, vagy nemzetek közeledésében, szövetségbe tömörülésében nyilvánul meg. Amerika ezen már rég túl van, Európa most vajúdik.

- S a másik folyamat?

- A másik folyamat a világ gazdaságának egységesülése. Az az alapkérdés azonban még korántsem dőlt el, hogy ez milyen rendezőelvek szerint menjen végbe. Megválaszolása viszont égetően sürgős, mert ez határozza meg, hogy milyen elképzelések szerint alkotódjék meg az új Európa. S azért is, mert a küzdelem kimenetele a világ összezsugorodása miatt az egész emberiség története szempontjából döntő jelentőségű lehet.

- Melyek a gazdaság egységesülésének lehetséges változatai?

- Egészen leegyszerűsítve az egyik az amerikai, a másik az európai elképzelés.

- Elválasztható egymástól két földrész? Hiszen ugyanannak a kultúrkörnek két ágáról van szó.

- Természetesen ezer szálon kötődnek egymáshoz, a világ üdvöztítő berendezéséről alkotott elképzelésükben azonban lényeges pontokon el is térnek. Még nem tudjuk, hogy a hangsúly hová tevődik, Amerikára, s Amerópa épül-e, vagy Európára és az Euramerika hívei győznek.

- Kezdjük a távolabbi földrésszel.

- A most uralkodó amerikai elképzelés a Valutaalap washingtoni egyezségének tízparancsolatával foglalható össze. Ennek lényege az, hogy az állam a gazdaság befolyásolásából a lehető legnagyobb mértékben vonuljon ki, s hagyja azt a maga törvényei szerint működni. Ha ezt teszi, az emberiség üdve a küszöbön áll...

- Magabiztosságukat nyilván az amerikai gazdaság teljesítőképességre alapozzák...

- Aki azonban a világ dolgai iránt felelősséggel viseltetik, nem engedheti meg magának azt, hogy csupán egyetlen nemzet érdekeit tartsa szem előtt. Nem beszélve arról, hogy ma már a legnagyobb eredményeket felmutató amerikai gazdaságban sem minden fenékgig tejfel. Hadd

említsek csupán két eléggé vérfagyasztó példát. Az egyik a kaliforniai áramkimaradásoké. A szabad gazdaság szentélyének számító államban egy-két órára minden nap kíméletlenül kikapcsolják az áramot.

- Mint tíz-tizenöt esztendővel ezelőtt Romániában...

- Vagy Bulgáriában, vagy a széteső Szovjetunióban. A másik példa az úgynevezett NASDAQ index összeomlása.

- Vagyis annak a különleges tőzsdének a mélyrepülése, ahol kizárólag a számítástechnikával, a távközléssel és a hírközléssel kapcsolatos részvények cserélnek gazdát.

- Nos, ez a tőzsde kevesebb, mint egy esztendő alatt több mint hatvan százalékkal esett vissza. Mindez négyezer milliárd dolláros veszteséget jelent az amerikai gazdaságban. Csak érzékeltetésképpen említem, hogy Magyarország éves jövedelme ennek századrésze, körülbelül negyven-ötven milliárd dollár.

- Egyes közgazdászok szerint azonban ez a négyezer milliárd dollár csupán a részvényekben létezett, a valóságban soha.

- Ez bizonyára így van, azonban az amerikai átlagpolgár a részvényárfolyam emelkedésétől elbűvölve eszeveszett költekezésbe kezdett.

- A részvények nyereségéből?

- Abból is. Ráadásul előre ittak a medve bőrére, magyarul, bizton számítottak a nyereségre, ezért mindenáron részvényeket akartak venni. Nem csak a család megtakarított pénzét fektették be, hanem hitelek is vettek föl, gondolván, a kamatokkal együtt vígan visszafizetik majd a részvények hozadékából. Eleinte be is jött a számításuk, így vérszemet kaptak, s újabb fogyasztási cikkeket vásároltak, persze azokat is hitelre. Mondjuk a harmadik hatezer köbcentis terepjárót...

- S a tőzsde összeomlásával nem tudják tovább fizetni a részleteket.

- Ez volna a kisebbik bajuk, hiszen a vásárolt fogyasztási javakra az esetek többségében semmi szükségük nem volt. A nagyobbik az, hogy jelentős kínálat alakul ki, ami miatt visszaesnek az árak. Ebből következik a termelés csökkenése, ami viszont munkahelyek megszűnéséhez vezet. Csökkennek a jövedelmek, s még kisebbé válik az esély a hitelek, valamint a kamatok visszafizetésére.

- A gazdasági válság jellegzetes képletét vázolta föl. Ilyesmit azonban az utóbb évtizedekben nem egyet túlélt az Újvilág.

- A különbség csak az, mondjuk az 1930-as nagy gazdasági világválság és a mostani mélyrepülés között, hogy akkor az amerikaiak 3-4 százaléka volt részvényes, s ment tönkre, ma pedig csaknem a fele... A válság kimenetele tehát összehasonlíthatatlanul súlyosabb lehet, mint annak idején.

- Ezek a jelek bizonyára megrendítik a washingtoni egyezség üdvöztető hatásában hívők önbizalmát.

- Ellenkezőleg, éppen hogy igazolva látják magukat, mivel az egyezség végrehajtása még Amerikában sem maradéktalan, az állam ott is fenntart magának némi a jogot arra, hogy beleavatkozzon a dolgok menetébe. Ezt azonban a Valutaalap olyan homokszemeknek tekinti, amely az említett bajokat okozza. Mindez jól érzékelhető a gazdasági élet zászlóshajóinak számító lapokban. Az Economist például tematikus számot állított össze Mi is az az Európa? címmel. A szerzők negyven oldalon keresztül fejtegetik, hogy milyen súlyos válsággal küszködik az öreg földrész. Magabiztosságukra jellemző, hogy az okokat is megjelölik.

- Vagyis?

- Vagyis azt, hogy ásatag, szétesőben lévő, de azért a hadállásait még mindig tartó gazdasági elképzelések érvényesülnek, amelyeknek a képviselői a világ rejtett, poros zugaiban ellenállnak az általuk üdvöztetőnek vélt útnak és hagyományos elképzelések szerint szeretnék berendezni a világot. Pedig az amerikai gazdasági eredményeket tapasztalva beláthatnák, hogy nincs más út... Mondják ezt akkor, amikor a gazdasági mutatóik látványos és lendületes romlásának egyelőre nem látható a mélypontja...

- Mielőtt még eltemetnénk Amerikát, evezzünk vissza az öreg kontinensre.

- Az európai elképzelés szerint nagyobb lehetősége maradna az állami beavatkozásnak azokban az esetekben, ha az állampolgár érdeke azt kívánja. Nem csak azért, mert az értékrendjében alapvető az elesettek, magatehetetlenek megsegítése, hanem abból a megfontolásból kiindulva, hogy az oktatásra, az egészségügyre fordított összegek végső soron megtérülnek, hiszen olyan „értékes” polgárok „állítódnak így elő”, akik a javak megtermelésében vesznek részt.

- S ezek a gondolatok ellentétesek volnának az amerikai elképzelésekkel?

- Ha azon elképzelések szerint egységesülne a világ, a népességnek sokkal kisebb hányada részesülne a javakból. Ez azonban csak az egyik baj. A másik a hatalom rejtett gyakorlásának módja.

- Ezzel azt állítja, hogy az állam kivonulása a gazdaság befolyásolásából egyben az adott ország irányításából való visszahúzódást jelenti?

- A gazdaság nem működik demokratikusan. Döntései zárt ajtók mögött születnek, rejtetten, a polgár csupán a hatásukkal szembesül. A legnagyobb társaságok kezében hatalmas gazdasági erő összpontosul, akkora, amekkorával már a politikai döntéseket is befolyásolni tudják. Állításukkal, vagyis hogy függetlenek a hatalomtól, s ezért kérik, hogy a hatalom hagyja békén őket, tehát állításukkal ellentétben éppen ők jelentik az igazi hatalmat. Ezzel pedig vissza is élhetnek, romboló folyamatok is teret nyerhetnek.

- Olyan gonoszok volnának a rejtett hatalmat gyakorlók?

- Egyáltalán nem, ám az ellenőrzés hiánya mindig a felelőtlenségre, szűklátókörű döntésekre hajlamosít. Hiszen nem kell viselnie a következményeket.

- Hol érhetők tetten ezen döntések kedvezőtlen következményei?

- A természet és a társadalom roncsolásában.

- A természet roncsolását könnyű belátni, hiszen egyensúlya felborulásának a jelei lassan mindennapossá válnak.

- Mindez egy több száz éves folyamat végállomása. A magát máris győztesnek kikiáltott amerikai elképzelés súlyosan megterheli, sőt ki is fosztja a természetet. De nem akarok igazságtalan lenni, ez nem csak az amerikai gazdasági gondolkodást jellemzi, hanem alapjában véve valamennyi tökefelhalmozásra épülő társadalmi, gazdasági berendezkedést. A rendszer évszázadok óta azért tesz szert a nyereségre, hogy felsebzi a természetet. Vagyis anélkül használja a levegőt, a vizet, hogy megfizetné az árát. Anélkül irt ki esőerdőket, hogy utána visszaállítaná az eredeti állapotot. Mert egy termelési folyamat akkor ér véget, ha úgy tetszik, akkor van mindenki a pénzénél, hogyha mindenki megfizeti annak az árát, amit igénybe vett. A folyamat végén a természeti környezetnek, a rendszernek pontosan ugyanúgy kellene kinézni, mint az elején.

- Ez azonban ma még a ritkán fordul elő.

- Márpedig ha nem úgy néz ki, akkor az azt jelenti, hogy kimartam egy darabot a természetből, felsebeztem, de nem fizettem meg, hiszen gyógyíthatatlanul hagytam ott a sebet. Az önmagában véve talán még elviselhető volna, hogy sebeket okozok, de utána azt a sebet begyógyítom. Nem az a baj, hogy külszíni fejtéssel termelek lignitet, hanem, hogy a végén nem ugyanolyan erdős tájjá alakítom vissza, mint amikor a termelést elkezdtem. Ez azt jelenti, hogy valahol becsstelen voltam, kizsákmányoltam a természetet. Miközben bezsebeltam a hasznot.

- Ez tehát a természet roncsolásának a jele. S a társadalomé?

- Ennek a belátása némileg bonyolultabb, bár az igazi nagy baj végső soron itt keletkezik. A tőkés vállalkozó azt mondja a munkavállalónak, hogy csak azt fizetem meg a bérben, amit ténylegesen fölhasználtam az izomerődből, vagy az agyad teljesítményéből. Igen ám, de ahhoz, hogy a termelési folyamat másnap reggel folytatható legyen, a munkavállalónak újra „használható” állapotba kell kerülnie. A testi, lelki, szellemi feltöltődést a családtól kapja meg. Ehhez viszont a vállalkozó nem járul hozzá, mondván, hogy sajnálja, de semmi köze hozzá, ez magánügy.

- Ezzel a költségek egy részét áthárítja a családra.

- Mégpedig a jelentős részét. A család pedig nem tehet mást, minthogy vállalja a költségeket, s „újratermeli” a munkavállalót. Sokáig, nagyon sokáig bírja is az áthárítást, de egy idő után meggyengül az összetartó erő, kirojtosodik és széthullik. Valójában ennek lehetünk tanúi a modern korokban.

- A vállalkozó viszont gazdagodik.

- Olyannyira, hogy az elmúlt háromszáz év alatt, vagyis amióta a folyamat uralja a világot, százezer milliárd dollár nagyságrendű tőke halmozódott föl. Hangsúlyozom, mindez az elmúlt évszázadok roncsolásaiból.

- S van a természetnek és a társadalomnak még tartaléka, amit a tőke magáévá tehet, vagy pedig a folyamat vége felé járunk?

- A tőke a számítástechnika vívmányainak köszönhetően most már fénysebességgel cikázik a világ, elsősorban a tőzsdék és a pénzpiacok között. Mindezt annak érdekében teszi, hogy olyan erőforrást találjon, amelynek a segítségével tovább gyorsíthatná önmaga növelését.

- S talál?

- Egyre kevésbé. Latin-Amerika, Ázsia már csaknem teljesen kifosztott. Afrikáról nem is beszélve, amely az emberiség szégyene. Egy édenkertet pöcegödörre változtatott.

- Vagyis véget érőben van a folyamat...

- Még nem, mert az első világ a saját gyarmatosításába fogott. Az egész kezd arra hasonlítani, mint amikor egy hatalmas medencét cápákkal töltönek meg. A növényevő halakat már mind felfalták, most tehát egymásnak esnek. Először csak a gyengékkel végeznek, aztán egymással... David C. Korten szerint az emberiség zsákutcájává válhat a természet és a társadalom folyamatos roncsolása, kiszívása, kizsákmányolása, s az ennek nyomán felhalmozott egyre nagyobb tömegű profitok egyre kisebb térbe való összeszorulása.

- A gondot csak szaporítja a túlnépesedés.

- A világ egyik felét a szegénység, sőt a nyomorúság és az elképesztő mértékű népességnövekedés jellemzi, míg a másik felét a jólét és a népességcsökkenés. A történelem egyértelműen azt bizonyítja, hogy az életerősebb népek előbb-utóbb feloldják magukban a szaporátlan országokat, legyenek azok bármilyen gazdagok és kulturálisan emelkedettek.

- Példa erre a Római Birodalom...

- A népvándorlás, amely végül megpecsételte katonailag összehasonlíthatatlanul erősebb a Római Birodalom sorsát, az Ázsiában bekövetkezett népességrobbanás következménye volt.

- Eddig jószerivel csak a világ egységesülésének kedvezőtlen hatásairól beszéltünk, a kedvezőekről nem. Például arról, ami egy gyorsan terjedő járvány esetében tapasztalható, akkor, amikor országokat átfogó gyors döntésre van szükség...

- Természetesen vannak kedvező hatások is. Csupán arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy minden emberi alkotás esetén mérlegelni kell, hogy mit épít és mit roncsol, vagyis mi az ára. Bármennyire is nagyok az eredmények, ha a ráfordítás oldal még ennél is tetemesebb, vagyis a vállalkozás veszteséges, akkor korlátozni kell a hatását. Legalább is addig, amíg pontosan nem tisztázódnak a következmények.

- Visszatérve a világ egységesülésének kétféle változatára, mekkora a veszélye annak, hogy Európában az amerikai elképzelések érvényesüljenek?

- Az amerikai gazdaság vázolt mélyrepülése ellenére szívósan nyomul előre, még ha ez nem is olyan diadalmas és gyors, mint korábban. A Németországban bevezetett adóreform kifejezetten az amerikai befolyás növekedésére utal.

- Érdekes, hogy éppen egy szociáldemokrata kormány alatt történik mindez.

- Ez valóban elég pikáns dolog...

- Végső soron miért fontos nekünk az, hogy miként fog eldőlni a küzdelem?

- A felvételre váró országok, Lengyelország, Csehország, Magyarország, Szlovénia, a baltiak körül Észtország számára rendkívüli jelentősége van annak, hogy a küzdelem Európában a kétféle elképzelés között hogyan fog eldőlni. Tudniillik egészen másfajta erőforrás-áramlásra számíthatunk a csatlakozást követően, ha az amerikai berendezkedés győzedelmeskedik, s másra, ha az európai.

- Az olyan kis - más mércével mérve közepes - országok, mint a mienk, tudják-e befolyásolni az irányultságot?

- Ezekben a folyamatokban meglehetősen csekély az alkuerőnk. Legfeljebb jelképes hatása lehet a szavunknak az olyan nagy horderejű folyamatokban, mint például az üvegházhatást kiváltó és általános felmelegedést okozó gázok kibocsátását szabályozása. A nagy nemzetközi tanácskozásokon persze azért van némi tekintélye Magyarországnak, és ezt fel lehet használni kedvező célokra.

- Ön szerint tehát hazánk számára az volna a kedvező, hogy a nagy vetélkedőben Európa győzzön. Vajon mennyire egyértelmű ez a társadalom számára?

- A magyar társadalom, mint ahogy a világ minden nemzeti társadalma, meglehetősen megosztott ezekben a kérdésekben. Nem is lehet más, hiszen az egységesülési folyamat létrehozta a hatalomszerkezet helyi szerkezetét, helyi vezetőit, a nyertesek világát. A társadalom 5-7 százaléka tartozik közéjük, ők rendelkeznek az erőforrások egyharmadával. Velük szemben kialakulóban van, vagy már ki is alakult a roncsolt társadalmak világa, ahol viszont a társadalom egyharmada rendelkezik az erőforrások 5-7 százalékával.

- Ez nyilván óriási feszültséget okoz a társadalomban...

- Természetesen. Köztük található a szűkülő középréteg. Látszólag ugyan nincs baj, mert a társadalomnak hatvan százalékát alkotják, s az erőforrásoknak ugyanakkora részét birtokolják. Igen ám, de ez a réteg belső egyenlőtlenségekkel terhelt, ráadásul a középtársadalmak jelentős része szorong, és önkizsákmányolással kívánja elkerülni, hogy a roncsoltta váljon.

- Éppen az önkizsákmányolásuk okozhatja a roncsolódást.

- Önteljesítő jóslatként tovább viszik a roncsolási folyamatot. Ennek nagyon szívszorító jeleit az elmúlt néhány évtizedben át is éltük, hiszen számos mutató tekintetében Európa egyik legrosszabb helyzetben lévő országa vagyunk.

- Mintha elmozdulás volna tapasztalható...

- A társadalom összetartása, a családi kötelékek megerősítésére, az otthonteremtés esélyeinek javítására, a gyermekek felnevelések költségeihez való mind teljesebb nemzeti hozzájárulás eredményekkel kecsegtet. Ezek az intézkedések néhány éven belül kedvező következményekkel járhatnak. Ahogy a romlás sem egyik évről a másikra következett be, úgy a kilábaláshoz is hosszú időre van szükség. Sok jel mutat például arra, hogy mind a születési szám alakulásában, mind a halálozási mutatókban a legrosszabb helyzetből van némi elmozdulás. Remélhetőleg elhiszi a társadalom, hogy lehetséges a javulás.

- De vajon érdekelték-e egyáltalán a középrétegek és a roncsolt tömegek fölkapaszkodásában az ország amerikanizálódott gazdasági vezetői?

- Az a gond, hogy ebbe a hatalmi berendezkedésbe a jelek szerint a nemzeti társadalmaknak csak kisebb része képes sikeresen betagozódni. A nagyobbik rész, vagyis a roncsolt társadalmi rétegek nem csak hogy a világszínvonalú teljesítmények teréből esnek ki, hanem még a sokkal szerényebb nemzeti piacokon is elvéreznek. Világszínvonalú teljesítményre legfeljebb a társadalom egytizede képes. Számukra természetesen versenytársakat jelentenek a feltörekvő alsóbb rétegek.

- Sikerül-e a magyar társadalom nagyobbik részét a rendszerbe beemelni?

- Ez alapkérdés. Az bizonyos, hogy csak lépésről lépésre, céltudatos tanulási folyamat keretében lehet elsajátítani a készségeket, a képességeket, az ismereteket, a viselkedési formákat. Ezek segítségével lehet képes arra, hogy magas színvonalon teljesítse az egységesült Európa tagállamainak polgárainak kötelezettségeit. Ha viszont az amerikai elképzelés győz, akkor a tanulásra fordítható források is szűkösebbek lesznek.

- Amely annak idején például Portugáliát is segítette beemelődni a közösségbe.

- Azt már most látjuk, hogy a csatlakozás forgatókönyve eltér attól, ami Portugália, Spanyolország vagy Görögország csatlakozása idején érvényes volt. Tegyük hozzá egyébként, hogy az elmúlt években Csehország, Magyarország, még inkább Lengyelország, de talán a legjobban Észtország az amerikai mintát követve újította meg a gazdaságát. Tehát a tagjelölt országok úgy közelednek Európához, hogy közben az amerikai minta megvalósításával hozzák magukat csatlakozásra alkalmas helyzetbe. Ez is társadalmi feszültségforrás lehet. Különösen Lengyelországban, ahol két-három millió parasztcsalád él annak az ígézetében, hogy hamarosan igen-igen jelentős anyagi és kulturális segítséget kap Európától. Az amerikanizálódó Lengyelországban azonban már most is óriási tehertételt jelentenek a kevésbé alkalmazkodó képes társadalmi csoportok. Többé-kevésbé ez a helyzet Magyarországon is.

- Szavaiból az következik, hogy hazánk számára nincs jelentősége, hogy mikor csatlakozik egy amerikanizált Európához.

- Ebben az esetben szinte semmilyen jelentősége sem lenne annak, hogy mikor csatlakozunk. A felső tíz százalékot magába foglaló társadalmi rétegen kívül az összes társadalmi csoport a mostaninál is súlyosabb versenynyomást fogja érzékelni, s képtelen lesz alkalmazkodni, miközben a „kiválasztottaknak” tovább tágnak a lehetőségei.

- De hiszen előttük már most is nyitott szinte minden lehetőség, ami a „tizenötök” polgárainak megadatott.

- Ebben is van igazság, ez az öt-hét százalék gyakorlatilag már az elmúlt évtizedben is teljesen szabadon mozgott és élvezte az áruk, a szolgáltatások, a tőkék és a személyek szabad áramlását. Túl sok újat valóban nem hoz nekik a csatlakozás, amit pedig mégis, az szintén kedvező lesz számukra.

- A magyarországi helyzetet bonyolítja, hogy földrajzilag is számos tekintetben két részre szakadt, egy fejlettebb, lehetőségeiben is gazdagabb nyugati részre, és egy utána kapaszkodó keletre.

- Valóban, a rendszerváltás igazi nyertesei, valamint a középtársadalom meg a roncsolt tömegek az ország különböző részein nem egyenlő arányban oszlanak meg. Ez bizonyos értelemben még súlyosabbá teszi a helyzetet, hiszen az alávetettség különösen az ország északkeleti csücskében jelenik meg halmozottan. Egyetlen lehetőségként az adódik, hogy a hazai forrásokat jelentős mértékben megnövelő európai támogatást irányítsunk ide, s értő, finom emberséggel és hozzáértéssel terveket állítsunk össze. Ám ezek is csak hosszú idő, kellő türelem és találékonyság mellett vezethetnek eredményre. Vigyáznunk kell azonban, nehogy itt is a nyertesek marják el, vagy csapolják meg a forrásokat. Mert ez esetben az alávetettek, a nélkülözők, a legnehezebb helyzetben lévők továbbra sem élhetnek a lehetőséggel, s nehéz helyzet maradnak. Az is elkedvetlenítheti az itt élőket, ha látják, hogy a helyi nyertesek hatalmas iramban gazdagodnak mindazon erőforrások által, amelyeket az ő felemelkedésükre szántak.

- Ha viszont mégis hozzájuk jut a rájuk szánt összeg, akkor is nyilván hosszú tanulási után tudnak majd élni a lehetőségeikkel.

- Ez szerencsére már elkezdődött, vannak kedvező jelek ezen a téren. Azt kell megértetni, hogy minden olyan szellemi, lelki érték, amit most még mozgósítani tudnak, azt a lehető leginkább összehangoltan kell felhasználni.

- A felzárkózást szolgálhatja a Széchenyi-terv is, melyet némelyek - talán éppen a rendszerváltás nyertesei „választási osztogatásként” emlegetnek.

- A magyar társadalom számára a Széchenyi nevét viselő terv remélhetőleg azt is jelenti, hogy a kiművelt emberfők adhatják az ország gazdagságát. Azt kell felismernünk, hogy a kiegyensúlyozott és mindenféle értelemben, tehát testileg, lelkileg, szellemileg ép és egészséges emberek érzelmekben és anyagiakban gazdag közösségei jelentik a nemzet felemelkedésének egyetlen lehetséges útját.

Hardi Péter

Kultúrnemzet voltunkat nem vonja kétségbe a világ

Körmendy-Ékes Judit átfogó kormányzati médiastratégiát sürget

Közhelyszámba megy, hogy a világ globalizálódik, miközben mi, magyarok egy kisebb - bár kontinentális méretű - integráció gondjaival és kételyeivel küszködünk. Természeténél fogva globalizációra hajlamos a média is; a legtipikusabb ezredfordulós elfajulását - az internetet - pedig kifejezetten a határok nélküliség illúziója élteti. A közszolgálati média, a nemzeti elektronikus sajtó ugyanakkor nem csupán létező, jelen idejű valóság, amelyet kulturális identitásunk és nyelvi elszigeteltségünk egyaránt táplál, hanem markáns közösségi igény is - fennmaradása, működésének minősége tehát a legszigorúbban vett közérdek. A médiatörvény az Országos Rádió és Televízió Testületet állította e közérdek hatósági őréül. A grémium miniszteri rangú elnök asszonya, Körmendy-Ékes Judit szerint sürgető, hogy eldöntsük: a nehezen kivívott kisebbségi, személyiségi és gyermekjogokat az internetes tartalmak tekintetében is érvényesnek tekintjük, vagy ebben a környezetben másféle norma, jog és erkölcs működhesen.

- A médiatörvényt divat szapulni, s mi tagadás, jócskán ad is okot a kritikára. Ön, aki munkájában nap mint nap beleütközik a médiajogi korlátokba, eurokonformnak tartja-e a magyarországi szabályozást?

- A médiatörvény sok tekintetben megérett a módosításra, de ismeretese azok a politikai körülmények is, amelyek a kétharmados többségű konszenzust illuzórikussá teszik. Az a tény azonban, hogy a jelenlegi helyzetben a tradicionális viszonyokat mégis csak felváltotta a duális médiarendszer, a magyar szabályozást alapvetően eurokonformmá teszi. Van azonban egy alapvető gond, amely már a törvény megalkotása idején is égetően jelen volt: a szabályozás nem teszi kezelhetővé a rohamléptékben fejlődő technikát.

- Melyek azok a fejlemények, amelyek kívül rekedtek a törvényhozók látókörén?

- A mi médiatörvényünk a földi frekvencián sugárzó műsorszolgáltatókra koncentrált, megalkotásakor nem az egységes tartalomszolgáltatás képe lebegett a törvényalkotó szeme előtt. Holott a média manapság különféle technikai lehetőségek összessége. Meg kellene fordítani a szabályozás logikáját. Ma milliónyi a technikai újdonság, amely nem szuszakolható be a régi keretek közé. Idejétmúlt dolog műsorszolgáltatókról beszélni - tartalomszolgáltatókról kellene. Ez egyrészt nagyságrenddel egyszerűsítene a szabályozást, másrészt alkalmassá tenné a törvényt arra, hogy az alkalmazott technikától függetlenül minden szolgáltatót egységesen kezeljen.

- Ha már a törvény elfogadásának napján nyilvánvaló volt mindez, nem lehetett volna a mai helyzetnek mégis elébe menni?

- Öt évvel ezelőtt azért még nem volt ennyire akut a baj, a médiaszabályozás pedig még egyértelműen azt a logikát követte, amellyel a törvény-előkészítés 1990-ben megindult. Volt tehát egy fáziskésés, ám az alapkérdésben végül is konszenzus volt a rendszerváltozás óta - a heves viták gyakorlatilag a politikáról szóltak.

- Ha már a múltat nincs mód megváltoztatni, a jövő befolyásolható-e pozitív irányban úgy, hogy a médiatörvényt egy tágabb kerettörvénnyel váltjuk fel?

- Elvi megalapozásra van szükség, amely kellően rugalmas megoldásokra ad lehetőséget. A technikai forradalommal ugyanis a jogalkotók a továbbiakban sem lesznek képesek versenyt futni.

- Látja esélyét ez ügyben a pártok politikai konszenzusának?

- Ha addig a felismerésig eljutnánk, hogy erről tárgyalni nem pártállás kérdése, az máris nagy eredmény volna.

- Ennél egyszerűbb ügyekben sem sikerül közös nyelvet találni. Itt most csak a közszolgálati fogalmának megnyugtató definiálását említeném...

- Ennek az az oka, hogy a hazai gyakorlatban meglehetősen keverednek az közszolgálati és kereskedelmi média működési elvei. A közszolgálati fogalma azon az elven alapul, hogy az állampolgárnak alanyi jogon jár az a kulturális- és információminimum, amely egy adott földrajzi környezetben az alapvető eligazodáshoz szükséges. A kereskedelmi pályázók kényszerből, de önként is vállaltak ilyen feladatokat, a csorbítatlan közszolgálati azonban tőlük nem várható el. A közszolgálati kritériumok felsorolása viszont nem is olyan nehéz, mint gondolnánk - a BBC-nek évről évre sikerül. Ők táblázatokat, százalékos arányokat határoznak meg, s ha mondjuk épp millennium van, az akár meg is előzheti a rangsorban a politikát. Ha ezt a prioritási listát mi is meg tudjuk évente alkotni, akkor a rendelkezésre álló pénzeket is e feladatokhoz tudjuk irányítani. Az már másodlagos, hogy ki dönt az összegekről - az a lényeg, hogy létrejöjjön egy ilyen rendszer. Ehhez képest az is mellékes, hogy a reklámbevételekkel mi a helyzet.

- Nagy felzajdulást okozott, amikor arról nyilatkozott: az ORTT fennhatóságát az internetre is ki kellene terjeszteni, mivel az is elektronikus médium. Egyesek mindjárt kínai típusú cenzúrát kiáltottak.

- Ez akkor volna valós félelem, ha előzetes cenzúráról volna szó - de senki nem beszél erről. Amit én felvetettem, az nem egyéb, mint hogy azok a hagyományos alapelvek, amelyek évszázadokon át kialakultak a sajtóban, az új médiumokra is ténylegesen vonatkoztathatók legyenek. Az internet egyre meghatározóbb befolyást gyakorol az életünkre, elkerülhetetlen tehát hogy eldöntsük: a nehezen kivívott kisebbségi, személyiségi és gyermekjogokat az internetes tartalmak tekintetében is érvényesnek tekintjük, vagy ebben a környezetben másféle norma, jog és erkölcs működhesen. Ezzel persze semmi újat nem mondtam: Ausztráliában például létezik internetes szabályozás, amely világosan megszabja a kereteket.

- Például azt, hogy mikor kell lekerülnie valaminek a hálóról?

- Igen, és ebben az ausztrál tartalomszolgáltatók olyannyira nem érznek cenzúrát, hogy erre ők maguk dolgoztak ki egy szabályrendszert. Ha panasz érkezik, s a vizsgálat helyt ad neki, előbb kéréssel fordulnak a szolgáltatóhoz az eltávolítás érdekében, és csak ennek elmaradása esetében lehet helye szankció alkalmazásának. A jogsértés azonban ekkor sem a tartalom felhelyezésével, hanem a határozat figyelmen kívül hagyásával következik be.

- Ez persze mit sem ér, ha a kifogásolható tartalom egy külhoni honlapról kínálja magát...

- Léteznek szűrőszoftverek, amelyeket ugyancsak a tartalomszolgáltatók fejlesztettek ki. Itt sincs erőszak, csak éppen a végfelhasználó képernyőjén megjelenik a figyelmeztetés: Ausztráliában ez tilos volna. Az külön kérdés, hogy értesítik-e az adott ország hatóságait, ahol mondjuk gyermekjogokat sértő honlapot üzemeltet valaki.

- Akik a teljes szabályozatlanság mellett érvelnek, a sajtószabadságot minden más emberi jog elé helyezik

- Pedig ha van szabályozás, az a hatóságot is kordában tartja - ha nincs, akkor a hatóság is szabadon regisztrálhatja az internet-forgalmat. Annál fontosabb információs önrendelkezési jog talán nincs is, mint hogy meg lehessen tiltani a hatóságnak, hogy használja a „kukucska-ablakot”. A szabályozás arra is kitérne: legyen kötelező felvilágosítás arról, miként lehet ezt bezárni.

- Általános értelmiségi vélemény, hogy a duális médiarendszer - miközben kétségkívül tágította az információs szabadságunkat - szellemi leépüléssel járt együtt. Ön is így látja?

- Nem árt eltűnődni azon, hogy mindezt valóban a duális médiarendszer okozza-e, vagy a kereskedelmi médiumok megjelenésükkel egyszerre csak tükröt tartottak elénk? A dárídózás nem ok, hanem következmény: ilyen szellemi állapotban vagyunk - csak épp korábban nem látszott, nem beszéltünk róla.

- Csakhogy a tükör nem pótolja a képernyőt, a kommersz a minőséget.

- Olcsóbb és egyszerűbb a kereskedelmi tévéket szidni, mint a közszolgálati alternatívát felépíteni.

- Föl lehet ezt újra építeni?

- Ha adunk elég pénzt, hogy ezt a szolgálatot betöltsék, akkor igen. Ehhez világossá kell tenni, mi a közérdek a médiában, mit kíván az állam.

- Ez viszont a régi egypárti tévéirányítás fantomját idézheti föl.

- Nem szabad a szűken vett belpolitikában gondolkodnunk. Sokan a kiegyensúlyozottság kívánalmát is efelől közelítik meg, holott ezek rövidebb távú gondok. Ha egy televízió közli: mától gyógyítható a rák - anélkül, hogy a tudományos ellenvéleményeket is ismertetné -, az sokkal károsabb a kiegyensúlyozatlanság szempontjából, mint hogy egyik vagy másik párt hány másodpercet szerepel.

- Úgy tűnik, nem osztja azok álláspontját, akik szerint a médiatörvény politikai huncutság.

- Nem a médiatörvénnyel, hanem a politikai kultúrával van baj. A törvény gyengéit mindenki kihasználta - ez a helyzet valahol mindenkinek jó is egy kicsit, csak más-más okból. Ki kell mondani: nem sikerült felnőnünk az átvett struktúrához.

- A médiatörvényt sokan - összevetve például a francia gyakorlattal - kifejezetten nemzetietlennek ítélik.

- A magyar médiatörvény főbb vonalaiban megfelel az uniós csatlakozás elvárásainak, és az így meghatározott kereteken belül is adódnak megoldások nemzeti kultúránk megőrzésére.

Nagy viták vannak például azt illetően, mit tekintünk európai vagy hazai gyártásnak. A francia gyakorlat például az eredetileg francia nyelven készült műsorszámok tekintetében érvényesít pozitív diszkriminációt. Nekünk is el kellene gondolkodnunk a saját kritériumainkon. Van esélyünk arra, hogy megvédjük a magyar kultúra érdekeit, ám ahhoz meg kell alkotni egy átfogó kormányzati médiastratégiát. Eldönteni például, hogy legyen nemzeti audiovizuális archívum. Ezeket a feltételeket már meg kellett volna teremteni, ezek hiánya ugyanis gyengébb tárgyalási pozíciókat jelent.

- Kell-e komolyan aggódnunk az amerikai médiaoffenzíva miatt?

- Ezek nagyon is reális félelmek. Hiányolom azonban a pozitív cselekvést. A félelem passzív hozzáállás, önmagában kevés. Nem látni egyelőre a stratégiát, hogyan változtassuk meg a folyamat irányát. Nem tanítunk például az iskolában médiafogyasztást, ezért gyermekeink védtelenek: nem tudják, mi a látszat és mi a valóság. És nem is elég csak az amerikai terjeszkedés következményeire figyelni. Ez mégiscsak egy európai gyökerű kultúra, más kultúrákról pedig keveset beszélünk: az arab vagy az ázsiai civilizációs ütközésekkel gyakorlatilag nem is foglalkozunk. A japán rajzfilmek agresszív nyomulása mutatja igazán, mi is voltaképp az a globalizáció. A Dragon Ball világát nem is értjük: a pozitív főhős külső megjelenése előnytelen, ellentmond minden atlanti sztereotípiának. Vagyis nem annyira az erőszak az igazi gond, hanem a kulturális sémáink eróziója. Jómagam azt gondoltam: a magyar gyerekek ki fogják kapcsolni ezt a produkciót, de nem ez történt - hat rájuk a japán kultúra, talán másként is, mint a saját közegében, de nem értjük a mechanizmusát.

- Milyenek lehetnek egy közepes létszámú nép esélyei a globális kultúrharcban?

- Van a globalizációnak jó oldala is: 1920 óta először tudjuk a média révén szellemileg nagy tömegben is átlépni a határokat - ez sokkal könnyebb, mint magyar könyveket eljuttatni az érintettekhez. Kultúr-nemzet voltunkat nem vonja kétségbe a világ: ennek az Európai Unió sem mond ellent. A Duna Televízió például hamarosan nemcsak Párizsban vagy Stockholmban, de Amerikában is létező kulturális tényező lehet. Legyen egy nemzet bármilyen kicsi, ha nem veszíti el hitét kultúrájának és nyelvének erejében, átjut a globalizációs krízisen. Mivel jelenleg nem hiszünk igazán magunkban, vesztesre állunk. Pozitív stratégián, aktív hozzáálláson áll vagy bukik a jövőnk.

- Önt az erőszakmentes média híveként tartják számon. Nem késett el kicsit ezzel?

- A globális folyamatok azt mutatják: mi némi fáziskéséssel kapunk mindent a Nyugathoz képest. Ott már visszavonulóban van a képernyős erőszak - politikai kampányok folynak, hogy az erőszak ne legyen legitim: a nagy reklámozók fintorognak a tisztátalan környezet miatt. Ez esetben csak szurkolnunk lehet a globális trendeknek: ebben a tekintetben minél hamarabb érjen ide Amerika. A hazai féléves mérés is azt mutatja: egy szolgáltató kivételével pozitív az elmozdulás például a műsorelőzetéseknél, ami a konzultációk és szankciók együttes eredménye. Amiben elmaradtunk, az a civil társadalom tudatos viszonyulása a kérdéshez. Nem sikerült elérni, hogy a szülők megnézzék, mit néz a gyermekük - bár az összes mérési eredmény azt mutatja: a gyerekek sokkal racionálisabb megfontolásokkal rendelkeznek a látszatról: a számítógépezés például sok tévénézési időt „kiváltott” náluk.

- Mit tehet a társadalom a médiaerőszak ellen?

- A médiafogyasztás oktatásának bevezetésén túl fontos volna, hogy a vallási és egyéb társadalmi szervezetek is problémaként kezeljék a kérdést: nem elég kiátkozni a kereskedelmi

tévéket - alternatívát is kell nyújtani. Ezek az erőfeszítések persze igen nehezen képesek ellensúlyozni a piaci hatásokat. Biztató jel azonban, hogy az erőszakkal való telítődésre mutató tendencia megfordult, ebben a tekintetben a kereskedelmi televíziózásban is kialakulhat egy egészséges egyensúly. Amit tehetünk: divatot csinálni, felgyorsítani a folyamatot.

- Miként látja: csökken-e majd a szerepe a médiának az új nemzedékek „nevelésében”?

- Ez még nem dőlt el. Sok múlik azon, hogyan neveljük gyermekeinket. De ülni és félni: semmire nem vezet - mi magunk alakítjuk a jövőnket.

Csontos János

Az unió védi a kisebb tagállamok érdekeit

Németh Zsolt nemzeti vízum bevezetésével segítené a határon túliakat

A Magyarországhoz hasonló méretű kis EU-tagállamok soros EU-elnökségük alatt mindent megtesznek, hogy sajátos nemzeti specialitásaik az uniós szinten kezelt agenda részévé váljanak - mutat rá Németh Zsolt, a Külügyminisztérium politikai államtitkára. A polgári politikus szerint nemzeti vízum bevezetésével is segíthetjük a határokon túli nemzettársak a magyarországi kapcsolattartásban. Vélekedése szerint a kialakult „hárompólusú” világban Európának is jó esélyei vannak a sikerre, és a bővítés tovább növeli az EU globális súlyát.

- A magyar külpolitika három stratégiai célkitűzése - integrációs politika, szomszédságpolitika és nemzetpolitika - egységes egészként fogalmazta meg 1990-ben meg hazánk alapvető érdekeit. Magyarország integrációs törekvésének fényében változnak-e a prioritások, tovább él-e még az akkoriban kialakult külpolitikai konszenzus a parlamenti pártok között?

- Az első demokratikusan megválasztott miniszterelnök, Antall József által megfogalmazott alapvető célkitűzések egy évtized távlatából is vezérlik a magyar külpolitikát. Egy kis ország diplomáciája azonban főleg akkor lehet sikeres, ha annak céljait széleskörű belpolitikai konszenzus övezi. Én úgy vélem, hogy a magyar külpolitika legalapvetőbb kérdéseiben többé-kevésbé egyetértenek a parlamenti pártok, és ez a tény jelentősen megnöveli a magyar diplomácia mozgásterét. Természetesen léteznek hangsúlyeltolódások. A polgári kormány megalakulása óta szorgalmazza például a regionális és nemzetpolitika megerősítését, mivel úgy érezzük, hogy az előző kormányzati ciklusban ezek ok nélkül háttérbe szorultak. Nem tartjuk igaznak azt, a néhányak által hangoztatott tétel, miszerint nemzetpolitikánk és regionális politikánk aktivizálása ellentétes integrációs érdekeinkkel. Épp ellenkezőleg: a nemzetpolitikai és szomszédságpolitikai sikereink, a regionális stabilitás megerősítése szolgálja legjobban integrációs érdekeinket. Külpolitikánk fő irányai közötti összhang megőrzése a legfontosabb. Csak egyetlen magyar külpolitika van. Az alapvető célkitűzések egységes egészként fejezik ki a magyar állam és nemzet külpolitikai érdekeit. A magyar külpolitika szerves egészként való működését jól példázza a koszovói válság kapcsán kialakult helyzet. Hazánk, mint újdonsült NATO-tag „belecsöppent” a Koszovó körül kialakult fegyveres konfliktusba. Természetesen, nemcsak mint NATO-tag, hanem mint szomszédos állam és a vajdasági magyar kisebbség anyaországa is érintve voltunk a konfliktusban. A NATO, egyrészt az 5. paragrafus alapján védte Magyarország szuverenitását és területi integritását, másrészt közvetett módon a vajdasági magyar kisebbséget is. Ily módon integrációs sikerünk révén, a vajdasági magyar kisebbség „NATO-kisebbséggé vált”, és elkerülte a Milosevics-féle etnikai terrort.

- Magyarország minél előbb csatlakozni szeretne az Európai Unióhoz. Az EU demokratikus nemzetállamok közössége, így a nemzeti sajátosságok bekerülnek az „európai közösbe”. Mit visz Magyarország oda, és hogyan fogja ez befolyásolni a közös európai gondolkodást?

- Éppen a magyar külpolitika prioritásai azok az adottságok, amelyek bekerülnek az „európai közösbe”. A Magyarországhoz hasonló méretű kis EU-tagállamok soros EU-elnökségük alatt mindent megtesznek, hogy sajátos nemzeti specialitásaik az uniós szinten kezelt agenda részévé váljanak. Mintáért nem is kell olyan messzire mennünk, hiszen 2001 első felének soros EU-elnöke, Svédország kitűnő példa az előbb elhangzott tétel bebizonyítására. Melyek

azok a külpolitikai témák, amelyeket Stockholm kiemelten kezel elnöksége alatt? A Balti együttműködés vagy Kalinyingrád kérdése, vagy éppen Oroszország ügye, ezekkel a kérdésekkel foglalkozik EU-s szinten a finn elnökség alatt elindított, az „Északi Dimenzió” nevet viselő közös kül- és biztonságpolitikai projekt. Így vált a finn valamint a svéd nemzeti és térségi érdek az „európai közös” részévé. Magyarország az európai egységbe beviszi azt a meggyőződését, hogy a közös értékek és érdekek alapján álló regionális szövetségek felértékelik és megsokszorozzák a kis államok erejét. Ugyanakkor megjeleníthetjük azt az elképzelésünket is, hogy uniós szinten kell foglalkozni a kisebbségi jogok kodifikálásával és végrehajtásuk ellenőrzésével. Magyarország geostratégiai fekvése miatt - azaz mind Közép-, mind Délkelet Európa irányában való nyitottsága okán - érdekelt ezen térségek integrációjának intézményesítésében. Ezért is tekintette kiemelt feladatának a magyar diplomácia a Stabilitási Paktumot. A Szegedi Folyamat néven ismertté vált kezdeményezésünk hatékony eszköz volt a Milosevics-rezsim elleni küzdelemben. Szeged adott helyt az akkori jugoszláv ellenzéki erőknél, önkormányzatoknak és a független médiának, hogy egyeztessék erőfeszítéseiket, és találkozhassanak a nemzetközi közösség képviselőivel. A jugoszláviai demokratikus változások utáni új helyzetben megpróbáljuk újrafogalmazni a Szegedi Folyamat fő célkitűzéseit és ezekben az erőfeszítésekben nyugati partnereink is maximálisan támogatnak minket.

- Miért nem említi a kisebbségi jogokat is?

- A Balkán „véres évtizede” után nyilvánvalóvá vált, hogy általános érvényű kisebbségjogi normák kidolgozása és betartatása nélkül igen nehéz lesz elkerülni a véres etnikai konfliktusokat a XXI. században. Koszovó, Bosznia és más példák azt mutatják, hogy a véres etnikai összetűzés után még sok évtizednek kell eltelnie, hogy az érintett csoportok újra együtt akarjanak élni. Ezért fontos olyan jogrendet létrehozni, amely segít a konfliktusok elkerülésében és a mindenki számára megfelelő megoldások létrejöttében. Magyarország speciális helyzete miatt természetesen már ma is minden fórumon támogatja a kisebbségi jogok kiszélesítését, így lesz ez akkor is, ha a kérdést majd az Európai Unió keretében tárgyalják.

- Napjaink nemzetközi rendszere a globalizáció jegyében fejlődik. Ebben a globalizált világban egyre jobban uralkodik a gazdasági és kulturális vetélkedés. Versenyképes lehet-e a nemzetek Európája az észak-amerikai és a távol-keleti, nagyrészt globalizált kultúrájú fejlett övezetekkel?

- Kétségtelen tény, hogy a globalizáció alapjaiban változtatta meg a világot az utóbbi évtizedben. A kialakult „hárompólusú” világban igenis Európának is jó esélyei vannak a sikerre. A bővítés ebből a szempontból csak tovább növeli az EU globális súlyát. Egy olyan kis országnak, mint Magyarország, világosan fel kell mérnie, mit is jelent számára a globalizáció. Úgy gondoljuk, hogy a globalizációs környezetben érdekeinket a multilaterális szervezetekben tudjuk sokkal könnyebben érvényesíteni. Ebből a szempontból kétségtelenül a legfontosabb ilyen szervezet az EU, amelyet igazából már nem is tekinthetünk hagyományos értelemben vett nemzetközi szövetségnek. Inkább olyan formációról van szó, amely jóval több, mint nemzetközi szervezet, de kevesebb, mint egy hatalmas európai föderáció. Az Európai Egyesült Államok létrejötte igen messze van a soknyelvű és nemzetileg tarka-barka kontinenstől.

- Miért félhetnek sokan a globalizációtól, miközben nem kevesen üdvözlük?

- A globalizáció nem valami eredendő jó vagy rossz. A globalizáció az a világ, amiben élünk, ezért az adott környezetben kell felvázolni nemzetstratégiánkat is. Vegyük például az Európa periferiáján fekvő kicsiny Írországot. Az írek nemzetfelfogása igen közel áll a miénkhez, ezért is tűnik jónak az analógia. Szóval 25 évvel ezelőtt egy igen szegény, perifériális helyzetű állam volt Írország. Mára azonban az EU egyik leggazdagabb tagjává vált. Hogyan sikerült Írországnak a felzárkózás? Elsősorban az EU strukturális alapjai révén, de arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy nemcsak EU-s segély, hanem óriási mennyiségű befektetés is érkezett a „Zöld Szigetre”. Az írek sikeresen hajtották végre a felzárkózást, sőt eközben nemzeti kultúrájuk is megerősödött. Részben az EU kulturális programok révén növekedett meg azoknak fiataloknak a száma, akik beszélik az ősi kelta nyelvet. Közben persze „globalizálódott” is az ír kultúra, hiszen a Michael Flatley vagy az ír kocsmakultúra ma már világszerte ismert „fogyasztási cikk”. A nemzeti kultúra tehát nem sérült meg, miközben tíz és tízezernyi ír megélhetését biztosítja a turizmus és szórakoztatóipar. Nagyon jó lenne, ha tíz vagy húsz év múlva sokkal többen énekelnének vagy hallgatnának magyar népzene, és élveznék turistaként például a Székelyföld kincseit.

- A magyarság egyik legnagyobb kihívása, hogy a nemzet és állam határai nem esnek egybe. Hogyan lehet ezt a kérdést kezelni a közös Európa keretein belül? A határmódosítás nélküli nemzetegyesítés miként valósítható meg akkor, amikor szomszédaink - esetlegesen - lemaradnak az integrációs folyamatban?

- Elevenbe vágó, sokakat régóta foglalkoztató kérdés: hogyan lehet a magyarságot integrálni, ha Magyarország csatlakozik az unióhoz, szomszédai viszont nem? Először is mindent megteszünk azért, hogy szomszédaink is felvételt nyerjenek az EU-ba. Nemrégiben Romániában és Szlovákiában jártam és ottani partnereimnek megerősítettem, hogy Magyarország számára elsőrendű érdek szomszédai integrációs sikere. Ezt tettekkel is bizonyítjuk, hiszen éppen az Orbán-kormány javasolta a Visegrádi Együttműködés felújítását, többek között azért, hogy így is segítsük Pozsony integrációs erőfeszítéseit. Ezt az álláspontot képviseljük minden diplomáciai fórumon, így a NATO bővítéssel kapcsolatos tárgyalásokon is. Másrészt pedig mindent megteszünk annak érdekében, hogy a határon túli magyarok minél több szállal kötődjenek Magyarországhoz, olyan kapcsolatokkal, amelyeket az integrációs különbségek sem szakíthatnak el. Ezt szolgálja a gazdasági, a kulturális kapcsolatok megerősítése, a határmenti, térségi együttműködések fejlesztése vagy a státustörvény.

- A státustörvény elfogadása milyen visszhangra találhat az EU-ban, van-e például olyan szabályozás az uniós tagállamokban, amely hasonló a magyar-magyar kapcsolatokhoz?

- Természetesen megvizsgáltuk azokat az európai példákat, amelyek segítségünkre lehetnek gondjaink enyhítésében. Vannak olyan EU-tagállamok - Spanyolország, Portugália, Németország, Írország -, amelyek hasonló gondokkal szembesülnek, mint Magyarország. Ezek az országok mind megoldják a más államokban élő nemzettársaikkal való kapcsolattartást, sok esetben állampolgársági törvényeik keretében, vagy különleges, könnyített vízumkiadással, esetleg más, belső szabályozással. Az utóbbi években több országban hoztak törvényt - vagy áll előkészítés alatt ilyen - a határon túl élő honfitársakról, mind az EU-n belül, mind a régióban, említhetném Olaszországot, Szlovéniát, Horvátországot, Szlovákiát, Romániát, Lengyelországot. Ezeket a tapasztalatokat is felhasználtuk a státustörvény előkészítésekor.

- Hogyan oldható meg a schengeni dilemma, kíván-e Magyarország derogációs kérelemmel előállni erre a kérdésre vonatkozóan, vagy éppen gyorsítani akarja a schengeni követelmények hazánkra való kiterjesztését?

- A státustörvény szövege a schengeni problémával kapcsolatban azt mondja ki, hogy Magyarország uniós tagsága esetén az adható legkedvezőbb szabályozást fogja biztosítani a határon túli magyarok számára. Ez azt jelenti, hogy a szomszédos országokban élő magyarok kedvezményes elbírálásban részesülnek majd, legyen az akár nemzeti vízum, vagy valami más - az EU aktuális szabályozásának megfelelően. A magyar állam Hegyeshalomig tudja vállalni a szabad mozgás lehetőségét, utána sajnos nem. Érdekes ebből a szempontból azonban a lisszaboni példa: a portugál nemzeti vízummal rendelkező harmadik országbeli állampolgárt - például a brazilt - ha más EU tagállamban illegális munkán vagy tartózkodáson érnek, nem saját hazájába, hanem Portugáliába toloncolják vissza. Persze igen furcsa, és sokszor bizony nehéz a magyar-magyar kapcsolatok érzelmi kötődéseit EU-jogszabályokra lefordítani, de most mégis ezt kell tennünk.

- Sokan, határon innen és túl úgy beszélnek a kettős állampolgárságról, mint esetleges megoldásról. Hogyan reagálna ezekre a véleményekre?

- A kettős állampolgárság bevezetéséhez mind a két érintett állam beleegyezése szükséges. Hiába akarna a Magyar Köztársaság kettős állampolgárságot bevezetni az Ukrajnában, Szlovákiában vagy Romániában élő magyarok számára, ha a másik állam nem ismeri el a kettős állampolgárság intézményét, vagy szankciókkal sújtja a más állampolgársággal is rendelkezőket. Ilyen például a hivatalviselés tilalma Romániában. A kettős állampolgárság megadását ugyanakkor azért sem tartjuk a legjobb megoldásnak, mert féltő, hogy felerősítené az áttelepülést.

- Az EU nem csak érdekeken alapuló közösség, hanem értékeken alapuló egység is. Az olyan alapfogalmak, mint nemzet, kulturális sokszínűség és tolerancia az EU alapértékeinek számítanak. Hogyan tud Magyarország azonosulni ezekkel az értékekkel?

- A nemzet szó sokáig indexen volt Magyarországon 1945 után. Nem volt illő történelmi traumáinkról és sorskérdéseinkről beszélni, Kádár Magyarországa csupán tízmillió magyarban gondolkodott. Ezek a hazugságok a hallgatás fala mögött eltöltött hosszú évtizedek alatt nagyon sok emberbe beleivódtak. Antall József történelmi érdeme, hogy sikerült ezt a falat lerombolnia akkor, amikor kimondta: lélekben 15 millió magyar miniszterelnökének tartja magát. Az azóta eltelt tíz év eredménye, hogy a nemzet kifejezés sok ember számára már nem szitokszó. A legutóbbi közvélemény-kutatások azt mutatják, hogy Magyarországon immár az emberek több mint ötven százaléka pozitívan viszonyul a határok másik oldalán élő honfitársainkhoz. Nem olyan régen léptük át az ötven százalékos határt, de most már elmondhatjuk, hogy az emberek többsége támogatja a határon túli magyarokat. Különösen jó látni azt, hogy a Pro Minoritate Alapítvány erdélyi, felvidéki és kárpátaljai táboraiban határon túli magyar és magyarországi egyetemisták közösen értik meg, mit is jelent magyarnak lenni. A nemzetben gondolkodó fiatalok nélkül kétséges lenne hazánk európai jövője, hiszen az EU minden nemzete számára adott a nemzeti identitás megőrzésének lehetősége. Számukra alapvető élmény angolnak, németnek franciának, vagy görögnek lenni, sok nemzettársunk számára azonban nem adatott meg a magyarság természetszerű vállalásának lehetősége, sokan közülük veszélyeztettek magyarságukban. Talán Bibó István fogalmazta meg legpontosabban, mi lenne nemzetszolgálatunk célja: „Az emberek kilencven százaléka éppúgy nem tudatosan angol vagy francia, ahogyan nem tudatosan apa vagy tudatosan férj, nem tudatosan burzsoá, nem tudatosan proletár, és nem tudatosan ember; csak a kritikus pillanatokban válik élesen

tudatossá, hogy hova tartozik, s mi dolga ezen a világon. Angol vagy francia vonatkozásban a nemzeti öntudat szüntelen ébren tartásának nem is volna értelme, mert hiszen az, ha kell, úgyis felébred, úgysem vitás, hogy az angol vagy francia tudat ébred fel. Mi más ébredhetne fel?” Nemzetpolitikánknak tehát az a lényege, hogy a kisebbségi sorsban élő magyarság, és az ottani többség számára is természetes legyen a magyar tudat felébredése a kritikus pillanatokban. Kérdőjelek nélkül.

- Az EU a nizzai csúcán történelmi döntéseket hozott Európa újraegyesítésével kapcsolatban. Úgy tűnik elhárultak az akadályok a bővítés elől, és 2004-ben már csatlakozhatnak a legfelkészültebb jelöltek. Mit jelentenek ezek a határozatok Magyarország számára?

- Az EU-n belül sokan fanyalogva fogadták a nizzai csúc eredményeit, szerintük ez nem hozott igazi előrelépést az unió megreformálása érdekében, és továbbra is domináltak a szűken értelmezett, nemzeti, tagállami érdekek. Hazánk - mint a legfelkészültebb tagjelölt - szempontjából másképp fest a helyzet. Kiemelkedő számunkra, hogy a nizzai dokumentumokban konkrét időpontot, 2004-et jelölték meg, mint a bővítés lehetséges dátumát. A következő Európa parlamenti választásokon - 2004 nyarán - már részt vehetnek a sikeres tagjelöltek, köztük remélhetőleg Magyarország is. Az Európai Unió intézményrendszerének alapvető reformjáról a 2004-es kormányközi konferencia határoz majd. A döntés előkészítésébe bevonják a tagjelölt országokat is, ennek megfelelően a magyar külügyi kormányzat már megkezdte a szakmai felkészülést, saját, Európa jövőjével kapcsolatos álláspontjának kialakítására. Európai partnereink biztosítottak arról, hogy a kontinens jövőjével kapcsolatos vita és a bővítési folyamat egymással párhuzamosan zajlik majd, azaz ez a folyamat nem szolgálhat ürügyként a bővítés lelassítására vagy elhalasztására.

- Az EU kis és nagy államok közössége. Ugyan eddig nem volt jellemző az Unióban a különböző méretű országok közötti konfliktus, de Nizza után úgy tűnik, hogy többször előtérbe kerülhet a kis és nagy tagok közötti érdekkülönbség. Ez különösen igaz akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a legtöbb csatlakozó új ország is kis tagállamnak számít majd. Magyarország mint jövőbeli kis EU-tagállam hogyan tudja majd nemzeti érdekeit érvényesíteni?

- Az unió olyan jövőbeli kis államának, mint Magyarország, igen fontos, hogy milyen irányban fejlődik Európa. Ez még inkább igaz akkor, ha figyelembe vesszük, hogy Nizzában a legélesebb érdekellentét éppen a kis és nagy tagállamok között zajlott. Hazánknak fel kell mérnie még jóval teljes jogú tagsága előtt, hogy miként lesz képes sajátos nemzeti érdekeit érvényesíteni az unióban. Az Európai Unió demokratikus nemzetállamok közössége, ahol a tagországok sajátos nemzeti érdekeik maximalizálására törekednek. A soros elnökség intézménye lehetőséget nyújt a tisztet betöltő tagállamoknak, hogy a menetrendek és ágendák megfogalmazásával saját nemzeti érdekeiket emeljék EU-szinten megtárgyalandó üggyé. A kis országoknak - saját elnökségük idején - elsősorban az integráció fő kormányközi fórumára, az EU miniszteri tanácsára kell támaszkodnia. Persze azt is fel kell mérnünk, hogy miként tudjuk majd hasznosítani a már létező regionális szövetségi rendszereinket - mint Visegrád, Quadrilaterálé - EU-tagságunk elnyerése után. Ez azért fontos, mert az EU-n belül ma is létező térségi szövetségek - mint a Benelux, az Északi Tanács - nagymértékben megerősítik az azokban részt vevő, Magyarországhoz hasonló méretű országok erejét.

- Schuster szlovák elnök kijelentette, hogy a négy visegrádi államnak több szavazata lesz az Európai Tanácsban, mint Németországnak és Franciaországnak együttvéve. Képes lesz-e Közép-Európa egy egységes - az Északi Tanácshoz hasonló - módon fellépni az EU-n belül?

- A négy visegrádi országnak valóban több szavazata lesz, mint Németországnak és Franciaországnak együttvéve. Egy közös értékeken és érdeken álló közép-európai szövetség igen fontos eszköz lehet majd Európa-politikánk számára. A visegrádi országok kiegészülve Ausztriával, Szlovéniával és Horvátországgal, igen erős térségi érdeket tudnak majd megjeleníteni az EU-n belül. Azt is figyelembe kell vennünk azonban, hogy a nemzeti érdekek esetenként összeegyeztethetetlenek regionális szinten, sokszor van ez így az északi illetve Benelux csoportban is. Ilyenkor ad hoc szövetségeseket kell keresni majd. Igazából, aki ismeri az EU belső viszonyait, tudja, hogy milyen fontos a kis országok számára a diplomáciai nyitottság, rugalmasság és a koalícióépítési képesség.

- Európában nagy vita zajlik arról, hogy az integráció, föderális vagy kormányközi irányba fejlődjön tovább. Hogyan kapcsolódhat Magyarország ebbe a vitába?

- Magyarország érdeke kettős. Egyrészt más kis tagállamokhoz hasonlóan úgy gondoljuk, hogy a nemzetek feletti intézmények, a Bizottság, a Parlament és az Európai Bíróság, azok a szervek, amelyek igazából megvédik a kis államok érdekeit és az államok közötti egyenlő elbírálás elvét. Ezért mi is ragaszkodunk ahhoz, hogy az átmeneti időszakban Magyarország delegálhasson főbiztost a Bizottságba. Másrészt úgy gondoljuk, hogy még nem érettek meg a feltételek egy Európai Föderáció létrejöttéhez. Hazánk 1990-ben kapta vissza a teljes értékű szuverenitását, nem szeretnénk feladni ezt valamely homályosan megfogalmazott föderáció kedvéért. Az Európai Unió eddig is a kormányközi és közösségi módszerek dinamikus ötvözetével érte el sikereit, szerintünk továbbra is ez a legjobb megoldás. De abban maximálisan egyetértünk EU-s partnereinkkel, hogy az Európa jövőjéről szóló vitát minél szélesebb platformon kell lefolytatni. És ebben természetesen részt kell vennie majd a magyar társadalomnak is.

Gui Angéla

Intézményesített konfliktuskezelés

Navracsics Tibor útvesztőket sejt a „brüsszeli dzsungelben”

Negatívum lehet, ha a számos, jelenleg használt hivatalos nyelv helyét munkanyelvként az angol, a francia, illetve a német veszi át: ez komoly veszteség, ami joggal válthatja ki a kis nyelveket beszélő népek ellenérzését - vélekedik Navracsics Tibor az ELTE jogi karának egyetemi adjunktusa, a Miniszterelnöki Hivatal főosztályvezetője. Az uniószakértő azt reméli: ha a keleti bővülés a most ismert teljes terjedelmében megvalósul, akkor számunkra az integráció hozadéka az is lehet, hogy a magyar nemzet újra egyesül.

- Európai Unió: cui prodest?

- Az európai integrációnak más volt az értelme létrejöttékor, és más most. Az ötvenes években a közösség az abban részt vevők számára elsősorban azt jelentette, hogy újraszervezzék Nyugat-Európát, s azt békés úton ismét virágzó régióvá tegyék. Most pedig már kontinensben kell gondolkodni. Míg az ötvenes években hangsúlyos szempont volt a kelet-európai diktatórikus integrációs mintával szemben történő szerveződés, addig mára a demokratikus minta győzedelmeskedett. Ha napjainkban mindenképpen meg akarjuk keresni az ellenpólust, akkor esetleg az Egyesült Államokat említhetjük - ám a többség nem híve a helyzet ily módon való kiélezésének.

- Az unió szemszögéből nézve földrajzilag mettől, de inkább: meddig terjed a kontinens határa?

- Ez örökké vitatott, az európai integráció talán legkeményebb, az identitásra visszavezető kérdése. Ha a földrajzi kategóriákat tekintjük, azt mondhatjuk, hogy az Urálig, de legalábbis Oroszország határáig. Ugyanakkor a keleti bővítés - magától értetődő módon - elsősorban a nyugati kereszténység határáig terjed, és megengedő módon gondolkodnak a nem szovjet utódállam ortodox országaiban - vagyis Romániában és Bulgáriában. Ha viszont azt kérdezzük, hogy például egy kárpátaljai magyarnak miért ne lehetne európai identitása, akkor visszajutunk az érdekek kérdéséhez, s azt mondhatjuk: Európa addig terjed, ameddig gazdaságilag a nyugati modellhez hasonló, illetve azokhoz felzárkóztatható gazdasági struktúrákat találunk.

- A szakirodalom szerint az integrációt három csoport hajtja végre: a tagállamok politikusai, a közösségi intézmények képviselői és a nemzetközi üzleti érdekek megjelenítői - nem is kell alapállásból túlságosan euro-szkeptikusnak lenni ahhoz, hogy valaki bizalmatlan legyen.

- Az európai integráció mind a mai napig elitista. A legkomolyabb vád általában az úgynevezett föderalista nézőpontot képviselők oldaláról érkezik, miszerint éppen csak a polgárt hagyják ki az egységesülési folyamatból. A tapasztalat ugyanakkor azt mutatja, hogy a polgárok nem különösebben foglalkoznak az integrációval. E kérdésben a legmegbízhatóbb barométert az 1979 óta öt évente megrendezendő európai parlamenti választások jelentik, melyeket szemlélve egyre csökkenő érdeklődést látunk. A legutóbbi, 1999-es választásokon a részvétel éppen hogy meghaladta az ötven százalékot, s ha hozzátesszük, hogy Belgiumban, Luxemburgban, Görögországban és Olaszországban kötelező az Európa Parlament-i választáson való részvétel, ezért ott gyakorlatilag százszázalékos részvétellel számolhatunk, akkor az érdeklődés átlagosan 40-42 százalékra jön ki - ami nem haladja meg egy helyhatósági választás számait. Az integráció tehát alapvetően megmaradt gazdasági és politikai együtt-

működésnek, aminek pedig az az oka, hogy hiányzik az európai integráció demokratikus intézmények mögötti kulturális háttér; azok a tényezők, amelyek adott esetben a Portugáliában élők számára is átélhetővé tennék a svédországi folyamatokat.

- Létezik-e olyan személy, aki önmagában megtestesíti ezt a kívánatos identitást? Magam például a magyarok közül Márai Sándorra gondolok.

- Ha valaki a föderális Európát jelöli meg célként, akkor az ő embere Altiero Spinelli, aki a második világháború alatt kommunista partizánként ébredt rá az európai népek föderációjának szükségességére, s haláláig az Európai Parlamentben küzdött ezért. Aki jobban hisz a szociális piacgazdaságban, a „társadalmi mérnökségben”, az választhatja magának a nagy alapító atyákat: Jean Monnet-t, Robert Schumant, Alcide de Gasperi-t vagy Konrad Adenauert. De említhetem Charles de Gaulle-t is, aki szintén lehet minta, ha valaki nemzetek Európájában gondolkodik, vagy Margaret Thatchert, aki a szabadkereskedelmi, politikamentes Európáért küzdött.

- Az „ördög ügyvédjének” szerepében: Navracsics Tibor. Melyek az integráció negatívumai, veszélyei?

- A válasz vérmérséklettől és felfogástól függ. Én a bizonyos fokú uniformizálódástól tartok. Egyszer Berlinben jártam, s csokoládét szerettem volna ajándékba hozni a lányomnak - és pontosan ugyanazok a márkák voltak a polcokon, mint amelyeket Budapesten lehet kapni. Ekkor arra gondoltam: mennyivel nehezebb ma egy apa élete... Elképzelhető, hogy ez az uniformizálódás az európai integráció nélkül is megtörténne, de biztos, hogy nem ekkora sebességgel. A nemzeti termékek vagy eltűnnek, vagy pedig a státusszimbólum, a nemzeti érdekek képviselőjének rangjára emelkednek, mint például az íreknél a Guinness-sör. Továbbá negatívumként fogom megélni, ha a számos, jelenleg használt - egyébként valóban sok galibát okozó - hivatalos nyelv helyét munkanyelvként az angol, a francia, illetve a német veszi át. Ez komoly veszteség lesz, ami joggal válthatja ki a kis nyelveket beszélő népek ellenérzését.

- Melyek azok a pozitívumok, amelyeket - ha tisztességesen gondolkodnak - a csatlakozás ellenzőinek is be kell látniuk?

- Kétségtelen pozitívum a Nyugat-Európában 1945 óta fennálló béke; a német-francia ellentét - ha nem is teljes megszüntetése, de - diplomáciai keretek közé terelése. Ötven év után úgy tűnik: az európai nemzetek most már állandónak gondolják azon meggyőződésüket, hogy ha intézményesítik konfliktusaikat, azok - bár nem szűnnek meg - kezelhetővé válnak. Mindenkinek látnia kell továbbá, hogy nagy lehetőség előtt állunk: történelmi esélyünk nyílik arra, hogy hatszáz év óta, az elmúlt ötven év kirekesztettsége, az azt megelőző időszak alávetettsége után először önálló magyar államként részt vegyünk a világpolitika és -gazdaság egyik pólusának döntéshozatalában.

- Válaszából azt hallok ki, hogy míg sokan mindenestül elvetik, mások pedig fenntartások nélkül támogatják az európai integrációt, ön köztes, árnyalt álláspontot foglal el.

- Az euro-optimistákkal és -szkeptikusokkal szemben előszeretettel mondom magam euro-realistának. Nagyon jól lehet ugyanis látni az előnyöket és a hátrányokat, s ha nem az egyik vagy a másik végletben gondolkodik az ember, esélye nyílik arra, hogy a hátrányokat csökkentse, az előnyöket pedig teljes mértékben megpróbálja kihasználni.

- A világtörténelemben létezik-e az európai integrációhoz hasonló mértékű egységesülési folyamat?

- Volt számos hasonló törekvés, hiszen például a maga módján Napóleon vagy Hitler is egységes Európában gondolkodott; amióta a római birodalom szétesett, minden nagyobb uralkodó legalább kísérletet tett a helyreállítására. Ilyen hosszan sikeres, békés folyamatra azonban nincs példa.

- Az integráció eszméjének közel fél évszázados történetében az egység milyen módozatai fogalmazódtak meg?

- Az alapvető kérdés máig megmaradt: az integráció csupán gazdasági, vagy kizárólag politikai alapon jöjjön-e létre, illetve a kettő mennyire feltételezi egymást. A megközelítések két szélén az úgynevezett neofunkcionalizmust és a kormányközi elméletet találjuk. Az előbbi képviselői azt mondják, hogy a gazdasági együttműködés révén egyre szélesebb területek integrálódnak, aminek végállomása egy egységes európai gazdasági és politikai tér. A kormányközi elmélet hívei szerint az integráció hajtóerejét továbbra is a nemzetállamok jelentik, s az egységesítés addig jut előre, amíg az a nemzetállamok érdekében áll. Kimondottan politikai elképzelés a föderalizmus: támogatói azt tartják, hogy mindaddig nem lehet beszélni sikeres integrációról, amíg nemzetek feletti intézményként nem hozzuk létre az Európai Egyesült Államokat.

- Létezik-e érdemi választási lehetőség; „van-e élet az Európai Unión kívül?”

- Van, csak az számunkra nem éri meg. Biztosan vannak olyan országok, amelyek számára ez előnnyel jár - Norvégiában népszavazáson például eddig kétszer utasították vissza a csatlakozást, Grönland pedig 1985-ben, kihasználva egy sajátos közjogi helyzetet - függetlenedett az EU-tag Dániától - ugyancsak népszavazáson voksolt a bennmaradás ellen. Mi azért járnánk rosszabbul, mert Norvégiával ellentétben nincs olajunk, s nem rendelkezünk a Grönlandéhoz hasonló mértékű halállománnyal.

- Akkor egy olyan különleges üzleti tranzakcióról van szó, ami mindkét szerződő félnek előnyös?

- Az Európai Unió számára Magyarország egy olyan portfólió része, aminek neve kelet-európai bővítés, amelyben csak részben játszanak anyagi okok szerepet. Nagyon komolyan figyelembe kell venni a jelképes okokat: azt a politikai felelősséget, mely idestova tíz éve tapasztalható az európai közösség részéről - tudniillik hogy ők annak idején bátorították a demokratikus átmeneteket, és azt ígérték, hogy ezeket a népeket fölveszik maguk közé.

- A hála tehát ilyen értelemben mégis politikai kategória?

- Inkább úgy fogalmaznék, hogy a kimondott szónak súlya van. Ez az ő részükről nem hála; sokkal inkább tényezőt jelent a főként a nyugat-európai közvélemény részéről tapasztalható komoly erkölcsi nyomás.

- A világtörténelemben az egységre való törekvés, illetve a szétagprózódás ciklikusan váltakozva jelenik meg. Ha most a globalizáció korát is éljük, számítanunk kell az ellenkező irányú folyamatra is.

- Én magát a globalizációt sem tartom ennyire egyértelmű folyamatnak. Azt látom, hogy miközben valóban egyre sűrűbb szövésű világrendszer jön létre, szinte ezzel egy időben

megnövekszik a helyi kezdeményezések szerepe is. Franciaországnak például régóta hivatalos ideológiája a francia nép egysége - s időközben egyre erőteljesebben kezdik felfedezni saját identitásukat a bretonok, okszitánok, korzikaiak.

- Aki ma az Európai Unióra igent mond, tudhatja, hogy mit támogat? Eddig ugyanis számos eltérő megközelítés volt napirenden, sok vitáról lehet hallani; honnan tudhatjuk, hogy - bár a mindenkori kortárs szereti azt gondolni, hogy saját korának állapota a mérvadó - ez a „végállomás”?

- Valóban: mindössze annyit lehet nyugodt szívvel kijelenteni, hogy az ember az európai népek együttműködését támogatja. Nem hiszem, hogy ma van a világon valaki, aki megalapozottan meg tudná mondani, hová tart az Európai Unió.

- Tehát egy olyan buszra szeretnénk felszállni, mely a tengerhez megy, de a rajta ülők egyik része egy kis halászfaluba, másik csoportjuk egy sziklás partvidékre, mások pedig egy csendes homokos fővenyre szeretnék irányítani a járművet...

- Még abban sem vagyok biztos, hogy tudjuk, a busz a tengerhez vezet - viszont jó a társaság, és részt kell vennünk az utazásban, egyrészt mert jól érezzük magunkat, illetve mert a más buszokban ülők irigykedve néznek majd ránk, hogy mi itt ülhetünk.

- Tudna-e olyan példát említeni, amelyen keresztül fel lehet vázolni az Európai Unió döntéshozatali mechanizmusát?

- Nehéz egyetlen példát megragadni, mert a közösségi döntéshozatal szinte áttekinthetetlenül bonyolult. Szerkezetileg három szint létezik: történelmi döntéseket, új, alapvető dokumentumokat vagy stratégiai terveket az Európai Tanács ülésein fogadnak el - itt még hagyományosan a nemzetállami érdekek csapnak össze. A következő szint a szakpolitikai kérdések: ez általában a miniszterek tanácsát jelenti, ahol valamennyire már fellazul a nemzetállami struktúra - előfordul például, hogy két ország környezetvédelmi minisztériuma összefog másik két állam ipari tárcájával szemben. A harmadik, „brüsszeli dzsungelként” emlegetett szint a mindennapi döntéshozatalé: itt minisztériumok, azok alegységei tárgyalnak egymással és a bizottság alegységeivel.

- Az Európai Tanács elnöksége félévente változik. Mire elég ennyi idő?

- Amikor az unió kevesebb tagállamot foglalt magába, a résztvevők fél évben állapodtak meg, hogy minél hamarabb ismét rájuk kerülhessen a sor. Most pedig, amikor egyre bővül a kör, egyik tagállam sem akar a korábbi beosztásból engedni, mert akkor még többet kellene várnia a következő elnökség idejéig. Márpedig az elnökség egy kormány számára a belpolitika szempontjából rendkívül fontos: abban a fél évben ugyanis rengeteg tanácskozást szerveznek, fontos államférfiak jönnek-mennek. Az elnökség abból a szempontból is hasznos, hogy mindegyik országnak van néhány kedvenc témája, amit ilyenkor elővehet és melegen tarthat.

- Az Európai Parlamentnek ma már hétszáznál is több tagja volt, akik azon túl, hogy egyes országokat képviselnek, pártok elkötelezettjei is. Nem sokszoros ez az érdekképviselés; nem keresztezhetik egymást az egyes érdekek?

- Sok esetben keresztezhetik. Elvileg ugyan az Európai Parlament-i választásokat nemzeti keretek között tartják, helyi szabályozás szerint, amint viszont a képviselők bekerülnek a parlamentbe, ideológiai frakciók szerint különülnek el. Önmagában azonban az, hogy két párt európai szinten azonos ideológiai áramlathoz tartozik, nem jelenti azt, hogy mindenben

azonos nézetet vallanak; sőt, egy képviselő sok esetben könnyebben szót ért más a frakcióhoz tartozó honfitársával.

- Lehetne-e az Európai Parlamentben olyan frakciót, csoportot alapítani, mely az EU felszámolását tűzné ki célul?

- Olyan politikai erő nincs a porondon, amely az európai állapotokat az 1947-es szintre szeretné visszavinni; olyanok azonban vannak, akik nem hisznek a politikai integrációban, és azt igyekeznek meg is akadályozni.

- Szeretne ön az Európai Parlament képviselője lenni?

- Azt hiszem, nem, de talán nem is annyira elvi okokból - sokat kell utazni, Magyarországtól távol lenni. Ez inkább olyan profi politikusoknak való, akik parkolópályán vannak, túljutottak karrierjük csúcán, vagy olyan helyi politikusok, akik nem tudtak szerephez jutni országuk belpolitikájában.

- Márai Sándor azt tanácsolja a magyaroknak: menjenek mindig Nyugatra, de mindenhol mondják el, hogy Keletről jöttek. A szóvirágokon túl: milyen sajátos értékeket viszünk az Európai Unióba?

- Akkor viszünk sok mindent, ha tudatosítjuk magunkban, hogy legalábbis egyenrangúak vagyunk a többi néppel, s tudatában vagyunk gazdagságunknak - mindannak, amit a nyelvi korlátok miatt eddig nem tudtunk megismertetni az európai népekkel. Ha szabad arról is beszélnem, hogy mit hagyjunk itthon, akkor a saját magunkkal szembeni igénytelenséget említem.

- Mely területeken állunk jól, és hol tapasztalható hátrány?

- Úgy állunk, hogy megalapozottan gondolhatunk arra, hogy a csatlakozás időpontjára valóban felkészültek leszünk. Már csak azért is, mert a társulási egyezmény következtében a magyar gazdaság csaknem tíz éve hozzászokhatott az európai uniós piacán való részvételhez, illetve gazdasági exportunk 75-80 százaléka EU-országba irányul.

- 2003?

- 2004. január 1.

- Szükségnek tart-e hazánkban népszavazást az EU-csatlakozás kérdésében?

- Bár nem volna szükségszerű, nemes gesztusnak tartanám.

- A NATO-népszavazás esetében úgy éreztem, nincs komoly tétje a voksomnak. Annyira egyértelműen az igent sugallta szinte valamennyi politikai erő, hogy még arra is gondoltam: ha ne adj' Isten a végeredmény elutasító lesz, úgylis „találnak megoldást” a csatlakozásra. Nem lát hasonló veszélyt EU-ügyben?

- 1995 óta létező kommunikációs stratégiánk elvileg az uniós csatlakozásra készíti fel a magyar közvéleményt. Valóban felmerülhet a kérdés, nem túlságosan uniópárti-e ez a stratégia. A skandináv országokban például kínosan ügyeltek arra, hogy a belépés mellett és ellen érvelők egyaránt fórumot kapjanak - Norvégiában ez annyira jól sikerült, hogy végül be sem léptek. Magyarországon nem látok hasonló törekvést.

- Mi a teendő, ha nem vesznek fel bennünket?

- Ha egyedül bennünket nem vesznek fel, a túlélésre kell berendezkedni, és azon lenni, hogy minél hamarabb bekerüljünk. Ha viszont térségünkben egyetlen ország sem kerülne be, megfontolandónak tartanám a közép-európai országok gazdasági-politikai föderációját.

- Mondjuk Kossuth-i alapon?

- Nyilván sem Kossuth-i, sem Jászi-i alapon, de ami annak idején Nyugat-Európában a német-francia konfliktus kezeléséhez vezetett, az itt is akár a magyar-román, a magyar-szlovák, vagy a cseh-szlovák konfliktus feloldását eredményezhetné. Ugyanakkor e cél eléréséhez még csak nem is kellene kimaradnunk az unióból: ha a keleti bővülés a most ismert teljes terjedelmében megvalósul, akkor számunkra az integráció hozadéka az is lehet, hogy a magyar nemzet újra egyesülhet, illetve kisebbségi problémáink magasabb szinten, jogi garanciával megoldódhatnak.

Szőnyi Szilárd

Amerika sokszínűbb Európánál

Árva László szerint a gyors váltások soha nem eredményesek

A nagy pénz nem abban van, hogy eladjunk egy politikust valakinek, hanem abban, hogy eladjunk egy mosóport. Azzal lehet sokat keresni. A politika nagyon visszaszorult mind súlyában, mind jelentőségében az utóbbi évtizedben - állítja Árva László közgazdász. A Magyar Turizmus Rt. vezérigazgatója szerint a gazdaság a korábbinál sokkal meghatározóbbá lesz a világ változásaiban, a politika, az etika, a szellemi értékek mellékessé válnak.

- Milyen esszét írna az elmúlt másfél évtizedéről most, a harmadik évezred első hónapjaiban?

- Nagyon sok mindent, amit tizenöt éve gondoltam, most is hasonlóképpen látok. Volt egy-két olyan veszély, amire akkor igyekeztem felhívni a figyelmet, és nem akarok büszkélkedni vele, de ezek a veszélyek azért realizálódtak is. Én akkor azt mondtam, még a spontán privatizáció idején, hogy gond lesz a privatizációval. Politikai feszültség keletkezik abból, hogy ha nincs a privatizáció tisztességesen megvalósítva. És íme, történt, ami történt és a feszültségeket most is nyögjük. Két dolgot nem láttam előre. Az egyik, hogy ilyen borzasztóan nagy szeletet fognak kihasítani a nemzetközi cégek a magyar gazdaságból. Ezt nem is lehetett előre látni. És nem láttam előre azt sem, hogy ilyen mély recesszió fog keresztülmenni a magyar gazdaság. Azt hittem, hogy sokkal hamarabb indul a növekedés, amely hála Istennek megkezdődött végül is a 90-es évek végén. Tehát most valószínűleg nem a privatizációról írnék, hiszen a privatizáció elmúlt. Sokkal inkább arról, hogy a privatizáció nyomán Magyarországra megérkezett a külföldi tőke, és alapvetően a feldolgozóiparba érkezett meg. Vagyis egy XIX. századi iparba. És valószínűleg tovább is fog menni innen más olcsóbb térségek, országok felé. Most az a feladat, hogy egyrészt a kutatásigényes területekre is igyekezzünk behozni a külföldi tőkét. Tehát ne csak a meglévő dolgok „reszelgetését” folytassák Magyarországon, hanem erőltessék a kutatásfejlesztést is, illetve hogy más XXI. századi iparágakba, az egészségiparba, a gyógy-, és a kulturális turizmusba hozzunk be külföldi tőkét, és ugyanakkor már most kellene gondolkodni azon, hogyan lehet ezt úgy végrehajtani, hogy ennek az eredménye ne a magyar tulajdon, a magyar tőke kiszorulása legyen. Tehát amikor nagyon örültünk, hogy a külföldi beruházások tömegesen érkeznek Magyarországra, nem minden esetben láttuk ennek az ellentmondásos voltát.

- Annak idején is volt arra elképzelés - némi politikai szándék is -, mégsem valósult meg, hogy magyarok jussanak hozzá a privatizálandó vagyonhoz. Most is van arra politikai szándék és elképzelés, hogy magyarok részesedjenek a működő tőke által létrehozott iparágakból, a szolgáltatóiparból, vagy egyáltalán a gazdaság ezen részéből. Érdekes időszakban beszélgetünk: éppen haldoklik a budapesti tőzsde egyrészt, másrészt pedig mezőgazdasági blokád veszi körül Magyarországot. A különféle betegségek, a száj- és körömfájás vagy a szivacsos agyvelőgyulladás alapján, erre hivatkozva karanténba vagyunk bezárva. Ez - a hozzáértők szerint - arról is szól, hogy nincs szüksége az Európai Uniónak a jól működő magyar mezőgazdaságra.

- Az elmúlt tíz évben, nagyon gyorsan kellett váltani. Váltani a keleti piacokról a nyugati piacokra, váltani az elmaradt technológiáról a modern technológiára, váltani az államilag tulajdonolt rendszerről a piacgazdaságra. Ezek a gyors váltások soha nem eredményesek. Viszont a gyors váltásnál csak a lassú váltás a rosszabb. Az a szerencsés, amikor egy ország természetesen, szervesen tud fejlődni, és nem kell nagy lemaradásokat hirtelen behoznia, mert

ezek mindig megrázkódtatásokkal járnak. Most jobb a helyzet, mert azok a mindennapi szorítások, amik a 90-es évtizedben a magyar gazdaságpolitikát nyomasztották, most nincsenek. Akkoriban húsz milliárd dollár fölötti külföldi eladósodottság nehezedett az országra, állandó fizetésimérleg-válság szorongatta a gazdaságot. Jelentős bizalomhiány volt a közép-kelet-európai beruházásokkal szemben. Olcsón kellett eladni mindent, hiszen a beruházók nem tülekedtek a 90-es évek elején. A helyzet most valamivel kedvezőbb. Szerencsére a külföldi adósság szorítása jelentősen csökkent, jelentősen csökkent az adósság mértéke, kezelhető a fizetési mérleg hiánya. Nem kell tehát ezekkel a napi szorításokkal foglalkoznia a kormánynak. A Széchenyi-tervnek éppen az a logikája, hogy jelentős, vissza nem térítendő tőkejuttatást ad azoknak - nem azt mondom, hogy magyar vállalkozóknak, hazai vállalkozóknak -, de a Magyarországon működő vállalkozásoknak. Legyen hazaiak vagy külföldiek: új kapacitásokat hoznak létre, az ipar, a feldolgozóipar, a kereskedelem, az idegenforgalom területén. Természetesen jelentős része ezeknek a forrásoknak magyarországi magyar vállalkozásoknak jut, hiszen a kis- és középvállalkozásoknak elsőbbségük van ebben a programban, és a kis- és középvállalkozások jelentős része ma még Magyarországon hazai tulajdonban van. Tehát ebből a szempontból a Széchenyi-terv igyekszik fölzárkóztatni a hazai vállalkozásokat a külföldi vállalkozásokhoz. Nyilvánvaló az is, hogy a Széchenyi-terven belül jelentős előnyt kaptak a XXI. század iparágai, az egészség-, a konferencia- vagy a gyógyturizmus. Gyakorlatilag azok a területek, amelyek érdekesek lesznek a következő évszázadban, évezredben. Ezek az ember körül és az információ körül csoportosuló tevékenységek. Ugyanakkor a mezőgazdaság ebben az időszakban valószínűleg kevésbé lesz jelentős. Éppen ez a szivacsos agyvelőgyulladás és a kergemarhakór is azt bizonyítja, hogy a mezőgazdasági fejlődés azokkal az iparosított nagyvállalatokkal, amelyek Nyugat-Európában is létrejöttek, nem biztos, hogy életképesek. Olyan veszélyeket jelentenek, éppen az összezárttság miatt, amelyek az állatok között valószínűleg siettetik a betegségek gyors elterjedését. Végig kell gondolni a mezőgazdaság fejlesztését. Nyugat-Európában már az intenzív helyett az extenzív mezőgazdaság jelszava került előtérbe. Nekünk is törekednünk kell erre. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a másik oldalon a génmanipuláció is folytatódik. A kettő nem zárja ki egymást. Tehát az egyik oldalon a génmanipulált termékek, a másik oldalon a biotermékek kerülnek mind inkább előtérbe. Most Európában és Észak-Amerikában, illetve Ázsia fejlett részén nem az a kérdés, hogy az embereket tudjuk vagy nem tudjuk etetni. A kérdés inkább az, hogy milyen minőségű termékekkel. Sajnálatos módon ebből Afrika és Ázsia jelentős része kimarad. Ezeket az országokat senki nem akarja és nem is fogja etetni. Tehát ma Magyarországon úgy kell foglalkozunk a mezőgazdasággal, hogy figyeljünk a XXI. századi előrejelzésekre, folyamatokra.

- Érdekes az Ön helyzete, amelyben mindezeket elmondhatja, hiszen jelenleg a Magyar Turizmus Rt. vezetője. Sok elképzelés szerint Magyarország azon területeit, amelyek még úgymond érintetlenek, nemzeti parkokká kellene nyilvánítani. Az eddigieknél jobban kellene óvni azokat az állatokat, azokat a génbankokat, amelyek még léteznek ebben az országban. Mostanában sokat emlegetik a szürke marha gulyákat. Azzal a bizonyos Németh László-i kert-Magyarországgal kellene fogadni a Nyugatról idejövőket. Másként fogalmazva: a tájat kellene eladnunk, a tájon ringó búzamezőt, és nem biztos, hogy a kalászban érő szemet...

- Kétségtelen, hogy ma a mezőgazdaság másfelé halad már, mint ami felé tíz vagy tizenöt évvel ezelőtt világszerte. Ezek a katasztrófák, amelyek bekövetkeznek napjainkban - elsősorban az állatokról az emberekre áttérő betegségekre gondolok -, arra hívják fel a figyelmet, hogy nem helyes az irány. Ugyanakkor épp a gépesítés, az információ, az információs technológia teszi lehetővé azt, hogy extenzív technikák felé mozdulva mégis viszonylag kevés munkaerővel lehessen előállítani azt az élelmiszer-mennyiséget, amely Európában szükséges.

Most már túl vagyunk azon a háborút követő időszakon, amikor az Európai Közösség még abból indult ki, hogy Európa önellátása a lényeg. Most már sokkal nagyobb gond, hogyan lehet ezeket a termékeket eladni, illetve hogyan lehetne megvédeni magunkat a túlzottan intenzív mezőgazdasági termelés káraitól.

- Óhatatlanul is egységként kellene kezelnünk azt a vidéki tájat, amelyet szeretnénk is természetes állapotában megtartani, tehát valószínűleg a művelésből is ki kellene venni a turizmus érdekében.

A turizmus az abból a szempontból érdekes terület, hogy nem lehet egy adott tájat csupán egy nézőpontból vizsgálni. Tényleges létező példa: nem lehet azt a gyógyfürdőt eladni, amelyet egy MÉH-telepen és egy bódévároson keresztül kell megközelíteni, egy rosszul működő disznóhizlaldán is áthaladva... Egységes területfejlesztést kell megvalósítanunk. A helyi hatalomnak nagy a felelőssége ebben. Sok esetben nem képesek ezt megoldani, mert az önkormányzat érdekcsoportokra bomlik.

- Vagyis pártsemlegesen nem értenek egymással egyet a politikusok, esetleg „pártsemlegesen föllentenek”?

- Itt pártsemleges helyi érdekcsoportok küszködtek egymással. Üres iskolákra viszik el a támogatást, nem működő tevékenységekre adják a pénzt. A saját „kis üzletét” erőlteti mindenki ahelyett, hogy akár pártsemlegesen, akár pártosan, de helyes célokról gondolkodott volna. Szerencsére sok városban jártam az utóbbi időben, ahol együtt gondolkodnak a politikusok, és próbálnak jó területfejlesztést legalább elképzelni. Sokszor előfordul, hogy jó szándékkal fejlesztenek ipart, mezőgazdaságot, idegenforgalmat, és ezek együttesen nem állnak meg. Szétverik egymást. Nemcsak arról van szó, hogy a saját érdekcsoportunknak lobbizzunk egy kis támogatást, aztán majd csak lesz valami. Mindamellett megesik, hogy ugyanazok az arcok különféle pártok színeiben jelennek meg, mondjuk négyévente. Tudok olyan politikust mondani, aki megjárta már több pártot és a Jóisten tudja, hogy hol fogja befejezni. Mindeközben egyértelműen tetten érhető, hogy csak azért, hogy mindig abban a politikai körben jelenjen meg, amelyiknek „áll a zászló”.

- Az ön korábbi nyilatkozatát idézve: „pénzügyi vagy pénz körüli érdekcsoportok alapján szerveződik a mai magyar társadalom.” Főntartja még ezt az állítását?

- Igen. Bár a magam részéről úgy vagyok ezzel, hogy nekem valóban három feleségem, de csak egyetlen pártom volt. Ez a párt is tulajdonképpen elolvadt alólam a 90-es évek közepére, nem én hagytam ott...

- A mostani Magyar Demokrata Fórummal még olyan szinten sem azonosul, hogy ez az a párt, amelynek tíz évvel ezelőtt a tagja volt?

- Én tíz évvel ezelőtt valóban az MDF tagja voltam. Nagyon lelkesen alapítottuk, fejlesztettük a pártot. Utána olyan dolgok történtek - a párt szakadása, belső villongások -, amelyek után nehezen tudtam volna választani a frakciók között. Úgy voltam vele, hogy no, mi, belgák hova álljunk? Melyik barátommal tartsak. Annak örültem volna, ha nem történik meg ez a szétesés...

- De, megtörtént.

- Megtörtént, azt mondtam, nem csatlakozok sehova. Nem léptem be semmilyen más pártba azóta sem, és azt hiszem, hogy most már olyan sok kedvem nincs is semmilyen pártba belépni abban az ötven-száz évben, ami ugye még az emberi életből hátra van.

- Egyetért-e azzal a megközelítéssel, hogy azok a szakemberek, akik nagyon szilárd elveken próbálták megfogalmazni a rendszerváltás gazdasági vagy politikai elveit, és ezek mellett ki is álltak, többé-kevésbé visszahúzódtak a közvetlen politizálástól? Nem szeretnék senkit megsérteni, aki a politikai életben jelen van, de tapasztalatom szerint a kevésbé szilárd értékrendűek maradtak a közvetlen politikacsinálásban.

- Ezt nehéz így kimondani. Én azt láttam, hogy azok az elképzelések, amelyeket megfogalmaztunk a rendszerváltás elején sok esetben naivak voltak. Vagy a későbbiek során valami miatt nem valósultak meg az elképzelések még akkor sem, ha azokat kellett volna erőltetni. Tehát elképzelhető, hogy sokan azért vonultak vissza, mert volt olyan elképzelésük, amelyet a történelem abból a szempontból nem igazolt... Néha utólag is nehéz okosnak lenni. Mindig kellene egy kontrollcsoport. Németország szerencsés ilyen szempontból. Volt egy szocialista meg egy kapitalista Németország, lehetett látni, melyik működik. Volt kontrollcsoport... Magyarország esetében nem lehetett kétfajta rendszerváltással próbálkozni. Lehetett volna sok mindent másképp tenni. A kilencvenes évek elején kellett volna támogatni a hazai kis- és középvállalkozásokat, hogy vegyenek részt a privatizációban, és növekedjenek. Én el tudtam volna képzelni ilyen megoldást is. Természetesen nem vonom kétségbe a külföldi működő tőke fontosságát, csak az arányok...

- Meg a diktátum, amit a külföldi működő tőke a politikai rendszer alakulásával szemben teremtett és állított.

- Valójában már évtizedek óta mondják hozzáértők, hogy a multinacionális nagyvállalatok mellett egy közép-európai ország nem tud labdába rúgni. Ha megnézzük egy közép-európai ország költségvetését, és megnézzük egy multinacionális cég éves adatait...

- Jószérivel kijövünk a „repikeretből”.

- Valóban eltörlül a jelentősebb multik forgalma mellett. Tehát ilyen szempontból nem csoda, ha néha úgy érzi az ember, hogy a multik diktálnak a kis országoknak, de sajnos egyre inkább már a nagy országoknak is. Olvastam - kicsit kárörömmel -, hogy a franciák mennyire föl voltak háborodva azon, hogy a francia költségvetés kifizette egy japán nagyvállalat franciaországi beruházását, ami egyébként a francia autóiparnak teremt konkurenciát. Ennek a beruházásnak a harmadát fizette költségvetési támogatásból a francia állam, plusz még adókedvezményeket is adott. Mindenütt megvan ez a zsarolás, amelynek a legegyszerűbb formája, hogy nem jövünk oda hozzátok, és nem teremtünk munkahelyet, ha nem adtok kedvezményeket. Verseny folyik a külföldi beruházásokért, hiszen a munkanélküliség mindenütt gondot jelent. A tőke külföldre megy, vagyis futni kell érte. Tehát most a kormányok udvarolnak a külföldi működő tőkének. Az erőfölényük arra ösztönzi a nagy cégeket, hogy éljenek is vele.

- Ezek szerint igazak azok a néha szélsőségesnek titulált állítások, amelyek a tőke, a pénzügyi világ magyar politikai életére való közvetlen ráhatásáról szólnak?

- Nem hiszem, hogy a magyar politikai életre közvetlenül ráhatással lennének a nagy cégek. De az, hogy valamely nagy cég Magyarországra telepszik vagy nem, befolyásolja a kormány

gondolkodását. Nem engedheti meg egyetlen kormány sem azt, hogy közölje: nem adunk többé kedvezményt a külföldi beruházásoknak, ne jöjjenek ide, majd el leszünk magunk. Ez nem működik. És nyilvánvaló az is, hogy a külföldiek adott esetben, ha leülnek a kormánnyal tárgyalni, fölvetik, hogy kérem szépen, jöhetünk Magyarországra, de mehetünk Lengyelországba, vagy Kínába is? Mit tudnak maguk ajánlani? Akkor azt mondják, tudunk adni ilyen támogatást, olyan adókedvezményt. Ez a verseny folyik a célországok között, és mindenki valahogy igyekszik fölülígérni a többit.

- Ám a tőke a biztonságot is szereti. Ehhez képest érdekes, hogy Magyarországon négyévente szinte teljesen újra kezdődött az elmúlt tizenkét esztendőben minden.

- Ám a tőke nem a biztonságot szereti. A tőke a profitot szereti. Ezért megy a Oroszországba is, ahol semmilyen biztonság nincs, sőt jelen van a tőke Algériában is a földgázberuházásoknál, meg Angolában is, ahol semmilyen biztonság sincs! A tőke a profitot szereti, és ahol el tudja érni, oda megy. Magyarország ebből a szempontból stabil volt az elmúlt tizenkét évben. Nagy gazdaságpolitikai kanyarokat nem tettünk. A privatizáció filozófiájában, a vállalkozásösztönzésben igazából nagy változások nem mutatkoztak.

- És nekünk nem az európai nagyvállalatoktól, hanem a világcégektől, a tengerentúli multiktól kell tartanunk. Ehhez képest, hogy ha mi az Európai Unióhoz csatlakozunk, akkor létrejöhet olyan Európa, amelyben a nemzetgazdaságok egysége, összessége fel tudja venni a versenyt mondjuk az Amerikai Egyesült Államokkal?

- Azt hiszem, hogy Európa versenyképessége Észak-Amerikával vagy az ázsiai övezettel nem kizárólag azon múlik, hogy pezseg-e az Európai Unió gazdasága. Sok más tényező játszik szerepet. Például az, mennyire tudnak a megváltozott üzleti filozófiához alkalmazkodni az egyes cégek. Amerikában gyors alkalmazkodási folyamatnak voltunk tanúi a 80-as, 90-es évtizedben. A 80-as években úgy tűnt, hogy Amerika „le van írva”. Jó csomó területen elvesztették vezető szerepüket, ám később visszaszerezték. Úgy nézett ki, hogy Japán le fog tarolni mindenkit. Japán most válságban van, mert nem tud alkalmazkodni az új körülményekhez. Föl kell adni például az életre szóló foglalkoztatás elvét, szét kell szedni a nagy konglomerátumokat.

- Közben elvesznek olyan értékek, mint az adott vállalathoz való hűség...

- Sok minden elvész, ilyen a verseny. Hogy Európa mennyire tud alkalmazkodni, kérdéses. Az Európai Unió bürokráciája nem kedvez az alkalmazkodásnak. Más esetben a nagy piac miatt létrejönnek azok a térségi multinacionális vállalatok Európában, amelyek később fel tudják venni a versenyt az amerikai cégekkel. De a dolog azért nem ilyen egyértelmű, mert Európa egyrészt Európa, ugyanakkor azonban például Nagy-Britannia sokkal szolidárisabb az Egyesült Államokkal, mint Európával. Ilyen szempontból azért az „Európa bástya” illúzió. Inkább észak-atlanti konglomerátumról van szó, ami nagyon jól kiderült a boszniai háború idején, amikor Európa gyakorlatilag az Amerikai Egyesült Államok nélkül meg sem tudott moccanni.

- Ha arról beszélünk, hogy az Európai Unió intézményrendszere sokkal nehezkesebb, mint az amerikai intézményrendszer, akkor helyes-e, hogy mi mást sem csinálunk, mint az Európai Unió intézményrendszerhez próbálunk igazítani mindent a csatlakozásunk reményében?

- Kicsit viccesen azt mondhatnánk, hogy nem tudunk az Európai Unió helyett az Észak-Amerikai Egyesült Államokhoz csatlakozni, noha lehet, hogy az kedvezőbb lenne.

- Ezt komolyan mondja?

- Komolyan. De, hát ez nem alternatíva. Észak-Amerikát - annak ellenére, hogy ez önkéntes szövetség - nagy, véres háború rázta össze. Észak és a Dél között egy törésvonal mentén öldöklés zajlott éveken át. Békésen sokkal nehezebb ezeket a kérdéseket megoldani. Az Európai Uniónak az intézményrendszere nem ment át azokon a változásokon az elmúlt években, amelyeket nagyon sokan kíváncsún tartottak volna. Nehéz előre látni, hogyan fog működni a bővített Unió intézményrendszere. Ezt még ők sem igazán értik. D alternatíva nincsen, csatlakozni kell valakihez, mert magunkban nem maradhatunk.

- Nem tudom elképzelni, hogy olyan diktátumok mentén tárgyalóasztaloknál rendeződjön újjá Európa, mint amilyen diktátumok keletkeztek a függetlenségi háború befejezésével Amerikában. Éppen ezért ilyen szintű változás nem nagyon lesz. Ami pedig az Amerikához való csatlakozást jelenti, azt meg azért fogadom nagy érdeklődéssel, mert folyamatosan amiatt kínlódnunk, hogy az amerikaiak által diktált globalizáció lesodor, és egyenruhába öltöztet bennünket. Elveszítünk minden értékünket, és bele szürkülünk a nagy világtársadalomba. Ha közvetlenül oda csatlakoznánk, akkor már talán kötelező is lenne gyorsétteremben kapkodva ebédelni?

- Érdekes módon Amerikán belül sokkal nagyobb a különbség az egyes területek, egyes térségek, egyes városok között, mint Európán belül. Az ember elutazik a Csendes-óceán partjára, Portlandbe, és egészen mást lát, mint a keleti parton New Yorkban. Ha elmegyünk délre a sivatag mellé, egészen más az életforma, más az emberek mentalitása. Azért is mondtam, persze viccesen, hiszen nyilvánvalóan nonszensz a felvetés is, hogy előnyösebb lenne csatlakozni az Egyesült Államokhoz, mint az Egyesült Európához. Mert az európai filozófia, az európai. Az Európai Unió sokkal több bürokratikus elemmel nehezíti a gazdaság működését, mint az amerikai, ahol pedig hatékonyabb az állam beavatkozása. Egyébként érdekes az Európai Unió. Ez az első kísérlet a világon, amikor nem katonai diktátummal hoznak létre nagy gazdasági, politikai egységeket, hanem önkéntesen, tárgyalásos úton, harmonizálva a véleményeket. Eddig ilyen még soha nem sikerült. Természetesen ez nem zárja ki, hogy ez sem fog sikerülni, csak még nincs erre példa, és minden ilyen újdonság veszélyeket rejt magában, és nyilvánvalóan az a veszély is megvan, hogy az amerikai globalizációs törekvések bizonyos mértékig elsöprik ezt a kezdeményezést.

- Ha sikerül a kísérlet és mondjuk a laboratóriumban még mi is ott leszünk, akkor mi az, amivel a kísérlet sikeréhez ez a közepes ország hozzájárulhat azon túlmenően, hogy mondjuk egy ebéd osztásra váró terített asztalt jelentünk. esetleg, vagy csak egy asztalt jelentünk.

- Ilyen közepes méretű ország kevéssé tudja befolyásolni az Európai Unió működését. Mégis, a magyar kultúra révén, azon adottságok által, amelyek éppen az idegenforgalomban Magyarországon kínálóznak, mégis fontos pontjává válhat az Európai Uniónak hazánk. Elképzelhető, hogy az európai gyógyturizmus valamilyen módon majd itt is koncentrálódik. Nyilvánvaló, az európai kultúrában a magyar kultúra fókuszpont lesz. A zenében mindenképpen. Valószínűleg a festészetben soha nem leszünk olyan fontosak, mint Franciaország. De zenében komoly hatalom vagyunk, és hatalom maradhatunk továbbra is. A magyar matematika szintén az európai élvonalban helyezkedik el. Az elmúlt száz év azt tanúsítja, hogy Magyarországon nagyon sok olyan ember élt, akik meghatározó szerepet játszottak akár az európai, akár az észak-amerikai tudomány, kultúra, politika fejlődésében. Vagy beszélhetünk arról is, hogy a magyar kultúrának és tudománynak a kisugárzása milyen termékenyítően hatott Észak-Amerikában, Európában, vagy éppen Izraelben.

- Ez tudott hatni vagy tud hatni anélkül is, hogy az Európai Unióban lennénk, tehát az Európai Unió kívüli élet is teremthet ilyen értékeket.

- Kétségtelen, de éppen ez a közlekedés az európai nagy térrel lenne szűkebb, korlátozottabb, ha nem csatlakoznánk az unióhoz. Tehát az Unióhoz való csatlakozás azt teszi lehetővé, hogy a magyar gazdaság, a magyar kultúra, a magyar tudomány valóban az európai főáramlathoz tudjon csatlakozni, és ne csak kívülről táplálja kis patakokkal az európai folyamatokat. Az előnyök azért nem lesznek mindenki számára egyértelműek. Van, aki vesztes lesz ebben a játékban. De ma Magyarország számára nincsen más alternatíva, mint hogy csatlakozzunk az Európai Unióhoz. Ha ezt nem tesszük meg, akkor mondhatjuk, hogy európaiak vagyunk, mindig európaiak voltunk, sőt mondhatjuk azt is, hogy mindig európaiabbak voltunk az európaiaknál, ettől még ki fogunk maradni a fő folyamatokból.

- Amikor ezeket a fogalmakat használjuk tudjuk-e, mi a belső tartalmuk? Ugyan a Rakpart klubban már nem nagyon találkoznak azok, akik tizenöt évvel ezelőtt összejártak, de azért csak-csak beszélgetnek a magyar értelmiség tagjai mindarról, ami a polgári értékrendet kellene, hogy jelentse? Létezik a magyar értelmiség számára megfogalmazhatóan ez az értékrend, amellyel nyugodtan meg lehet közelíteni az Európai Uniót?

- A magyar értelmiség értékválságban van ma Magyarországon. Azok az értelmiségi létformák, amelyeknek szerves részét képezték a beszélgetések, a vitatkozások arról, hogy milyen jövője legyen az országnak, beszélgetések, vitatkozások a kultúráról, a gazdaságról, már meghaltak, eltűntek. Nem igazán tudok olyan fórumról, ahol valóban az emberek spontán összejönnek és megbeszélnék azt, hogy mi lesz Magyarországon húsz év múlva, miközben azért a nyolcvanas években szikrázott ilyen beszélgetés sok helyen.

- Miért maradtak el ezek a beszélgetések?

- Egyfelől az történt, hogy az értelmiség elkezdett futni a pénz után, mert meg kell élnie. Vagy nagyon sok pénzt akar keresni, aztán meg még több pénzt akar keresni. Tehát átalakulóban van az értelmiség. Kilépett az értelmiségi létből és elment üzletembernek vagy pénzkeresőnek. Mások rájöttek, hiába beszélnek, úgysem az történik, amit elképzelnek. A világ nagy folyamatai nem láthatóak annyira előre, és pláne nem befolyásolhatóak annyira, mint amennyire ők ezt képzelték. Így aztán nem látják értelmét ezeknek a vitáknak. Voltak ilyen korszakok a világban. A magyar történelemben a XIX. század utolsó éveit hasonlóak voltak a mostaniakhoz. Igazából dinamikus fejlődés volt a gazdaságban, mindent elért a nemzet, amit akart, legalábbis úgy nézett ki abban a pillanatban, aztán később kiderült, hogy ez látszat. Akkoriban kevesen kérdőjelezték meg azt, hogy jó felé haladunk. Legfeljebb voltak politikai csatározások, de nem igazán érdekelte az embereket, hogy megadják-e az újoncokat Bécsnek, vagy nem. Aztán az első világháború előtt egy-két embernek a fejében megjelentek az alternatívák, voltak is viták, de utána a valóság adta a pofont. Hiába képzelték el Adyék valami megoldást, a világ egészen másfelé haladt.

- Illúziókat kergettünk a nyolcvanas évek második felében, a kilencvenes évek kezdetén?

- Bizonyos szempontból igen. Kevés ember látta át a folyamatokat és sokkal inkább hittünk abban, hogy mi meg tudjuk változtatni a sorsunkat. A személytelen nagy erők, összeesküvéséről van szó. A világszellem folyásáról - mondaná Hegel -, amely meghaladja az egyes ember előrejelző-képességét. Sokszor kell tapasztalnunk azt, hogy a cselekedeteink visszapattannak egy sokkal erősebb folyamatról.

- Tényleg azt lehet állítani az elmúlt tíz esztendőről, hogy a privatizáció valamiféle „lopásalapú gazdaságot” hozott létre? Mert ezt olvastam öntől, és hadd idézzek ebből az írásból: „az a hazugság, amivel a Kádár-korszakban naponta szembesültünk, gyenge diákcsinny volt ahhoz képest, ami 1988-tól napjainkig, a privatizáció területén sok esetben végbement.”

- Tény, hogy Közép- és Kelet-Európában a privatizációban sok olyan tranzakcióra került sor, amelyet enyhén szólva is bennfentes ügyletnek lehet minősíteni. Vannak országok tőlünk keletre, ahol szinte kizárólag ilyen ügyletek folytak, ahol igazából alig folyik termelés, inkább a korábban megtermelt javak eltulajdonítása zajlik. Vannak olyan országok, ahol látszólag jobban mentek a dolgok, de mégis egymás után pattannak ki a botrányok, megszöknek a pénzzel, megszöknek a befektetési alapokkal. Magyarországon is nagyon sok olyan privatizációs tranzakció volt, amely nem feltétlenül elégíti ki a kényes ízlésű etikusok elképzeléseit, de igazából...

- Itt olyan milliárdos bankhitelekéről van szó, amelyeket soha nem fizettek vissza, de nem is fognak...

- Jó néhány milliárd eltűnt, de sokkal jelentősebb volt a bejött külföldi működő tőke mennyisége. Azt gondoltuk, hogy a fő probléma az lesz a magyar gazdaságban, hogy a privatizáció egyoldalúan folyik, egy részét ellopják, eltulajdonítják. Jogos volt ez az aggodalom, de nem vettük azt észre, hogy olyan mértékben jött be a működő tőke Magyarországra, amely persze egy oldalról nagyon pozitív, más oldalról azonban a magyar kis- és középvállalkozások számára alig maradt mozgástér. Sokszor a bajok, amiket látunk, eltörpülnek olyan más problémák mellett, amelyek sokkal súlyosabb gondot okoznak, mint amit először láttunk.

- Ha megváltoztatni nem is, vizsgálgatni azért lehet a kétes ügyleteket?

- Vizsgálgatni lehet, de senki nem érdekelt abban, hogy „visszacsinálják” őket, mert akkor ennek olyan megrázkódtatás lenne a következménye, ami sokat ártana. Az egész átmenet, ami a közép- és kelet-európai országokban zajlott, diadalmenetnek indult, de nagyon sok embernek keserű szájjal fejeződött, fejeződik be. Elsősorban nem Magyarország esetében tudnék kirívó példákat mondani, de azért bajok még lesznek itt is.

- De a keserű szájjú emberek azért nem tudnak örülni a szabadságnak, mert az elmúlt tíz évre visszagondolva a fejüket verik a falba, hogy miért voltak erkölcsi gátlásaik, miért nem loptak az elmúlt tíz esztendőben, mert most már az sincs amit el lehetne lopni...

- A magam részéről azért valószínűleg akkor sem loptam volna, ha ez a lehetőség úgy kínálkozik, hogy nem kapnak el. Mindig azt szoktam mondani, hogy én igazán két-három milliárddal megvásároltam a lelki békémet, vagyis azzal, amit nem loptam el. Igazán nem nagy ár. Az ember lelki békéje többet ér ennél és nem is igen hiszem, hogy ez megérte volna. Engem a pénz annyira nem érdekel. Mindenesetre az biztos, hogy nem szerencsés, ha egy új gazdaság etikátlan tranzakciókon épül föl. Bár egyébként Franciaországban Napóleon idején is nagyon sok etikátlan tranzakció volt, és most mégsem ez a fő bajuk.

- Tehát néhány száz év múlva már mi sem fogunk erre a rendszerváltozási időszakra emlékezni?

- Ha optimistán akarok fogalmazni, akkor azt mondom, hogy annyi pozitívum lesz az életünkben, hogy ezt már elfelejtjük. Ha pesszimistán akarok fogalmazni, akkor azt mondom, hogy lesznek új bajaink, amik mellett már el fognak törpülni ezek a gondok.

- Ránk tört a szabadság és ennek köszönhetően az emberek nagy többsége felismerte a jogait. Még a nem létezőkkel is megpróbál élni. Ám a legkisebb kötelezettségeit sem keresi. Nem kíváncsi arra, hogy hol tudná teljesíteni. Megfordítható-e ez az országhatáron belül, illetve az Európai Unión belül?

- A kötelezettségek és a jogok egyensúlytalansága világ jelenség. Mindenki igyekszik a jogaival élni, a kötelezettségekről meg elfeledkezni. Ez nem feltétlenül szabadság vagy nem szabadság kérdése. Én azért a szabadságot borzasztóan korlátozottnak érzem ma is. A szabadság azonban ma másképpen van korlátozva, mint korábban volt. Nem a diktatúra korlátozza.

- Hanem a gazdasági lehetőségeink például.

- Egyrészt a gazdasági lehetőségek, másrészt az az agymosás, amelyet a korábban hírközlő, akár értékközlő rádió, televízió, sajtó közvetít, amely ma már gyakorlatilag nem értékeket akar közvetíteni, hanem csak marketingeszköz bizonyos termékek eladása érdekében. Tehát a televízió, rádió, a sajtó egyre inkább elveszti saját funkcióját és sokkal inkább csupán reklámhordozóvá válik.

- Ezt a helyzetet használja ki a politika is, és a politikának is az az érdeke, hogy az ő termékeit árulja ez a média, és azt gondolom, hogy ezért nincsenek érdemi változások.

- A politika is nyilvánvalóan felhasználja ezeket a dolgokat, de a politikai manipuláció eltörpül a gazdasági marketing mellett. Itt igazából a nagy pénz nem abban van, hogy eladjunk egy politikust valakinek, hanem a nagy pénz abban van, hogy eladjunk egy mosóport. Azzal lehet sokat keresni. Persze, politika is van, de azért a politika nagyon visszaszorult mind súlyában, mind jelentőségében az utóbbi évtizedben. Világszerte egyébként. Azt mondják a franciák, hogy) a világ globalizálódik, és ugyanakkor pedig „gazdaságosodik.” Tehát a gazdaság a korábbinál sokkal meghatározóbbá lesz a világ számára. A politika, az etika, az értékek teljesen mellékessé válnak. Ha valamin két fillérrel többet lehet keresni, akkor ez többet ér, tehát értékítélet van benne. Elüzletiesedett a világ, ami Magyarországon is érezteti hatását. A szabadság ilyen módon korlátozott, mert a marketing guruk beprogramozzák a viselkedésünket, és azt a mosóport fogjuk megvenni, és azt a filmet fogjuk megnézni, azt a kultúrát fogjuk fogyasztani, ami a legtöbbet hozza nekik a konyhára.

- Akkor az Európai Unióba bejutva nem biztos, hogy a saját értékeink erősítésével leszünk elfoglalva, hanem sokkal inkább azzal, amit onnan kívülről, fölülről nekünk értéként jelölnek meg és diktálnak.

- Az Európai Unió, vagy inkább az egyes országok, azért igyekeznek ellenállni a globalizáció univerzalitásának. Persze ezek a törekvések eléggé gyengék, a franciák példáján lehet lemérni, hogy mennyire kevés sikert hoznak.

- Párizsban van francia nemzeti színekre festett amerikai gyorsétterem. Azt hiszem, a világon egyedül itt sikerült ezt elérni.

- Nos, idáig lehet elmenni. Be lehet festeni piros-fehér-zöldre Magyarországon is a gyorséttermet. Ettől még a dolog nem változik. Ettől még ez egy globalizált termék, de nem a gyorsétteremmel van a gond. Az a probléma, hogy mindenki ugyanazt akarja. Valószínűleg egy ősi magatartás-genetikai sajátossága ennek a „szőrtelen majomnak”, amelyik itt ugrabugrál a Földön, hogy igyekszik a többieket követni. Elég megnézni a gyerekeket, mindegyik ugyanazt akarja hordani, mindegyik ugyanazzal akar foglalkozni, tehát ez a globalizációtól

függetlenül jellemző. A globalizáció annyiban hozott változást, hogy feltalálták a marketing hasznosságát, elkezdtek működtetni a dolgot, s ez fölöslegessé tett minden diktatúrát. Most már utólag, kicsit cinikusan, nem azért ítéljük el a korábbi diktatúrákat, hogy milyen csúnyák voltak, hanem, hogy mennyire korszerűtlenek voltak. Ugyanazt a hatást el lehet érni más módszerekkel is, sokkal finomabban, sokkal kevesebb áldozattal...

- Van olyan év, amelyikbe visszalépne 2001-ből, vagy felejtjük el az elmúlt évek bármiféle lehetőségeit, bármiféle elágazásait, azokon már túl vagyunk. Nincs ezen mit gondolkodni.

- Nehéz azt mondani, hogy ha visszalépnék, akkor mi lenne. Kicsit cinikusan azt lehetne mondani, hogy a boldog békeévek időszámításunk előtt sok évezreddel voltak jellemzőek, de lehet, hogy akkor meg más bajok adódtak. Sem előre, sem vissza nem szeretnék lépni. Igyekszem megérteni a világot. Ez a megértés számomra önmagában örömet ad. Boldog vagyok, hogy meglehetően - de nem túlzottan - mozgalmas évtizedekben élek.

Németh Miklós Attila

Pénzkérdés is a kultúra versenyképessége

Lányi András félti a következő nemzedéket

Minden, ami a sokféleséget megtartja, az jó, és minden, ami veszélyezteti, rossz - vélekedik Lányi András író, az ELTE BTK Szociológiai Intézetében a humánökológia szakirány vezetője, egyetemi docens. A rendszerváltozás kezdete óta független szakértőként, tanácsadóként vesz részt a politikai életben. A szépirói tevékenység mellett aktuális, környezetvédelmi és kulturális témájú esszéket publikál. A Duna Charta alapító tagja, jelenleg a Védegylet nevű környezetvédelmi egyesület szóvivője. Szerinte nem „adhatjuk fel” a nemzeti szuverenitásunk lényegét jelentő önrendelkezési jogunkat, mert minél feljebb és távolabb van a döntés szintje az érintettek szintjétől, annál inkább lehetetlen ellenőrizni a döntéshozót.

- A globalizáció sokak szerint a nemzeti kultúrák uniformizálódásának veszélyét rejti: azt, hogy miközben e kultúrák elsődleges identitása az európaiság lesz, elveszítik eredetiségüket. Egyáltalán, létezik még önálló európai kultúra - ugyanúgy, mind a korábbi kultúrtörténeti korszakokban? Vannak-e sajátosan európai műalkotások, vagy máris globális kultúráról kell beszélnünk?

- Csak Európára igaz, hogy egymás közelében, szoros érintkezésben éltek markánsan különböző kultúrák, életformák, társadalmi berendezkedések, évszázadokon keresztül. Az egyéni szabadság, egyéni felelősség európai alapértékei viszont csak olyan közösségekben alakulhattak ki, amelyben az uralom központja és az alattvalók közötti távolság viszonylag kicsi. A kicsiny léptékű közösségekben reális követelmény a szolidaritás, ami csak egymást többé-kevésbé ismerő emberek között lehetséges. Az egyén önrendelkezése, az uralom demokratikus ellenőrzése, az európai kultúra alaperényei erősen kötődnek a sokféleséghez. Minden, ami a sokféleséget megtartja, az jó, és minden, ami veszélyezteti, rossz. Európa a Római Birodalomtól, illetve a népvándorlás korától vagy a kereszténység elterjedésétől kezdve szellemi közösség. Például a XVII. században a tudományos felfedezések híre hamarabb jutott el az angol vagy a holland egyetemekről Magyarországra vagy Erdélyországba, mint - sajnos - most. És ebben a közösségben európai műalkotások születtek, amelyeknek jellemzője a típusal, a kánonnal szemben az egyedi ábrázolásra törekvés, az egyénítés.

- Ami viszont a tévékészülékekből ömlik, vagy amit könyvstandokon árulnak, és a mozikban vetítenek kultúráként, az nem ez, hanem egyfajta homogén kultúrmassza.

- Én azt nevezem kultúrának, ami segít abban, hogy sorsunk legnehezebb dilemmáiban eligazodjunk, a közösség rendjébe beilleszkedjünk. A kultúra bekapcsol: próbára tesz, kihívást jelent. A szórakoztatóipar viszont, amit rossz szóval tömegkultúrának nevezünk, kikapcsol. Segít megszabadulni a dilemmáktól, és nem kínozza az önismeret új és új - szükségképpen megrendítő - tapasztalataival. Mindkettőre szükség van az ember életében, de nem ugyanazért szedek izgatót és nyugtatót. Nemcsak művészeti tömegkultúra létezik, van tudományos és vallási tömegkultúra is. Ha a gyorsalpaló önismereti tréningeket, a holisztikus látásmód kiskatéját, vagy éppen a hogyan határozzuk meg a költői tehetséget a géntérképekből című, tudományos blödlit összehasonlítjuk a valódi tudománnyal, akkor nem nehéz felismerni a különbséget.

- Nem kell-e attól tartani, hogy a tulajdonképpeni kultúra szamizdatba szorul?

- Nem, mert ez már megtörtént. Amit a nyolcvanas években a Beszélő című szamizdatba írtam, azt sokkal többen olvasták, mint amit ma a Ligetbe vagy a 2000-be írok. Eltűntek az öntevékeny, független színházi avantgárd csoportok, amelyek olyan színessé tették a hetvenes, nyolcvanas évek magyar kulturális életét, és kommercializálódtak a nagy színházak, tisztelet a kivételnek. Eltűntek a művészmozik, szinte az egész országból. A magyar kultúra utolsó nagy fénykorszaka a hetvenes, nyolcvanas évek; nem azért, mert a Kádár-rendszer jó volt a kultúrához, hanem azért, mert akkoriban történetesen több, nagyon tehetséges alkotó nemzedék élt együtt. Úgy látszik, hogy a rendszerváltással járó zavarodottság - hiszen valóban nemzedékeknek kellett az életstratégiájukat újraértékelni -, a kultúra területén visszaesést eredményezett. Ennél azonban sokkal nagyobb baj az, hogy bár a régi intézményektől megszabadultunk, nem alakultak ki a kulturális kommunikáció új társadalmi intézményei, a finanszírozási rendszerek. Ebben pedig Európa nem segít, sőt tanácsot sem ad. A kultúrák egyenlőként való versenyeztetésében szükségképpen alul marad az az ország, amely nem teremtette meg a saját háza táján a finanszírozás feltételeit.

- Ön 1998-ban részt vett a filmtörvény előkészítésében. Hogyan látja az esélyeinket a nemzetközi mezőnyben?

- Az Unió két alapelve közül az egyik az, hogy a határok lebontása után minden országban egyenlő támogatási feltételeket kell biztosítani. Ha ezt komolyan vennénk, az a halálát jelentené a magyar kultúra egyes ágazatainak, például a filmnek. Így ugyanis a tőkeerősebb, nagyobb hazai közönségre számító filmkultúrák - mondjuk a francia vagy az angol - egyszerűen legyalogolnák az amúgy is gyengélkedő magyar filmkultúrát. Ami pedig elsősorban nem is mozit, hanem televíziót jelent. A nemzetközi tévétársaságok, amelyek a műsorok többségét sugározzák minden európai országban, sokkal kézenfekvőbb módon választják az angol vagy francia filmeket. S a mozihálózat is azokat a népszerű filmeket fogja megvásárolni, amelyek még csak nem is európai, hanem kizárólag amerikai forrásokból származnak. Tehát itt akkor lesznek egyenlő feltételek, ha a kis nemzetek kultúráját megkülönböztetett előnyökben részesítik. Az Európai Közösség egy érdekes határozat alapján ezt lehetővé is teszi. Én azonban mint euroskeptikus azt kérdezem: mi az, hogy Brüsszelben vagy Strasbourgban döntsék el, hogy részesíthetem-e, és mekkora támogatásban a hazai filmkultúrát? Ezt a kedvezményt meg is vonhatják tőlem? Mert akkor nem kérek az Európai Unióból. Itt jutunk el a döntési szintek kérdéséhez, ami messze túlmutat a mi kulturális aggályainkon. A szubszidiaritás elve, amit az EU szintén alapelvének tekint, igen kétértelmű. Ez az elv azt mondja ki, hogy minden helyi közösségre vonatkozó döntés az illető helyi közösség körében szülessen meg. Igen, de van egy kérdésem: ki fogja eldönteni, hogy mi az az ügy, ami még a helyi közösség kompetenciájába tartozik? A libamájas szendvicseket faló strasbourgi diplomaták? Ha felülről osztják a jogosítványokat, akkor az nem demokrácia, hanem álcázott centralizmus. Nem „adhatjuk fel” a nemzeti szuverenitásunk lényegét jelentő önrendelkezési jogunkat, mert minél feljebb és távolabb van a döntés szintje az érintettek szintjétől, annál inkább lehetetlen ellenőrizni a döntéshozót. A legjobb szándékú központosított bürokrácia is életidegen, s képtelen arra, hogy az egyedi esetek sajátosságaira tekintettel legyen. És hiába jönnek azzal, hogy a portugálok és franciák is érdekeltek a magyarországi moziműsorban, vagy hogy milyen könyvek kaphatók, vagy milyen környezetvédelmi szabályozás érvényesül nálunk, mégis azt mondom, hogy ebben elsősorban mi, magyarok vagyunk az érdekeltek.

- Sokak szerint viszont nem központosított bürokráciát, hanem szabad családtagok együttélését, s a kisebbek számára erős politikai és gazdasági védelmet jelent az Unió.

- Az Európával való szoros, horizontális kapcsolat ősi törekvése minden épelméjű magyar politikának, hiszen a védelmet csakugyan mindig ez jelentette. Jelen esetben viszont látnunk kell az alárendeltség veszélyét. Azt hiszem, a német birodalmi alárendeltség ugyanolyan keserves történelmi tapasztalatunk volt, mint az orosz vagy az oszmán. Nekünk az Unió ebből a szempontból egyáltalán nem vonzó, hiszen tudjuk, hogy mit jelent egy kicsi és szegény ország számára betagozódni olyan birodalomba, amelynek a hangadói ma is, a jövőben is, mondjuk ki magyarul: a németek, a franciák és egy belső ellenzék szerepköréből az angolok lesznek. Az Európai Unió nem más, mint a nagy, nemzetek feletti gazdasági vállalkozások nyomása arra, hogy az európai piac egyetlen, homogén közös piac legyen, az európai tőke-munkaerő-áru piacon ugyanúgy ne legyenek belső akadályok, mint az amerikai piacon, és így megjavuljon az európai gazdaság versenyképessége az amerikaival és a távol-keletivel szemben. Ez egy gazdaságilag méltányolható cél, viszont igen súlyos árat fizethetünk érte. Másrészt viszont az EU politikai törekvés is. A németek és a franciák két világháború után rájöttek: annyira félnek egymástól, hogy jobban járnak, ha megpróbálják egy közös Európában együtt gyakorolni a hatalmat, így talán nem fognak olyan komoly fenyegetést jelenteni egymás számára. Valójában az Európai Közösség nem a szomszédok által való politikai fenyegetés rémétől szabadít meg bennünket - aminek nagyon örülnénk -, inkább véglegessé teszi a nagy nemzetekkel szembeni kiszolgáltatottságunkat. És még az sem biztos, hogy a birodalomban eltűnnek a kis helyi konfliktusok. Különösen azért nem, mert a mi térségünk országai nem egyszerre jutnak be az Európai Közösségbe, a schengeni határok sok esetben kiélezhetik Magyarország és a szomszéd országok közötti ellentéteket.

- Amelyek az elmúlt évben, főként Szlovákiával és Romániával kapcsolatban, igen markánsan megmutatkoztak. Most elsősorban a folyamainkra gondolok. Aggódunk a Dunáért, aggódunk a Tiszáért. Nem tudom, történt-e Európában a tiszaihoz hasonló méretű ökológiai katasztrófa.

- Itt aszimmetrikus helyzetről van szó, amelyben Magyarország, mint alvízi ország egyértelműen kiszolgáltatott a szomszédaival szemben, de ez már nem érdekli Európát. Éppen a Duna-ügy egyik nagy tanulsága ez. Szlovákiának komoly érdekei fűződnek az Unió tagsághoz, ennek dacára süket fülekre talált az EU 1994-ben egyértelműen megfogalmazott ajánlása, amely azt követeli tőlük, hogy a Duna vízmegosztására és a helyzet békés rendezésére nézve olyan, kölcsönösen elfogadható módszereket alkalmazzanak, amelyeket Magyarország szorgalmazott. Európa pedig belenyugodott ebbe. Szlovákia nem osztja meg a Dunát, és semmibe veszi az Unió ajánlásait, de ez nemigen rontott Szlovákia megítélésén. Szóval ne reménykedjünk abban, hogy a szomszédos országokkal kapcsolatos és egyéb ökológiai problémákat az Unió megoldja, mert nem oldja meg. Az a bioregionális egymásra utaltság, ami egy ilyen természetes ökológiai egységben, mint a Kárpát-medence, magától értetődően adódik, olyan problémákat jelent, amelyeket egymással kell megoldanunk. A magyar külpolitikának egyik problematikus pontja az, hogy vajon az Európához való mielőbbi csatlakozás illúziója nem szorította-e háttérbe az egymást követő kormányok gondolkodásában a szomszéd országokhoz fűződő kapcsolatokat? Gondolok itt például a visegrádi kezdeményezésre, amit én nagyon fontos dolognak tartottam, és azt gondoltam, hogy ha ezek az országok - Magyarország, Lengyelország, Csehország, Szlovákia - képesek áldozatokat hozni a jó együttműködés érdekében, akkor az külön-külön mindegyiknek javítja a tárgyalási pozícióit Európával szemben. S akkor egy súlyos és értékes tömb lép be Európába, amely kérheti a megfelelő súllyal való szerepeltetését. Ez az összefogás esetleg a helyi konfliktusokat is feloldotta volna. Sajnos, nem így történt, és nem biztos, hogy ebben a magyar

külpolitikának nem volt ugyanannyi felelőssége, mint a másik három országnak. Mindenki külön akart „bevágódni”.

- A nyilvánosság lassan fásulttá válik ezekben a kérdésekben. Megszokjuk, hogy bizonyos szempontból hátrányos a helyzetünk, és - bármilyen hátborzongató - megszokjuk a tragédiákat is.

- A tömegtájékoztató alkalmas arra, hogy mindenből ideiglenes szenzációt csináljon, és agyontárgyaljon kérdéseket. Anélkül - és ez a lényeg - hogy a mélyükre hatolna. Évek óta hallunk a parlagfű veszélyes hatásáról, és nagyon ritkán árulják el, hogy nem a parlagfűre vagyunk allergiások, hanem azokra a vegyi anyagokra, amelyekkel túltelítődött a környezetünk, amelyekből az immunrendszerünk már pánikreakciót produkál - nem azt a szerencsétlen parlagfűvet kéne irtani, hanem a vegyszereket, amelyekkel az ételünk, italunk és a belélegzett levegő tele van. Ugyanígy minden évben elcsúsztatjuk a tiszai árvizeket, de arról, hogy ez a mértéktelen fapusztítás következménye a Kárpátokban, amely miatt a víz egyszerűen lezúdul, mert többé nem lassítják le a gyökerek, s arról, hogy túlépítettük a gátakat és nem magasítani, hanem megnyitni kéne azokat, és helyreállítani a hagyományos vízgazdálkodást - az ártereknek életbevágó jelentősége lenne az alföldi élővilág fenntartása szempontjából - ezekről nagyon kevés szó esik. A műsorfolyam üzenete az, hogy minden rendben van. Ha egy katasztrófa képsora után újra intimbetétet, majd kutyaeledelt reklámoznak, az azt üzeni, hogy a katasztrófát nem kell annyira komolyan venni, ez is csak olyan szappanopera, mint ami előtte volt, vagy utána következik - és a művér és a valódi vér, a műkönny és a valódi könny a felismerhetetlenségig összekeveredik.

- Egy cikkében azt írja: a környezet, a kultúra, a tudomány védelme interdiszciplináris kérdés - ám csak az adott területen üzletileg érdekelt szakértők véleménye szokott visszhangra találni. Ezért javasolta olyan intézmény bevezetését, amely fölötté áll a napi politikai, üzleti érdekeknek.

- A jövő nemzedékek országgyűlési biztosának intézményéről van szó, amit a Védegylet tavaly kezdeményezett, és Sólyom László, az alkotmánybíróság leköszönt elnöke volt szíves megírni nekünk ennek tervezetét. A tudomány, a kultúra, az ökológia értékei évről évre, és kormányzati ciklusról kormányzati ciklusra szükségképpen alulmaradnak a politikai és gazdasági versengésben. Pedig ezeknek a piaci versenyeztetése is értelmetlen, mert értelmetlen kérdés, hogy mi a jobb, az atomfizika vagy a biogenetika. A vállalkozót persze érdekli, mert őt az foglalkoztatja, mibe fektessen be, atomfizikába, vagy genetikába. Amint az üzlet megjelenik a kultúra területén, egyneműsít. Mert egyetlen mutatót ismer, a jövedelmezőséget. Márpedig mindig azok a gondolatok teremtik meg a jövő meghatározó szellemi irányzatait, amelyeket pillanatnyilag csak egy elenyésző kisebbség kultivál, azaz nem fizetőképessé a piacon. Amikor Einstein a relativitás elméletét megalkotta, vagy amikor a kvantumfizika alapjait fölfedezték, miféle közvetlen haszna volt ennek? Nem véletlenül írta Bródy András annak idején, hogy az európai tudományos fejlődés lelassult. Azért lassult le, mert a nem jövedelmező alapkutatásokról a kutatóintézetek és egyetemi tanszékek áttértek az aznap jövedelmező alkalmazott kutatásokra. Ami azt jelenti, hogy mi ötven éve csak feléljük és alkalmazzuk azoknak a nagy tudományos, művészeti és filozófiai alapfelismeréseknek a hozadékát, amelyek nagyjából 1880 és 1930 között keletkeztek. Ez elemi módon befolyásolja az utánunk jövő nemzedékek életlehetőségeit, éppúgy, mint a természeti környezet lerombolása. Gondoljunk a radioaktív hulladékokra, amelyek több ezer évig fognak sugározni. Vagy arra, hogy az előrejelzés szerint a XXI. században a földön ma élő fajták egyharmada fog elpusztulni és eltűnni örökre, hárompercenként egy élőlény jár így a földön - az evolúciós

fejlődés évmilliókon áthúzódó szálai, láncolatai szakadnak meg napjainkban. Ezek a jövő nemzedékek számára egzisztenciális kérdések, de ők maguk nem vehetnek részt a döntésekben, hiszen még meg sem születtek. Tehát nagyon logikus, hogy ennek a legnagyobb többségnek nevében valaki a jelenben is szót emelhesen. Ő volna a jövő nemzedékek biztosa - ez az „ombudsman” intézményének alkalmazása ezekre a problémákra. Nem valamilyen áldozatról van szó, hanem egy népesség képviseléről. Ez egy demokratikus alapelvek kiterjesztése a jövő nemzedékekre. Sajnos, a magyar politikai elit, azaz a pártok nem tartanak igényt a végrehajtó hatalom ilyen típusú korlátozására.

- Ez nem meglepő.

- Persze, mert a politika a sikert a gazdasági növekedésben méri. A gazdasági növekedés pedig csak a természeti erőforrások fokozott kihasználásával érhető el, legalábbis a haszon maximalizálása mellett. Ha egyszerre akarunk hasznos és növekedést, akkor valahonnan el kell vennünk. S amit a természettől elveszünk, azt haszonként könyveljük el, pedig az alaptőkét fogyasztjuk - mondja Ernst Schumacher, az ökológiai közgazdaságtan atyja -, ez a gazdaság kettős könyvelése. Így működik a politika: felmutatja, hány százalékkal nőtt a hazai össztermék, a GDP, de azt nem mutatja, mi ment veszendőbe közben. A helyi önkormányzatok a környezetpusztító beruházások legnagyobb előmozdítói országszerte - s ebben a fővárosi kerületek járnak az élen - hiszen haszonelvű működésre kényszerülnek. Egyszerre kellene a gazdasági verseny pártatlan bírának és konkurens résztvevőinek lenniük, ez pedig nem megy. Minden magyar önkormányzat korrupt, de azért, mert a helyzet rákényszeríti. Nem csak magánzsebre, hanem a köz zsebére, a költségvetésükre dolgoznak, de sohasem a környezet érdekeit védik, hanem a maximális beépítésre törekszenek.

- De ezt sem a lakosság ellenében teszik. Azt gondolom, a lakosság meg van elégedve a beépítésekkel, hiszen a mai ember nem arra törekszik, hogy minél tisztább levegőt szívjon, hanem arra, hogy autóval közlekedhessen a városban. A mai polgár a jó levegő érdekében telket vesz a kiparcellázott budai hegyekben, s ha már odaköltözött, azt akarja, hogy a közelében épüljön fel a legnagyobb és legolcsóbb hipermarket. Talán nem?

- A mi jólétről alkotott fogalmaink tanult fogalmak. Ha az ember gyerekkorától kezdve a jólét egy bizonyos modelljét tanulja, akkor számára magától értetődő lesz, hogy a jólét egyenlő azzal, ha fülembé illeszttem a „vókment”, ha beülök az autómbe, ha interneten érintkezem a külvilággal. Tulajdonképpen ennek a jóléti modellnek fő tulajdonsága az, hogy minél több, a piacon beszerezhető, technológiai természetű szolgáltatást vegyek igénybe egy-egy szükségletem kielégítéséhez. Egyre több eszközt kell használnom és elhasználnom, eldobnom és szemétté változtatnom, hiszen az az igazi jólét, ha gyakran cserélgetem az eszközeimet. Jólét egyenlő: termék életideje rövidül, és hulladékideje nő. Ugyanis az egyre inkább elterjedő, bonyolult módon átalakított anyagok reciklikációs ideje nő, ami azt jelenti, hogy ezek az anyagok csak száz, ezer, vagy tízezer év alatt képesek visszarendeződni a természet körforgásába. Ezt a növekvő kiszolgáltatottságot jólétnek nevezzük, ahelyett - mondja ismét Schumacher -, hogy a függetlenséget neveznénk jólétnek. Harcban állnak egymással a jóléti modellek. Nem csodálkozom azon, hogy az az ember, aki tudja, hogy semmit sem tehet a maga erejéből a budai hegyek védelmében, azt a modellt fogja elfogadni, amelyikben a széles és előzékeny technológiai kínálat megszerzése lesz a jólét mutatója.

- Művilágban élünk, közhellyé vált, hogy az autó teremti a távolságot, hogy a számítógép olyan problémákat old meg, amelyek nélküle nem lennének. De nem lehetne gazdaságilag is hasznos - más kérdés, hogy van-e ennek realitása - az ökológiai modell bevezetése? A technicizált

embernek elementáris igénye van mindenre, ami természetes. Megőrülünk a biotermékekért, a kézműves bútorokért, és a panellakások falát tájképposzterekkel díszítjük.

- Csak a környezetbarát fejlődés gazdaságos. A magyar marhát, mint gazdaságtalan fajtát, kiszorítottuk - már csak rezervátumokban él. Most, hogy a kergemarhakór miatt Európa egész marhaállományát le kell mészárolni, kísérletek kezdődtek, és úgy tűnik, hogy a magyar marha rezisztens. Ahhoz, hogy minden új betegségénél, vagy egyéb környezeti kihívásnál legyen kéznél a másik helyébe állítható fajta, szükség van a fajták nagy változatosságára. Tehát a környezetvédelem, ami egyben a biouniverzitás, a biológiai sokféleség védelme, a hosszú távon fenntartható gazdaság elemi feltétele. Rövidtávon a viszonylag jó természeti adottságokkal rendelkező Magyarországnak komoly gazdasági ütőkártya van a kezében, csak akkor el kell döntenünk, hogy az igénytelen és olcsó tömegtermelésre akarunk berendezkedni, amelyből Európa köszöni szépen, nem kér, vagy pedig azokra a biomezőgazdasági termékekre, amelyekből jelentős felvétel volna még az európai piacon, és amelyeknek itt kedvezőbbek az adottságaik. S akkor majd látni fogjuk, hogy a magyar mezőgazdaság nagy részét kezében tartó hazai és nemzetközi óriáslobbik és üzemek a tömegtermelésben érdekeltek, a biogazdálkodásban viszont nem. A növényvédő szerek mértéktelen használatában érdekelt nemzetközi cégek sokkal erősebb nyomást tudnak gyakorolni a magyar mezőgazdaságra, a kis gazdálkodóktól az agráregyetemek tanszékeiig, mint a biomezőgazdaság hívei. Tehát úgy tűnik, sokkal erősebb a hangja annak, hogy igenis, a genetikailag módosított termékeket engedjük be, használjunk minél több energiát, vegyszert, növényvédő szert, rovarirtót, nagy monokultúrákat alakítsunk ki, javítsuk a termés hozamot, és marad az extenzív, hagyományos, technológiafüggő mezőgazdaság. De nem azért, mert a gazdálkodók többségének ez a jó, hanem mert a médiához, a hatalomhoz, a befolyáshoz az a gazdasági és kulturális elit jut, amely a fő áramlathoz tartozik. És ez Európa-szerte így van. Világszerte így van.

- Létezik egy sztereotip kép a környezetvédőről: két kézzel rángatja a vészharangot, testével véd minden fűszálat... Nem gondolja, hogy ez az attitűd, amelyet méregzöldnek, zöldfundamentalistának neveznek, éppen azt az eszmét kompromittálja, amelyet terjeszteni szeretne?

- Alig akad a zöldek között fundamentalista Magyarországon, és alig akad olyan magyar zöld, akire ne sütötték volna rá a fundamentalista bélyegét. Ha valaki az uralkodó közvélekedéssel szembeszáll, bármilyen szelíd formában, az nem kerülheti el, hogy ezzel megvádolják. Azokat, akik egy kicsit szigorítani szeretnék a dohánygyárak reklámozási lehetőségeit, akik azt szeretnék, hogy legalább az európai szabványokat alkalmazzák azokra a növényvédő szerekre, amelyeket Magyarországon nyakló nélkül terjesztenek, azokat, akik azt szeretnék, hogy a főváros zöld területei megmaradjanak legalább úgy, mint Londonban, ahol 1870 óta egy négyzetméterrel sem csökkent a közparkok területe, míg nálunk évről évre úgy csúszik fel a budai hegyeken az erdőhatár, mint a „szkinhedek” fején a haj, amíg csak egy csimbók marad a tetején -, szóval a szelíd környezetvédőket, még ha három egyetemi diplomájuk van, és nemzetközi szakirodalmi hivatkozások tömegével védekeznek is, zöldfundamentalistáknak nevezik. Nem azok.

- Ki a zöldfundamentalista?

- Aki abból kiindulva, hogy az élővilág érdekei előbbre valók az emberi érdekeknél, a modern civilizációt a maga egészében utasítja el. Visszacsinálná azt a technológiai és kulturális fejlődést, amely itt az elmúlt évszázadokban végbement. Miután visszafelé semmit sem lehet csinálni, csak előre, én magam is teljes mértékben elutasítom ezt a fajta fundamentalizmust. Azt viszont állítom, hogy a természet érdekei és az ember érdekei között nincs ellentét. Az ember számára hosszabb távon csak az jó, ami az élővilág fennmaradását is szolgálja.

- A globalizáció, illetve az európai integráció tehát olyan összefogás, amely a természet kizsákmányolására, valamint egy francia-német dominanciájú, piaci szellemű kultúrmonopólium létrehozására irányul, akár azon az áron is, hogy megfosztjuk jogos örökségétől a következő nemzedéket. Illetve azon az áron, hogy a nemzeti kultúránk és környezeti javaink fölötti önrendelkezés átcsússzon egy megbízhatatlan nagyhatalom, illetve érdekcsoport kezébe. Ha kisarkítom az ön által mondottakat, radikálisan jobboldali álláspont tűnik elő.

- Meggyőződésem, hogy a mai politikai gondolkodásban a jobb és baloldaliság nagyon nehezen értelmezhető, és csak igen szűk korlátok között. Egyre több olyan probléma van, amelyre ez a felosztás nem alkalmazható. Ezek az ökológiai kérdések tetszés szerint alátámaszthatók jobb- és baloldali érveléssel. Ha baloldali akarok lenni, akkor azt mondom, hogy jogkiterjesztésről van szó, ami a baloldaliság alapgondolata: azokat a jogokat, amelyek a ma élő ember kiváltságai, terjesszük ki más élőlényekre, illetve az utánunk jövő nemzedékekre. Ha viszont konzervatív levezetést akarok adni, akkor azt mondom, hogy szemben állok a természetet leigázó, anyagi jólétet hajszoló modernistagondolkodással. Az egész modernitás konzervatív kritikája csúcsosodik ki az ökológiai gondolkodásban, amely a pillanatnyi emberek sokaságának hasznától és akaratától függetlenül hivatkozik olyan alapértékekre, mint a biológiai sokféleség, a spontaneitás, a kényszermentesség, a szolidaritás, illetve az élet maga. Ezek tiszteletét feltétlen követelmény gyanánt állítja a társadalom elé; különben a közösség megszűnik emberi, a kultúra megszűnik kultúra lenni. Emeljük ki az említett értékek közül például a szolidaritást. A szolidaritás - az individuummal szemben - annak hangsúlyozása, ami az emberekben közös: a kultúra közössége, a kölcsönös részvét és megértés jelentősége. Ezek a kommunikatív értékek mind a konzervatív jobboldalon, mind a szociáldemokrata vagy éppen anarchista baloldalon mindig jelen voltak. Nem olyan nagyon nehéz felfedezni a konzervatív liberális és az anarchista baloldali közti rokon vonásokat. Mind a kettő a spontaneitást, az embert megtartó közösségeket tarja szem előtt.

- Nem hiszem, hogy van olyan ország, ahol a politikában ez a fajta szemlélet érvényesül.

- Persze, mert a politikában éppen az az érdek dominál, hogy a hagyományos és túlhaladott szembenállást tovább erősítsék. A politikusok számára az a fő veszély, hogy nem lehet őket megkülönböztetni egymástól, ezért igyekeznek szimbolikus értékekkel markánsá tenni az álláspontjukat: S közben ugyanazokra a kérdésekre nagyjából ugyanazokat a válaszokat adják.

- Ön a Duna-Charta tagjaként a Fidesz mellé állt a választások idején.

- Mi minden párttal igyekeztünk 1997-98-ban kapcsolatba lépni, ahogy a Duna mozgalmak az azt megelőző választások idején is tették. Az MSZP és az SZDSZ elutasította a javaslatunkat, a Fidesz pedig szövetséget ajánlott. Meg akartuk akadályozni, hogy Visegrádnál gát épüljön, s hogy Magyarországot még mélyebbre rángassák ebbe az örületbe. Ezért azt kellett javasolnunk, hogy ne szavazzanak az akkori koalíciót alkotó pártokra. Ezzel elértük, hogy ma sem áll a gát. Viszont négy éve állnak a tárgyalások, és ezért mélységesen elégedetlenek vagyunk. A Fidesz-kormány környezetpolitikája és Duna-politikája aggodalommal tölt el. De hozzá kell tennem, hogy a gazdasági és kulturális globalizáció várható hatásainak, és az ezzel kapcsolatban lehetséges magyar stratégiának kérdéseiben kisebb a távolság a Fidesz és egy ökológiailag megalapozott álláspont között, mint az MSZP álláspontja és a mi álláspontunk között. „Mi” fogalmán azokat a személyeket értem, akik akkor a Duna-Chartát, ma pedig a Védegyletet alkotjuk. Az MSZP és az SZDSZ egyetértene abban, hogy minden, ami a gazdasági globalizációt elősegíti - tehát Magyarországot a befektetők számára megfelelő tereppé teszi -, az egyúttal jó az embereknek, elősegíti a jólétet és csökkenti az igazságtalanságot. Mi ennek az ellenkezőjéről vagyunk meggyőződve. Hozzáteszem, hogy léteznek

olyan szociáldemokrata és olyan liberális pártok a világon, amelyeknek az álláspontja nem ennyire elvakult. Tehát azt gondolom, hogy az SZDSZ egy rossz liberális párt, az MSZP pedig nem szociáldemokrata párt. Amikor azt mondom, hogy hozzám a Fidesz egy árnyalattal közelebb áll, mint a másik kettő, akkor ez nem politikai irányzatok közötti választás, hanem a konkrét magyar pártprogramokat hasonlítom össze. Azok az ügyek sajnos, amelyek számomra a legfontosabbak, a jövő nemzedékek életlehetőségeinek megőrzése, a kultúra és természet épségének a védelme - a mai magyar pártpolitika keretein kívül maradnak. De nem biztos, hogy mindig mindent a pártok döntenek el egy ország életében.

Balavány György

A bűvészinás mindent kipróbál

Vass Csaba a globalizációban a természet megcsúfolását látja

A felvilágosodás óta éppen a sajátos ellenőrzési képességnek, a létkontrollnak a lerombolását nevezik „szabadságnak”. Mert mit is csinál a modernizáció? A természet feletti uralom programjának megfelelően valami olyat akar mindenáron kialakítani, ami addig még sosem volt - állítja Vass Csaba társadalomkutató. Az ismert hazai szakértő szerint a globalizáció társadalmi építménye nem gazdaságtársadalom, hanem hatalomtársadalom. S ebben is „vér szerinti” öröklődéssel ruházhatók át a helyek, legalábbis a globalokrácia számára.

- Lépten-nyomon használjuk a szót, úgy gondolom anélkül, hogy tudnánk, mit is jelent.

- A világban lassan már húsznál is több éve zajlik vita a globalizációról, érlelődik valamiféle közmegegyezés is meghatározásáról, mindezekből azonban Magyarországra jószerivel semmi sem jutott el. Sem a filozófiai, sem a társadalomtudományi, sem pedig a politikai diskurzus nem vetette fel a globalizáció és a hozzá való viszony kérdését; ha mégis beszélnek valami hasonlóról, akkor egy teljes történelmi korszakkal lemaradt programot, a modernizációt emlegetik, holott a világnak, s benne minden nemzetnek is elsőszámú sorskérdése ma a globalizációhoz való viszony.

- Miért vélekednek úgy számosan, hogy kétféle globalizációt kell megkülönböztetnünk?

- Az egyiket, amelyikről a hazai szerény vagy harsány apológiák beszélnek, a „makro-globalizáció”. Ám van egy másik típus, amelyikről szó sem esik, „mikroglobalizáció”. Talán nem szerencsések ezek a megnevezések, mert a globalizáció alapvetően téves, „terjedelmi”, és a gazdaságra egyszerűsített felfogását látszanak erősíteni. Mégis használhatók előzetes megkülönböztetés céljára. A gazdasági, területi meghatározás hívei azt mondják ugyanis, hogy azért kell globalizációról beszélnünk, mert már olyan hatalmas gazdasági vállalkozások alakultak ki, amelyek az egész Földet átfogják.

- A globalizáció az üdítőital-cég vagy a benzinkútvállalat?

- Többek között, e szerint a területi felfogás szerint. Csak ez a kevésbé fontos jellemzője a globalizációként elkeresztelt változásoknak.

- A fegyverkereskedelem?

- A fegyverkereskedelem hozzátartozik a globalizációhoz, de fegyverkereskedelem mindig volt, s mindig is átfogta a világnak azt a részét, amelyet pusztítani akartak. Az persze igaz, hogy vannak olyan hatalmas vállalatok, amelyek a planétánkat átfogják - üdítőital, autó, a világtelevíziók, a világbankok, s így tovább - és ezek adják a globalizáció legkülső héját, de nem ez a „terjedelem” az igazán fontos ismertetőjegy. Mert például a globalizáció másik típusa, a mikroglobalizáció egészen aprócska, sokszor csak néhány személyes kisvállalkozásokból áll, ám ezeknek a mikrovállalkozásoknak a szervezett hálózata ugyanúgy átfogja a Földet, mint a makroglobalizáció megavállalkozásai.

- Ennél bonyolultabbnak tűnik a folyamat!

- Nemcsak kétféle globalizáció van a világban, ezeknek külön-külön is vannak alváltozataik. Saját magukat nevezik el. A makroglobalizáción belül például Amerópának nevezi magát az egyik, a másik meg Euramerikának. Nagyon jónak tarthatjuk ezeket az önmegnevezéseket, mert azt a nagyon fontos jellegzetességet mutatja meg, hogy nem két kontinens, az észak-amerikai és az európai alakított ki két különböző modellt, hogy nem az a fontos, hogy egy óceán választja el őket, hanem mindkét kontinensen vannak olyan erők, amelyek az egyik, s olyanok is, amelyek a másik makroglobalizációs típust építgetik. Az euramerikai egy nemzeti alapokon álló, a nemzetek konföderációjában gondolkodó, s a tudományosságot egy gyökereiben keresztény kultúrához kötő változat. Ezzel szemben az a makroglobalizációs verzió, amelyik önmagát Amerópának nevezi, nem konföderáció, hanem egy centralizált állami struktúra, s nem a kereszténység, hanem a felvilágosodás alapján áll.

- Ezzel a már átléptünk a globalizációk tartalmi meghatározásának kérdésére!

- Ennek elbeszéléséhez már említettem a globalizáció mögötti kihívást, annak két oldalát. Amelyeket úgy is megfogalmazhatunk, hogy azok az emberiség ősi, egészen természetes vágyai. Az egyik, hogy szűnjön meg végre ember és ember közt az ellenségeskedés és valami nagy átfogó egységbe tudjon az emberiség szerveződni. A másik pedig, hogy hasonlatossá váljon Istenhez: ő maga is részt tudjon venni a teremtés művében. A makroglobalizáció valójában ennek a két vágnak mára már lehetővé vált megválaszolási kísérlete.

- Nem túl filozofikus megközelítése ez a véres realitásnak?

- Ez a filozofikus megközelítés, sajnos még a véresnél is kegyetlenebb napi gyakorlatra világít rá. A nem filozofikus, a terjedelmi megközelítés szerint hatalmas szervezeteket láthatunk, amelyek olyan mérhetetlen hatalmat koncentráltak, ami a Földön mindeddig még nem volt, s ennek birtokában nemzeteken, vagy akár egész földrészeken is uralkodni képesek. Csakhogy a globalizációnak van ennél a hatalomnál sokkal lényegesebb vonása is, amire ez a hatalom épül: a „negatív teremtés”. És ez a véresnél is kegyetlenebb realitás lényege. Azért kezdtem mondókámat azzal, hogy az ember vágya Istenhez hasonlatossá válni, mert az ember mindig szeretett volna részt venni a teremtésben. Részt venni a teremtés művében, s teremtő hatalommal rendelkezni akarni azonban két teljesen különböző program.

- Hogyan tud az ember a Teremtő munkatársává válni?

- A teremtés művében részt venni azt jelenti, hogy - Hajnal István szép kifejezésével - történelmi aprómunkával ápoljuk és gondozzuk a kozmikus egészt, annak harmóniáját. Ápolni és gondozni pedig latinul annyit tesz, hogy kultúra. Ápolás és gondozás persze nem azt jelenti, hogy passzívan elszenvedjük a világot, hanem azt, hogy tudjuk: minden apró mozdulatunkkal, a legkisebbel is, az egészt hozzuk működésbe, s ha nem jól, akkor az visszavág, s elégtételt vesz rajtunk: akár el is pusztít bennünket. A kultúra így azt jelenti, hogy az egyetemes egész működésébe úgy avatkozunk bele, hogy annak eredendő harmóniáját elmélyítjük; s e harmónia elmélyülése közben a magunk számára „élettöbbletet” kapunk. A teremtő hatalom felett rendelkezni akarás ennek éppen a fordítottja: a gőg, elbizakodottság, amely minden áron valami olyat akar életre kelteni, ami addig még nem volt: az új utáni esztelen hajsza. A vágy, a teremtésben részt venni, egyidős az emberrel: ha végiggondoljuk, a primitív népeknél mindenütt van varázsló, aki hatalmánál fogva a semmiből létrehoz valamit.

- Értéket teremt.

- Ez a lényeg. Értéket teremt. Az ember azonban sokszor olyan - Goethétől tudhatjuk - varázslóinas, aki, ha a varázsló nincsen otthon, mindent kipróbál, mindent meg akar valósítani, s ha valamit el lehet rontani, akkor azt szívesen el is rontja. A varázsló nemcsak elindítani képes, hanem megállítani is a varázslatot: rendelkezik az ellenőrzéshez szükséges képességekkel is. A varázslóinas éppen ennek van híján, s sajnos a felvilágosodás óta éppen ennek a sajátos ellenőrzési képességnek, a létkontrollnak a lerombolását nevezik „szabadságnak”. Mert mit is csinál a modernizáció: a természet feletti uralom programjának megfelelően valami olyat akar mindenáron kialakítani, ami addig még sosem volt. Teremteni, a semmiből valamit létre hozni még nem tud, de valamiből olyat „csinálni”, amilyen még nem volt, már igen. A hagyományos viszonyok között az ember már képes volt arra, hogy a természetben található tárgy „formáját” változtassa meg, s így létrehozzon sosem voltat: a tölgyfából tulipános ládát például. Ez azonban még nem ment túl a meglévő gondozásán, még működött benne a létkontroll társadalomszervezete. Ezen a határon csak a modernizáció lépett át: már nem csupán a formát változtatta meg, hanem a természeti tárgy belső szerkezetét is: vasérből készített vasutat. Csak közben, mert a létkontroll szervezetét lerombolta, veszélybe sodorta létezésének feltételeit: a természeti környezetet sodorta válságba. Ez az új tárgyi valóság pedig már elegendő volt számára, ahhoz, amit sokszori próbálkozása ellenére, ezen új tárgyi valóság híján nem tudott véghez vinni: a hagyományos, a szakrálisan szervezett társadalmi valóságot felváltta a maga anyagi-tárgyi valóságával. A természeti tárgy belső szerkezetének varázslóinas módján való megváltoztatásánál azonban elakadt, s a következő lépést már csak a globalizáció tudta megtenni: ez még mélyebb szerkezeteket bont szét és rak össze úgy, ahogyan az korábban nem volt.

- Társadalmi szerkezeteket?

- Azt is, de most még maradjunk a természetnél. A modernizáció a vasérből gőzgépet épít, vasszerkezetes babiloni tornyokat, Empire State Buildingeket, új, de korlátozott valóságot. Ezen lép túl a globalizáció: „teremt” olyat, ami addig nem volt a természetben. Birkecsét például.

- Birkecs? A kecske és a birka egyben?

- Igen. A birkecs, a génsebészet e remeke olyan állat, amelynek az eleje birka, a vége pedig kecske. Hát ilyen valóban nem volt még korábban a természetben. Itt már nem csupán a természeti anyag formáját, vagy belső szerkezeteit alakítják át, hanem a természetét változtatják meg. A természet birkecsét valószínűleg sosem hozott volna létre.

- Öszvért létrehozott.

- De az öszvér, hogy úgy mondjam, annak ellenére, hogy ló és szamár keveréke, genetikailag egynemű, „kompakt” állat. A birkecs viszont két, genetikailag is különböző állatból áll. A globalizáció embere itt már valóban valami olyat állított elő, ami addig nem volt: egy új természeti léte. Ezért mondhatjuk, hogy a globalizáció nem csupán a formába, nem is csak a struktúrákba, hanem a létviszonyokba avatkozik bele, új létviszonyokat épít fel. Méghozzá teljes létviszonyt, csak ennek a részleteit most még nem lehet teljesen világosan látni. Ahogyan Watt első gőzgépe idején sem lehetett látni, hogy általa egy új tárgyi birodalomba jutunk el, ma még nem látjuk pontosan, milyen is lehet majd ez a „szép új világ”. Az azonban biztos, hogy néhány évtized múltán mi is Mikszáth hőseihez hasonlóan csodálkoznánk a globalizáció által épített új valóságon; a globalizáció olyan új valóságot épít fel, ami egyben új

létviszonyokat is hordoz, s éppen ez a globalizáció lényege, s nem a gazdasági vállalkozások „kiterjedése”.

- Miért ijesztő néha ez a folyamat?

- A műanyag, a birkecsépítő génebesztet, a klónozás nemcsak része ennek az új létviszonyokat hordozó valóságnak, de előrevetíti a varázslóinas egy elborzasztó lehetőségét is. Azt, hogy az eddig genetikailag egynemű emberiség két, merőben különböző típusra hasadjon szét. Az egyik típus az istenekhez még inkább hasonlatossá válhat. Az emberiség minden egyes tagja, mind ez ideig Diké, a halál istennője hatalma alatt állt: aki született, az meg is halt. De a halált, a test halálát legyőzhetőnek vélte. Ezért is mumifikálták a halottakat Egyiptomban: a halhatatlan lélek számára meg akarták őrizni a testet a feltámadásig. A klónozás viszont arról szól, hogy hogyan lehet a halandó lélekkel szemben itt a Földön túlélni a test halálát. Ezzel ennek a típusnak a számára megváltozik az idő - ezért is lehet a létviszonyok megváltozásáról beszélni a globalizáció kapcsán -, a véges emberi idő a többszöri klónozás lehetőségével átalakul az ismétlések, tetszés szerint sorjázó idejévé: „klón-time”-má. Az igazán borzasztó fejleményt azonban más valami egy időben való fellépése jelenti. Egy példával hoznám közelebb e lehetőséget. Az USA és az Európai Unió még vitázik arról, hogy a génkezelés következtében szaporodásképtelen vetőmagokat Európa elfogadja-e. Túl azon, hogy ez a paraszt sorsát végképp megpecsételi, s egy génmanipulátor-kereskedői hálózat foglyává teszi, azt is megmutatja, hogy nincs szakmai akadály annak, hogy a varázslóinas a vetőmagok után az emberrel is hasonlóan bányon.

- Mag nélküli szőlőtől a mag nélküli emberig?

- Igen, sőt még tovább lehet feszíteni a dolgokat. Egészen odáig mehet a varázslóinas, hogy a génmanipuláció révén azokat az emberi képességeket és készségeket hordozó részeket vegye ki a kiszolgáltatottak génállományából, amelyek a személyes autonómiához szükségesek. Arisztotelész jóslata a beszélő szerszámmá alakított gépekről így a mag nélküli és beszélő szerszámmá alakított emberként valósulhat meg.

- Nyilvánosságra került, hogy egy ilyen módon létrehozott embriót néhány hónapos korában „megszüntettek”.

- Sajnos ez a lehetőség már nem Huxley regényének fantazmagóriája, ez ma már megvalósítható lehetőség. „Teremtés”, csak éppen negatív teremtés. És íme: a kezdetben „filozofikusnak” tűnő megközelítésről bebizonyosodott, hogy az a véresnél is elborzasztóbb realitás lehetőségét mutatja meg. Amihez képest a háborúzás, amikor védtelen embereket, gyerekeket és asszonyokat elpusztítanak, amihez sajnos már hozzászoktunk, szinte kedves időtöltésnek tűnhet...

- Talán természetes folyamat. Az állat és növényvilágban is az erősebb elpusztítja a gyengébbet.

- Az állatvilágban talán igen, bár ott is ismertek az altruistának nevezett jelenségek, mint például a magyar jelképpé emelkedett, a fiait a saját vérével tápláló pelikán. Az embert pedig éppen az tenné emberré, hogy az erősebb és a gyengébb közötti viszonyt megváltoztatja. Mint például a „lovag” esetében, akinek elődje - Bibó István megfogalmazásában - egy barbár, verekedő, háborúzó nemes volt, akit az egyház, a szeretet értékrendje szerint „humanizált”. Ezen a ponton a kétségkívül erős indítékként működő, de korlátozottabb programot képviselő érdekek megszállottai fel szoktak sivítani. Pedig nemcsak a lovagok esetében igaz a „szerelem”

programjának ereje, hanem ez a program a teológiában az együttélés más formáira is ki van dolgozva. Ott úgy nevezik, hogy „földi Jeruzsálem”.

- Legyünk diákok a középkor Párizsában?

- Ennek mára is megvan a maga tanulsága. Mert a földi Jeruzsálem, nem a földrajzi értelemben vett, a ma háború dúlta várost jelenti, hanem azt a helyet, ahol a szeretet szervezi az emberi kapcsolatokat. A szeretet nemcsak érzelem lehet, a szeretet is objektiválódhat és szilárd, tartós és történelmi korszakokra terjedő emberi viszonyokká intézményesülhet. Ahogyan Bibó tanítványa, Szesztay András mondja, a szeretetstruktúrák éppúgy részei világunknak, mint az érdekstruktúrák. Gondoljunk a még egészséges családokra, ahol a kapcsolatokat még nem a piac határozza meg. Ezekben a még egészséges családokban nem a „racionális” piaci érdekviszonyok diktátumának engedelmessé válnak, például gyermekeinknek, azzal, hogy kikalkuláljuk: visszakapom-e tőlük, mondjuk 35 év múlva kamatos kamataival együtt a most banánra költött pénzünket, mert ha nem, akkor nem veszünk nekik banánt. De nemcsak a kisközösségeket, a nagyobbakat is szervezheti a szeretet. Hajnal István írja le a kölcsönös szolgálatok rendjét, ezekből épültek fel a szakrális nemzetek, amelyek, mert a szolgálatok kölcsönösségét az egyház e nemzeteken kívülre is kiterjesztette, egyházi világközösséggé is felépültek. Ez az egyházi világközösség is átfogta a „világot”, de jellegénél fogva, s míg a papság képes volt a saját maga által megfogalmazott követelményeknek megfelelni, lényege szerint különbözött a globalizációtól: univerzalizáció, egyetemesülés volt. Hajnal István nyomában a világhírű gazdaságtörténész Polányi Károly beszél el A nagy transzformáció című munkájában, hogy e kölcsönös szolgálatok rendjét hogyan rombolták le, s hogyan helyettesítették a pusztá érdekalkuláción alapuló kapcsolatokkal, s mutatja meg, hogy ez az átalakítás vezetett a világháborúhoz és a fasizmus kialakulásához is.

- Megszenvedte az emberiség a történelmi tévutat.

- Más tévedés kockázata is fennáll. Mondják, hogy jó, a szeretet működhet ott, ahol a vérségi kötelékek jelen vannak, de azokon túl hatásuk elgyengül, s átadja helyét az érdekeknek. Pedig például a falu nem vérségi köteléken, hanem szomszédsági kapcsolatokon épül fel, s az nem vérségi kapcsolat. S csak a teljesség kedvéért említem: ez az érdek-fetiszizáló érvelés azért is álságos, mert a vérségi kapcsolat sem a modern, sem a globalizációs korokban nem szűnt meg, csak átalakult: közösségből individuálissá vált. Melyik bankár, kereskedő, gyáros, megavállalkozó, vagy filmsztár osztja szét vagyonát halálakor a nép között? Eszük ágában sincsen, helyette vérszerinti örököseikre hagyják kincseiket. Így a modern nemzetek és a globalizáció is a vérségi kapcsolatokon alapul. Mindent egybevetve, az emberi közösségeket hosszú időn át éppen az erősebbek humanizálása jellemezte, mert bennük a szeretetstruktúrák és a létkontroll intézményei szervezték és szabályozták az emberi kapcsolatokat. Ezek lerombolása szolgáltatta ki az emberiséget a goethei varázslóinas szeszélyeinek: az emberi létviszonyokkal való kísérletezésnek. Ez a globalizáció árnyoldala, amiről ugyancsak hosszú ideje folynak viták a világban, s amelynek megismeréséből és az azzal való szembenézésből Magyarország ugyancsak ki van rekesztve.

- Ki rekeszti ki?

- A nyilvánosságnak az a része, amely ezen a területen is rajta tartja a kezét, s amely elfedi, hogy a globalizáció olyan létmódváltás, amely hozhat bár jelentős előrelépést, de amely ugyanakkor súlyos veszélyeket is rejt magában.

- Létmód, és nem életmód?

- Igen, mert a globalizáció, mint láttuk, nem csupán életviszonyainkat alakítja át, például nem csupán új típusú élelmiszereket ad nekünk, hanem amikor klónozik, génmanipulál, s kedvezményezett, vagy sújtott csoportjaikat alakítja ki, akkor emberi létviszonyainkba avatkozik bele.

- De hol megy végbe a társadalomszervezet átalakítása a globalizációban?

- A globalizálódás nemcsak a természeti összefüggésekben hozott újat, hanem a társadalomszervezetet is hasonlóan alakította át. Mert a globalizáció társadalomszervezete egészen másként épül fel, mint a modernizációé. A modernizáció nemzetekbe szervezte a világot. Igaz, nem a már említett szakrális, hanem a polgári nemzetekbe. A globalizáció viszont ezt a polgári nemzetet kívánja elavult, visszahúzó, feleslegessé vált szerveződésként bemutatni, s a hozzá való legtermészetesebb polgári viszonyt, a nacionalizmust, amely csupán a nemzet értékeinek elismerését, s az ezekhez való érzelmi kötődést jelenti, a legelítélendőbb romlottságként nevezi meg. Amiben persze farizeus módon viselkedik: amikor a szakrális nemzettel, s az egyházzal akarnak leszámolni, akkor a polgári nemzetet magasztalják fel vele szemben, a globalizációval való összevetésben viszont a polgári nemzetet illetik a szakrális nemzethez és azt felépítő egyházhoz hasonló jelzőkkel. Magyarországon a globalizáció első fellépését az jellemezte, hogy nemcsak a magyarságot, hanem a nemzetet, mint olyant is elkezdtek pocskondiázni. Abból az alapállásból tették ezt, hogy a globalizáció már túllépett a nemzeten, az egész világot átfogó szervezet, amelynek nincsen szüksége egymással háborúzó nemzetekre.

- Az ilyen háborúk megszámlálhatatlanul sok áldozattal jártak.

- Miközben elismerhetjük, hogy csak a nemzeteket lehet egymásnak ugrasztani, indokolt ezt az egységesnek feltüntetett globalizációs szerveződést is egy kicsit közelebbről is megnéznünk. S ekkor világossá válik a globalizáció trükkje. A modernizáció a földrajzi teret osztotta fel a nemzetek között, s védte katonailag őrzött államhatárokkal. Ilyeneket a globalizációval kapcsolatban nem lehet felfedezni. A globalizáció társadalomszervezetei földrajzilag ugyanabban a térben helyezkednek el, mint a modern nemzetek. Csakhogy a szociális teret hasították ketté. A globalizáció egyik kiváló kritikusa, David C. Korten erre azt a hasonlatot mondja, hogy valahol a sztratoszférában ül néhány gonosz bankár és kegyetlenségeket művel.

- A tőkés társaságok világhuralmát szervezi....

- Nem akarom kisebbiteni ezeknek a személyeknek a gonoszkodásait, de látnunk kell, hogy ők nem egymagukban gonoszkodnak, nincsenek egyedül. Egy egész társadalmat szerveznek meg. A globalizációs megavállalatokban ugyanis nemcsak tulajdonosok, hanem alkalmazottak, bér munkások is vannak. És ezek a bér munkások részesülnek a globalizációs haszonból: extra - és nem ritka, hogy hiper - munkabért kapnak. Például a világpénz bankjaiban a titkárnők sokkalta többet keresnek, mint a hazai kisvállalkozók. Így áll elő az a furcsa helyzet, hogy a globalizációs bér munkás jövedelme magasabb, mint a nemzeti vállalkozóé. Megfordul a jól ismert képlet a tehető tulajdonosról és a szegény bér munkásról. Így azt láthatjuk, hogy a globalizációban sem csak „uralkodó csoportok” vannak, hanem bér munkások is, azaz a globalizációnak a moderntől elszakított és a fölé emelt szociális terében is egy teljes társadalomszervezete épül ki. Közelebbről szemlélve a vertikálisan széthasított társadalmi tér felső régióiban szervezett társadalmat, azt láthatjuk, hogy a globalizáció a társadalomszervezetben is sohasem volt újítást vezetett be. Csak közbevetem, hogy a létezett szocializmus mint

a politikai modernizáció típusa, még a nyugati gazdasági típusú modernizációnál is erőteljesebben tagadta a személyiséget, s a közösséget is.

- A világproletárok is globalizációs termékek?

- Amit kollektívizmusnak neveztek az éppen ellentéte volt a közösségnek: személyiségfosztott szocialista embertípusok formális egyenlősége volt a kollektívizmus, ahol az egyenlőség a személyes tulajdonságoknál egyformasággá torzult. Ennek rossz emlékének jelképe a „lódenkabát”. Azt persze el kell ismerni, hogy ez a modern társadalom rendkívül kényelmes, s a hagyományos társadalmak felől tekintve „csodák” ezreiből álló új valóság, de látni kell azt is, hogy a kényelemért fizetendő ár rendkívül magas: a személyiségvesztés, a biztonságvesztés, az emberségességi deficit, amelyek a társadalmi viszonyokba avatkozó varázslóinas művének bizonyulnak. Ami már önmagában is elegendő beavatkozás az emberi életviszonyokba, ám még ezt is tovább feszítette a globalizáció, s hatalomtársadalommá, idegen szóval „szuperbiává” alakította. Hogy ennek a hatalomtársadalomnak a természetét megközelíthesük, vegyünk egy példát a gazdaság területéről. Talán meglepő lesz, amit mondok, de a globalizációban megszűnik az, amit modern értelemben gazdaságnak nevezünk, a globalizációban nem létezik „gazdaság”, legalábbis nem a modern értelemben. Egyfelől azért nem, mert a modern gazdaság a piacgazdaság, amelynek alapvető tulajdonsága a „szabad verseny”. Azon a világpiacon azonban, amelyen egy-egy termék piacának túlnyomóan nagy részét hat-nyolc, esetenként még ennél kevesebb globalizációs vállalkozás uralja, szabad versenyről szó sem lehet. Különösképpen akkor nem, ha ezek egymással még egyeztetnek is. Mivel adataim erről az egyeztetésről nincsenek, nem állítom, hogy vannak ilyen egyeztetések, de feltételezhetőnek tartok olyan termékpiacot, ahol ilyen egyeztetésre sor kerül.

- Lásd autóipar.

- Igen, az autóiparban köztudott az egyeztetés. Bár az autóipar még a modernizációhoz tartozik. Persze, ha fedélzeti számítógépek vezérlik az autót, a szenzoros érzékelőkkel felszerelt utakon, ahol ezért robotpilótára lehet bízni az autóvezetést, akkor már jócskán a globalizáció birodalmában tartunk, de ez még nem jellemző. Jobb ezért egy teljesen a globalizáció birodalmába tartozó iparágról, a szoftveriparról beszélni. Hát erről is tudjuk, hogy néhány nagy szoftvergyártó cég uralja a világpiacot. Ők diktálnak - még az USA-ban is perre kellett mennie a kiszolgáltatottság ellen védekező amerikai nemzetállamnak néhány hónappal ezelőtt egy ilyen ügyben -, s a diktátumokról ritkán mondjuk, hogy az a szabadság megnyilvánulása. Ha ezt komolyan vesszük, akkor azt látjuk, hogy a világpiacnak azokban a szegmenseiben, ahol a globalizáció már megtapadt, ahol néhány, sokszor egymással egyeztető nagy cég diktálja a feltételeket, ott szó sincsen szabad versenyről. Így aztán ott piacgazdaságról sem lehet szó, hanem valami egészen másról.

- Kérdéses, hogy az gazdaság-e még egyáltalán.

- Hogy miről van szó, azt a piaci gazdasági vállalkozások és a globalizációs vállalkozások „célja” közötti különbség mutatja meg. A modern gazdaságokban a vállalkozásokat kettős célkitűzéssel szokták jellemezni: céljuk egyfelől, mégpedig alárendelt céljuk „fogyasztási javak” - vagy a fogyasztási javak előállítására szolgáló eszközök - termelése, másfelől e vállalkozások fő célját a „profit-maximalizálásban” szokás megnevezni, s e kettős cél mindegyike kétségtelenül gazdasági természetű cél. A globalizációs vállalkozások működtetésének „alárendelt célja” megegyezik a modernkével, ezek is fogyasztási javakat és ezek előállítására szolgáló eszközöket akarnak termelni. A fő célkitűzésük azonban lényege szerint

különbözik a modern vállalkozásokétól. Persze ezt nem úgy kell érteni, hogy a globalizációs vállalkozások ne akarnának profitot szerezni, persze, hogy akarnak. Csak ennek a „profitnak” a természete más, mint a modern vállalkozásoké. Mindenekelőtt azért, mert egy-egy globális vállalkozásnak az éves nyeresége 10-15 afrikai, vagy volt szovjetbirodalmi állam teljes nemzeti jövedelménél is több, s ebben az esetben már nem biztos, hogy szabad a modern értelemben vett profitról beszélni. Ekkora pénzvagyoni birtokában már nem egyszerűen egyszerűen gazdálkodni lehet, hanem diktálni is. És nemcsak a többi - nemzeti vagy kisebb nemzetközi - vállalkozásnak, hanem államoknak is, amire szintén sok példát tudunk felsorolni Latin-Amerikától a néhány évvel ezelőtti ázsiai válságig, s a mi térségünkben is. Magyarországon is előfordult, hogy kegyeskedett hozzánk látogatni egy szoftver-mogul, a globalokrácia egyik prominense, ami után megváltozott Magyarországon a szoftverkínálat.

- Hivatalos állami iskolai programmá vált.

- Többek között. De kanyarodjunk ismét a globális vállalkozások céljához: az előbbiek alapján azt mondhatjuk, hogy aki ennyi „profitot” csinál, az valami másra, nem gazdasági, hanem egy politikai természetű jószágra tesz szert.

- A pénz és a politika nem választható el egymástól!

- A pénzről azt szokták mondani, hogy az „közvetítő eszköz” a gazdaságban, s többnyire ennek a funkciójának a ragozásával, a közvetítés különböző részeire bontásával meg is elégszenek a közgazdasági tankönyvek. S ha így lenne, akkor a pénz csak és kizárólag gazdasági eszköz lenne. E tankönyvek és szakcikkek leírásaiból úgy tűnik, hogy az, amit a mennyiségi pénzelmélet dolgozott ki, az is a pénz közvetítő funkciói közé tartozik. A mennyiségi pénzelmélet - erős egyszerűsítéssel - azt mondja, hogy a forgalomban - a közvetítés intézményében - lévő pénz mennyiségével lehet szabályozni a gazdaság működését. A szabályozás, ugye, már nem egyszerű közvetítés, különösen nem akkor, ha azzal vállalkozók sikereit, illetve kudarcait, csődjeit lehet előidézni. A szabályozás már hatalmi funkció, amiért is a pénz egyszerre rendelkezik közvetítő és szabályozó, gazdasági és hatalmi funkcióval is. Minden pénz, a legkisebb értékű is, csak éppen eltérő mértékben. A kis címletű pénz kis forgalom közvetítésére alkalmas, s kis hatalmat is jelent a gazdaság befolyásolására. Sok pénz nagy forgalmat képes lebonyolítani, s nagy befolyást is képes gyakorolni a gazdaság működésére.

- Ám mindeddig még csak gazdasági hatalomról beszélhetünk, mert csak a piac működését befolyásolhatják ezekkel a pénzmennyiségekkel!

- Olyan irdatlan mennyiségű pénz azonban, mint amivel a globalizációs vállalkozások rendelkeznek, már irdatlan hatalommal is jár. Olyan hatalommal, amellyel államok viselkedését is befolyásolni képesek. Ez pedig már nem gazdasági, hanem politikai hatalmat jelent. De ezen a ponton, a pénzmennyiségnek ennél a nagyságrendjénél még esetleg elfogadjuk, hogy az a szabályozás, amit ezzel lehet végezni, az még „gazdasági” szabályozás. Bár az ázsiai csődhullám, vagy azt megelőzően a nyugat-európai nemzeti valuták megingatása, s mindezek következtében e nemzetek állampolgárainak nemcsak gazdasági életét befolyásoló diktátumok ennek jogosságát erősen kérdésessé teszik. Van azonban olyan „pénz” is a világban ma már, amiről nehéz lenne állítani, hogy halmozása gazdasági célokat szolgál. Virtuális pénznek, papépénznek szokták nevezni ezt a pénzfajtát, amelynek egyikét például, árulkodó módon, „futures”-nek hívják. Erről most elegendő annyit megemlíteni, hogy ez már nem egyszerűen saját érték, vagy fedezet nélküli pénz, hanem fizikai realitása is alig van: a

pillanat tört része alatt tovatűnő elektronikus jel formájában létezik. Viszont ebből annyi van, hogy az hozzávetőlegesen tízszerese annak, amit a Föld összes országa egy évben többletként megtermel, azaz körül belül tízszerese a „világjövedelemnek”. S ennek a pénznek a mennyiségét napról napra tovább növelik. Amit pusztán gazdasági racionalitás alapján lehetetlen értelmezni. Felesleges ekkora pénz mennyiség a gazdaság működése szempontjából - nem lehet, de ha lehetne, sem lenne „ésszerű” a Földet tízszer megvásárolni -, a gazdaság-szabályozás szempontjából pedig ugyancsak: ennek töredékével is lehet az egész világ-gazdaság működését szabályozni. Hogy tréfával jellemezzem a parapénz halmozás indítékát, akkor egy hetvenes évek eleji viccet elevenítek fel. Akkoriban, mikor a jó kereset havi 2 500 Ft körül volt, azt mondta a pesti aszfalt bölcse, hogy „Havi harmincezer felett már semmi sem elég!” S nem is elég, mert a havi harmincezerrel már nem jólétet lehetett biztosítani, hanem hatalmat is!

- Akinél a pénz, az rendel - mondja a szólás!

- És a hatalom természete olyan, hogy annak nincsen határa, ezért lehet vég nélkül halmozni a parapénzt. A szakszerűbb vizekre visszavezve azt mondhatjuk, hogy a parapénz a pénznek az a sajátos válfaja, amelynél a „gazdasági funkció”, a közvetítés funkciója már feleslegessé vált, ezért azt, mint felesleges terhet leválasztották róla, így csak a hatalmi, szabályozó funkciója maradt meg. S mert olyan irdatlan mennyiségben áll rendelkezésre, ezért nem csupán a világ-gazdaság, hanem a világ államai feletti hatalom céljaira is felhasználható. A futures, mint mondtam árulkodó önmegnevezés ebből a szempontból. Ez ugyanis nemcsak a jelen, hanem a jövő feletti ellenőrzést is biztosítja tulajdonosai számára: a futures akkor realizálódik ugyanis, amikor a hitelciklus - hitelfelvétel, termelés, visszafizetés - befejeződik, s akkor, a jövőben fejt ki ellenőrző hatását, s aki a jövő felett rendelkezik befolyással, azé az igazi hatalom. Futures-szel persze egyszerű halandó nem rendelkezhet. A mi pénzünk, mondjuk a fizetésünk, nem elegendő arra, hogy azt hatalomra lehessen átváltani, ezért ez egyszerű „gazdasági pénz”. Ha odaadod egy alkusznak vagy egy pénzügyi alapnak, akkor ők már tudnak mihez kezdeni vele, az ő pénzük már hatalompénz. Ez a hatalompénz rendelkezik az átváltozás képességével is: a piacon is lehet vele fizetni, gazdasági célra is fel lehet használni. S ez a visszaalakíthatósága téveszthet meg bárkit: mikor visszaváltják, aprópénzt csinálnak belőle, csakugyan gazdasági közvetítő funkciói is vannak, visszaváltás nélkül azonban tiszta hatalmi eszköz, hatalompénz. Ami azt jelenti, hogy a globalizáció birodalmában kialakult a pénznek egy sajátos válfaja: a hatalompénz, amely a nemzetállamok feletti politikai ellenőrzésre használható fel. Kiépítették a hatalommaximalizálási céllal működtetett vállalkozásokat.

- Csakhogy ezekről nem szavazott senki!

- A hatalomipari művek - amelyek akárhány városnál is jóval nagyobbak - kivonták magukat a kormányok hatalmából, ezért ezeket szabad globalizációs vállalkozásoknak nevezhetjük, amelyek nem legitim hatalommal rendelkeznek. Kortentől tudjuk, hogy ezek „a szabad globalizációs vállalkozások” is tőkés vállalkozások, láttuk azonban, hogy ezek nem gazdasági, hanem politikai, hatalmi tőkét előállító és működtető vállalkozások. Ennek megfelelően e hatalomgazdaságnak a tényleges, erősen centralizált és koncentrált státusokhoz köthető vezető posztjait - nem a menedzsmentről beszélek, az „csak” kivitelezője a politikai tőke növelésének - azok töltik be, akik a hatalom, illetve a hatalomtöbblet termelése felett rendelkeznek, valójában politikai-hatalmi tőkések. Ennek a társadalmi csoportnak a meghatározásáról is régóta folyik diskurzus a világban, az igen szelektív hazai szakmai és publicisztikai nyilvánosság azonban ezt a vitát is kívül rekeszti az elérhetőségen.

- Miért mondják, hogy ez az állítólagos csoport nem „csak” a pénzt birtokolhatja?

- Például a kommunikációt közvetítő információt is! Az információ is két elemből áll ebből a szempontból: a tárgyszerű elemből és a tárgy értelmezéséből, s ez az értelmezés jelenti a kommunikációban a hatalmi elemet. Amikor például a világtelevíziók kialakultak, akkor olyan értelmezési hatalom is kifejlődött, ami a globalizáció és azon belül a globalokrácia százjéze szerint meséli el a világ történetét. Ő az például, aki a modern polgári nemzet elavultságáról szóló értelmezési műveleteket kivitelez - nem kitalálja, az mások, az értelmezés felkentjeinek a monopóliuma. Itt is működik az értelmezési szempont kiválasztásának monopóliumával rendelkező csoport és az annak a kivitelezésével foglalkozó bérmunkás csoport is. Így a két világosztály a „foglalkozási szerkezetet” tekintve is összetett, rétegzett s együtt teszik teljessé a globalizációs társadalomszerkezetet. S mert ez a társadalomszerkezet is a hatalomhoz való viszony alapján alakul ki, azt is mondhatjuk, hogy a globalizáció társadalmi építménye valóban különbözik a modernitástól: nem gazdaságtársadalom, hanem hatalomtársadalom. S ebben is „vér szerinti” öröklődéssel ruházhatók át a helyek, legalábbis a globalokrácia számára.

- Klónozzák magukat a klánok?

- A globalizáció embertermelő gazdaságának már a biológiai teljesítménye is a hatalom szerint tagolta tagjait: a végtelenített életidejű klónok - mindenek előtt a globalokrácia fizetheti meg ennek költségeit - uralkodói szervezetet, a mag nélküli beszélő szerszámok pedig eleve alattvalói szervezetet jelentenek. De ha ettől a rémálmától el is tekintünk, akkor is azt látjuk, hogy a globalokrácia egész karaktere a hatalom szolgálatában áll. Kifejtés nélkül is elég utalni a „természetes agresszivitást” a végletekig fokozó karakterről a „yuppie”-ra, akinek ürességéről és egyben hatalommal való azonosságáról szakkönyvektől kezdve irodalmi alkotásokon át kommersz művek serege szól, csak ezek sem igen jutottak el hozzánk. Ezért is vállalhatja sok jóra való fiatal a nálunk rózsaszínűre festett yuppie karaktert és életmódot. Sok más cél mellett például a televíziók által terjesztett „gyermekagresszivitás” is ennek a karakternek a selejtjeit terjeszti. Éppen erre a karakterre van szükség ahhoz, hogy a hatalomtársadalmat felépíteni és működtetni lehessen: a gazdasági minimál-én éppúgy alkalmatlan erre a szerepre, mint az emberi képességek teljességét birtokló személyiség. Az első azért, mert csak a gyarapodáshoz ért, a hatalom nem a kenyere, a második meg azért, mert az emberiség, humánus vonásai teszik alkalmatlan társadalmi karakterré - hangsúlyozom, itt társadalmi karakterről, s nem „faji” jellegzetességekről van szó - a nem-legitim hatalmak által felépített, és a hatalomgazdaságon alapuló hatalomtársadalom működtetésére.

- A globalizáció is nemzetszerűen szerveződik?

- Nem nemzetként, de nemzetszerűen. Hogy szemléltessem, mire gondolok, egy amerikai választási propaganda könyvet idézek fel - ott tudják, hogy a választások sikere azon múlik, hogy minden szavazó réteget a maga nyelvén szólítsanak meg, s magyarázzák el számára, milyen szín is a fehér. Szerzőjét, Michael Chrichtont, egy orvosi pályáját a Jurassic park megírásáért odahagyó orvost jól ismerik Magyarországon. Ő a Felkelő nap című - magyarra Gyilkos napként „ferdített” - könyvében arról beszél, hogy a Reagan és Bush elnökök hibái miatt a japán tőke hogyan falja fel az amerikai gazdaságot. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy ha Magyarországon lennének ehhez hasonló kiadványok, amelyekben a különböző nációk egymásról ugyanígy beszélnének, akkor már az Amnesty International-nél keményebb szervezetek is akcióba lépnének. Chrichton leírja, hogy kik állnak szemben egymással: a japán tőke és az amerikai, amelyeket nem téveszthetünk össze Japánnal és az Egyesült Államokkal.

Amerópa és Amerázsia viaskodik ennek a könyvnek a lapjain egymással. Így, amikor egymással szemben állnak, állampolgárokként még a polgári nemzethez tartozókként állnak egymással szemben, ez a szál fűzi őket a nemzethez, de a világosztály tagjaiként, még inkább a globalokrácia tagjaiként már nem nemzetek tagjaiként néznek egymással farkasszemet, hanem két szuperbia tagjaként. E kettősség - nemzeti és szuperbiális azonossága - miatt szupranációknak nevezhetjük a globalizáció hatalomszervezte társadalmi valóságának nagy csoportjait.

- Miként hat minderre a mikroglobalizáció?

- Hangsúlyozom, hogy a makroglobalizáció semmivel sem fontosabb a globalizációs modellek világversenyét tekintve a mikroglobalizációnál. Amit mondok, arról szól, hogy Euramerikának - s részeként Magyarországnak - kikkel való versenyben kell megállnia a helyét, s hogy hogyan állhatja azt meg. A mikroglobalizációt Ázsia találta fel. Sok jel mutat arra, hogy Euramerikához hasonlóan, Ázsia és Amerázsia is még történelmi mércével mérve is hosszú ideig megmaradt volna saját keretei között, s nem lépett volna át a globalizáció birodalmába. Ahogyan Euramerika is reflexiós jelenség, az amerázsiái támadásra való válaszban formálódik ki, éppúgy reflexiós jelenség az ázsiai típusú mikroglobalizáció is.

- Valahol ebben a folyamatban is benne rejlik-e a versenyelem?

- Amerópa, a gyarmatbirodalmak feloszlása után pénzeivel hódította meg Ázsiának azt a részét, amihez hozzá fért, igaz, sokkal rövidebb idő alatt, mint Euramerikát. Sokkal drasztikusabban is roncsolta szét azokat az ősi szövetségeket, családgazdasági alapokat, amelyeken ez a világ nyugodott. Szinte a semmiből, néhány év alatt fölhúzták Szingapúr felhőkarcoló városállamát, vagy éppen Thaiföld globalizált részét. Ezek a globalizált uralkodó társadalmak a szinte még érintetlen családgazdaságokat sebészi pontossággal és rekordsebességgel szakították ki természetes, alacsony színvonalú, de tisztességes megélhetést biztosító létmódjukból, s kényszerítették és csábították egyszerre a globalizáció birodalmába. S nem kell japán, kínai vagy thai nacionalistának lenni ahhoz, hogy láthatóvá váljon ennek a roncsolásnak a következménye. A családokból kiemelték az egyes tagokat, s egyéni munkavállalókként tették őket: éhbérért foglalkoztatott bér munkásokká. A létfeltételeiktől elszakított és a globalizációtól függővé vált ázsiai családtársadalmak - minden bizonnyal állami segítséggel - erre a kiszolgáltatottságra határozott választ adtak. Már a nyolcvanas évek második felében lehetett arról a magyar sajtóban is olvasni - az akkor legjobbnak számító gazdasági hetilap, a Figyelő hozta a cikket -, hogy ázsiai, s főként kínai és japán tulajdonba került át Latin-Amerika gazdasági vagyonának jelentős része: a földek, a mezőgazdasági- és ipari vállalkozások, a pénzügyek.

- Hasonló terjeszkedést már az amerikai északi féltekén is megfigyeltek.

- És a rendszerváltást követően Szibériától, Vlagyivosztoktól Hegyeshalomig ugyancsak hatalmas invázióknak lehettünk tanúi: lényegében az egész modern világot behálózta ez az ázsiai tulajdon. Vlagyivosztoktól Calais-ig minden lényeges településen ott vannak a kínai, koreai, vietnami vagy thai üzletek, amelyekre ki is van írva, hogy az kínai, vagy thai üzlet.

- Ezek az üzletek többnyire igen kicsik!

- Csak néhány főt foglalkoztatnak, s az általuk lebonyolított forgalom is szerény. Erejük azonban éppen kicsinségükben és a kicsinyek hálózattá szerveződésében van. Nem lehet egykönnyen megingatni a mikroglobalizáció világhálózatát, mert csak apró vállalkozásaikat

lehet csődbe juttatni, ám az ezek csődje révén elszenvedett veszteség a hálózatokat alig érinti, azok gyors forrás-átcsoportosítással a sérült részeket hamar kijavíthatják. Ugyanakkor a mikroglobalizációt is hatalomtársadalomnak kell neveznünk. Az aprócska vállalkozások termelési célja nem a hatalom, mint a makroglobalizációs megavállalkozásoknak. Ezek a mikrovállalkozások gazdasági profitot akarnak csinálni elsődleges céljukként, és másodlagos céljuk is gazdasági: fogyasztási javakat akarnak előállítani, így ezek „tisztán” gazdasági léttel rendelkeznek. Fontosabbak is a mindennapi élet szempontjából, mint a makroglobalizációs vállalkozások. Egy kiélezett példával azt mondhatom, hogy a makroglobalizációs hatalom-gazdaság csak egy szűk - bár százmilliós nagyságot is elérő - népesség számára alapvetően fontos. Ha mondjuk a Boeing gépek, vagy a többi repülőgyártók gépei egy hónapon keresztül nem szállnának fel, az a Föld mindennapjait szinte alig érintené, legfeljebb a globalokráciának okozna bosszúságot. Ha azonban a mikroglobalizáció törpe vállalkozásai akár csak három napig nem működnének, az a világ szinte minden térségében hatalmas fennakadásokat okozna a mindennapok vitelében: hatmilliárdból legalább hárommilliárd ember mindennapi üzemmenete szenvedne el fennakadásokat.

- Csakhogy makroglobalizációs terméket is lehet vásárolni. Kínálnak a Váci utcában hatvanezer forintért egy pár férficipőt!

- Hányan lehetnek Magyarországon, akik ilyen árfekvésű lábbelit vásárolhatnak meg? Ha nagyon engedékenyen számolok, akkor ötszázezer személyre tehetem e kört.

- Ötszázezren járnak hatvanezres cipőben?

- Nem, de hozzávetőlegesen ennyien vannak - gyerekekkel és öregekkel együtt -, akik megengedhetik maguknak, hogy ilyen áron vegyenek cipőt maguknak. Ha mindegyik vesz egy évben egy párat ebből a méregdrága cipőből, akkor az harminc milliárd forintos bevételt nyújt forgalmazóinak. A mikroglobalizációs cipőgyártók portékáit a külvárosi kínai piacokon lehet megvásárolni. Cipőik meglehetősen silányak, egy évet sem bírnak ki, de áruk igen alacsony, mondjuk nyolcezer forint átlagosan. Azok, akiknek évente egy ilyen árú cipő megvásárlásánál a család minden tagjának nem jut több, lehetnek öt és fél milliónyian. Ennek a végösszege viszont negyvennégy milliárd forint, ami tizenkétszerese a makroglobalizációs cipőipari bevételnek. Ennek következtében az ország, a magyar nemzetgazdaság - szemben azzal, amit a makroglobalizáció kritikusai mondanak - nem is egy, hanem mindkét végén lyukas tömlőhöz hasonlítható. „Felülről” a makroglobalizációs hatalomgazdaság szívja ki az országból a pénzeket, hosszú időt figyelembe véve ezermilliárdos nagyságrendben. De a másik végén, alulról, a törmeléktársadalmakból meg a mikroglobalizáció viszi ki az országból a pénzeket, s mint láttuk, akár egy teljes nagyságrenddel nagyobb pénzeket is.

- Mennyire szervezettek a mikroglobalizációs vállalkozások?

- Ezek a hálózatok is „szupranacionális” hálózatokba szerveződnek. E szupranációkban azonban a magánvállalkozások mellett minden bizonnyal erőteljesen jelen vannak a nemzeti, törzsi szervezetek és az egyes nemzetállamok is, s például a magyarországi alvilági leszámolásokból gyanítható, hogy még az ázsiai maffia szervezetei is belefolyanak imitt-amott ezeknek a hálózatoknak a kiépítésébe és működtetésébe, s mindez csak felerősíti a szupranacionális jellegüket. Az ázsiai, ameráziai mikroglobalizáció szupranacionális szervezete két, különböző helyzetű részre tagolódik: egyfelől a hálózatokat kézben tartó „világrendekre”, a mikroglobalizáció globalokráciájára, s az inkább a nemzeti, törzsi szervezetekhez tartozó családi vállalkozásokra. Azt is gyaníthatjuk, hogy a szupranacionális rendek sokkal szorosabb

kapcsolatban állnak anyanemzeteikkel, mint ahogyan az a makroglobalizáció birodalmában van: a nemzeti elittel feltehetően együtt képezik az ázsiai mikroglobalizáció globalokráciáját. Ez a „nemzetállami globalokrácia”, a mikroglobalizációs hálózatokból nyert pénzeket is felhasználva ugyanazokat a „műszaki vívmányokat” birtokolja, mint a makroglobalizáció.

- Ön szerint a modern nemzetállamok feletti szociális teret e két modernizációs típus: a makro- és a mikroglobalizáció tölti ki.?

- Az alattuk található modern nemzetállamok, illetve államnemzetek töltik ki a földrajzi teret. Végül mindegyik alatt senyvednek a modernizációból és a globalizációból egyaránt kimaradt, de legalább négy milliárdnyira tehető törmelék közösségek és törmelék társadalmak.

- Nálunk is ez a képlet?

- Ez a planetáris szerkezet határozza meg Magyarország makrotársadalmi szerkezetét is. Legfelül van egy néhány százazres, de egymilliónál semmiképp sem nagyobb globalizációs társadalom. Ennek a tagjai ugyan lehetnek magyar állampolgárok, beszélhetnek akár magyar nyelven is, társadalmi helyzetüket tekintve azonban ők a globalizáció valamelyik szupranációjához, annak a szélén található, azaz peremtársadalmához tartozhatnak. Helyzetüknél, s mert alig, hogy sikerült kiszakadniuk a Szovjet birodalomból, alig akad köztük olyan, aki a globalokráciába sorolódik, túlnyomó többségük valamelyik szupranacionális világosztály közönséges tagja. Segítségükkel működik Magyarországon is a globalizációs világbirodalom, s szívja ki az ország forrásainak egy részét. Középen található a nemzeti társadalom, amely a globalizációból ugyan kimaradt, de a modern vállalkozók, vagy állami alkalmazottak közé sorolható...

- Mekkoraának sejti ezt a réteget?

- Lélekszámuk négy és ötmillió között lehet. Rájuk hárul egyfelől a makroglobalizációs, másfelől a mikroglobalizációs szívás - számra a fedezet nagyobbik részének a - biztosítása. Ők állampolgárságukat és társadalmi helyzetüket tekintve is egyaránt a nemzeti társadalom tagjai. A nemzeti társadalom és a törmeléktársadalmak között helyezkedik el a mikroglobalizációs hálózat magyarországi részlege. Lélekszámukat tekintve ők sem lehetnek többen néhány százazernél, magyar alkalmazottaikkal együtt sem haladják meg a milliós lélekszámot. Bóvlijaikkal azonban a nemzeti társadalom alsó osztályait és a törmeléktársadalmakat is ők látják el, így az általuk realizált és az országból elvitt pénzeik nagyságrendje valóban meghaladhatja valamelyest a makroglobalizációs szívás nagyságát.

- És legalul?

- Ott a törmeléktársadalmak találhatók. Azért kell többes számban beszélnünk a törmelékről, mert különböző társadalmakból szakította le őket a rendszerváltás „transzformációs” ereje. Van, akiket még a hagyományos paraszti gazdálkodásból lökött a törmelékbe, azzal, hogy létezésük alól kihúzta a talajt a rendszerváltás. Vannak, akik a polgári társadalomból, s vannak, akik a deklasszáldott úri társadalomból sülyedtek a törmelékbe. A létezett párttársadalom erőszakos iparosítása következtében felépült, de a rendszerváltásban forrásait vesztett vállalataik csődje is juttatott a törmelékbe, s olyanok is vannak, akik a piaci szocializmusban még megtalálták megélhetésüket, de a rendszerváltás globalizációs valóságába már nem sikerült beilleszkedniük. S végül olyanok is vannak szép számmal, akiket a rendszerváltás kezdeti lendülete még felemelt a nemzeti polgári társadalomba, de az ott ért indokolatlan megrázkódtatások, a megfelelő rendszerváltási stratégia hiánya, s a kedvezőtlen

külgazdasági körülmények, nem ritkán a globalizációs diktátumok juttattak a társadalom történelemből kiesett legalsó rétegébe. Ez a sok helyről összekerült törmeléktársadalmi csoport igen nagy lélekszámú. Legalább hárommillió nagyságot ér el, meglehet, azonban, hogy annál is nagyobb.

- S hol sötétlik az alvilág?

- Mindezeket a társadalmakat átszövi a hazai „maffia társadalom”, amely mindegyiknek a megfelelő kínálatot nyújtja: az elit call girl-öktől a finom drogokon át a legbrutálisabb alkoholokig és legközönségesebb utcalányokig.

- Elszomorító képet lát...

- Erről a szerkezetről azt mondhatjuk, hogy hasonló csapás eredményeként alakult ki, mint a török hódoltság utáni Magyarország: akkor a földrajzi térben szakították háromfelé az országot - s Trianon lényegében ezt a helyzetet emelte nemzetközi politikai diktátummá -, a rendszerváltás, s a globalizáció pedig a társadalmi teret hasította legalább háromfelé, amelyben a maradék egyharmad nemzet tovább feleződött.

- Milyen távlatok nyílnak?

- A globalizációs forradalom a teljes modern társadalmi valóságot átalakítja: műszaki, biológiai, gazdasági, politikai, kulturális, és szűkebben vett társadalom-strukturális értelemben, valamint az ezek működtetéséhez szükséges emberi létkarakter kitermelését tekintve is új valóságot hozott, amely új valóság egyben új létmódot is jelent. Ma már a fiatalok nem a modernizáció idejére jellemző polgári, nemzeti hősök akarnak lenni, hanem azon ügyködnek, hogy bekerüljenek a globalokráciába, vagy ha az nem is lehetséges számukra, akkor legalább valamelyik világosztály tagjaivá váljanak. A sztárok, különösképpen a világsztárok is ebből a körből kerülnek ki, ezekből csinál a világmédia „vonatkoztatási személyeket”, akikhez hasonlatossá akarnak válni a fiatalok. S ez a magyarázata annak, hogy miért olyan nagy a hasadás a hagyományosból a modern társadalomba átmenetre szocializált hatvan éven felüliek és a globalizációs mintákat követő harminc alattiak között: nemcsak különböző társadalmi korszakokhoz tartozó valóságokban, de különböző létmódú valóságokban is alakult ki identitásuk, s e különböző létmódot követelő valóságokban is.

- Tudjuk, hogy az orvelli „gyűlölet órájában” ki az ellenség?

- „A” kérdéssé az vált, hogy a világlobalomban egyedül maradt globalizáción belül melyik változat lesz a győztes, hogy ki, melyik szupranáció diktálja majd a „Pax Globalianát”? A fő választóvonal a makro- és a mikroglobalizáció között húzódik, de mindkettőn belül vannak változatok, amelyek a fő háborún belüli mellékháborúkat határozzák meg. Világosan felismerhető az amerópai és az euramerikai erők közötti küzdelem, s mindegyik szemben áll az ázsiai típusú és az iszlám makroglobalizációs kísérletekkel. Azt is látnunk kell ugyanakkor, hogy az ázsiai fél e tekintetben, különösen hosszabb távon előnyben van, mert nemcsak a makroglobalizációra fejlesztett ki modelleket, de a mikroglobalizációt is sikerrel működteti. Így esélye lehet arra, hogy az amerópai, vagy euramerikai makroglobalizációkat mintegy harapófogóba szorítsa: a két globalizációs főtípust egymás forrásaiként is használva győzze le a mindent egy lapra feltett, a szerves struktúrákat egyszerűen leromboló és felfaló amerópai és részben euramerikai globalizációkat.

- Melyik változat győzhet?

- Akármelyik globalizációs fő, vagy altípus győzedelmeskedik is, az emberi létezés alapkérdéseiben több megválaszolatlan kérdést hagy, mint amennyit megoldott, másként fogalmazva: az emberiség ezért a győzelemért nagyobb árat kell fizessen, mint amennyit nyer a globalizációs iparnak a kényelem terén a modernizációt is kétségtelenül túlszárnyaló eredményei révén.

- Kínálkozik-e számunkra jó megoldás?

- A kihívást jelentő kérdésekre: az emberiség egységének lehetővé vált megalkotása és a teremtés művébe való magasabb fokon való bekapcsolódás kérdésére más válaszlehetőségek is jelen vannak világunkban. A magyar szellemi és politikai közéletnek - lévén, hogy ez az alapvető sorskérdésünk - napirendre kell tűznie, s benne nemzeti konszenzusig érő vitát kellene folytatnia. Azért is, hogy elkerülhesse országunk a rendszerváltó nemzedék hibáját, amelynek fogságából máig nem sikerült kiszabadulni. Azt a hibát, amely a rendszerváltás kérdését úgy fogalmazta meg, hogy egyszer végre álljunk a győztes oldalra, s ezért a keleti típusú modernizációból jussunk vissza Európába, a nyugati típusú modernizációba. Ami, ugye egy történelmileg elhibázott értelmezése volt a világhelyzetnek: akkor már régen nem a modernizációk viaskodása zajlott, hanem a globalizációk háborúztak egymással, így a rendszerváltó értelmiségnek az elmaradottságból való, félrevezetett felszabadulási igyekezete az egyik elmaradottságból a másikba kényszerítette át az országot.

- Az eredeti kérdésekre adott globalizációs válaszok mellett voltak-e más típusú feleletek is?

- Firenze, Seattle, Prága, s napjainkban Ottawa a bizonyíték arra, hogy az euramerikai háttérrel fellépő, a globalizáció alternatíváját szorgalmazó erőket nem lehet a jövő szempontjából lebecsülni. Ellenkezőleg, azt kell észrevennünk, hogy már jelen van korunkban a „Pax Globaliana” kérdése mellett a „Pax Universicum” kérdése is. Látni való ugyanis, hogy a modernizáció előfutárai által megkezdett, s a modernizáció korában megszilárdított emberi jogok mára elavultak, s mert elavultak, már nem az emberiség, hanem jól leírható csoportok érdekéit szolgálják: emberi jogokból csoportelőnyöket biztosító jogokká torzultak. Az iparszabadság révén az ipar nemcsak gazdasági ártalmakat okozhat „embertársainak”, hanem ökológiai ártalmakat is, amelyek súlyosabbak a gazdaságinál is, mert az életfeltételek megszűnésével fenyegetik az emberiséget. S tekintettel arra, hogy az iparszabadságot számos más szabadságjog - tulajdonszabadság, kereskedelmi szabadság, véleményszabadság - tesz működővé, mindazokat a szabadságjogokat, amelyekkel összefüggésben áll, érdemesnek látszik felülvizsgálni és kiigazítani az embertársaknak okozott új keletű károkkal szembeni védelem biztosítása szempontjából.

- Lesz-e erő a jó döntésre azokban, akik eddig haszonélvezői voltak a félrecsúszott globalizációnak?

- Egyszerűsödtek a választási lehetőségek: varázslóinas módjára a győztes önmagát is kiteszi a pusztulás veszélyének, vagy megkísérli a valódi kérdések valódi válaszainak megalkotását. A világorandum birtokosainak érdekévé vált a „szeretet struktúrák” magasabb szintre emelése. Reményeim szerint a globalokrácia legjobbjai ezt a „szabadság-kényszert”, a szeretet struktúrák magasabb szintre emelésében való érdekeltségüket mihamarabb - esetleg aktív közreműködésünkkel is - felismerik. Ami nem a Kánaán Petőfi által várt eljövetelet hozná magával, hanem egy küzdelmes, de élni érdemes élet lehetőségét a végletesen ártalmas fegyverek árnyékában.

Mátyássy Andrea

„Az Unió tiszteletben tartja a demokratikus alapelvekre épülő kormányzati rendszerű tag-államok nemzeti identitását” - mondja ki az 1992. február 7-én, Maastrichtban kelt Szerződés az Európai Unióról. A Közös rendelkezések F. cikkelyének (1) bekezdése - mely idéztetett - világossá teszi, hogy az EU nem jelent olvasztótégelyt, a közösségben a nemzeti kultúráknak erősödniük, gazdagodniuk kell. Mindamellet sok közös európai érték hat az itt élőkre, ezen értékrend legfontosabb eleme, hogy a jogok mellett a kötelességek azonos súllyal esnek latba. A szabadság a felelősséggel társul. Hazánk utóbbi évezredbeli teljesítménye egyértelművé teszi, hogy elsősorban az európai közösségnek fontos Magyarország gyors uniós csatlakozása. Kultúránk az egyik legeredetibb művelődés a földkerekségen, az emberiség számos problémájának megoldásához jól hozzájárulhat a jövőben is a magyar gondolkodásmód. Országunk hangsúlyt adhat a tág értelemben vett környezettudatos értékrend fontosságának, az ember és a természet iránti felelősségnek. Történelmünkben már az 1222-es Aranybulla felragyogtatja a kornak megfelelő demokrácia igényét, és a számos sorscsapás közepette ez a kíváncsi társadalmunkban fennmaradt. Fontos tisztáznunk: versenyképes lehet-e a nemzetek Európája az észak-amerikai és a távol-keleti, nagyrészt globalizált kultúrájú övezetekkel? Magyarország mi mindennel gazdagíthatja az Európai Uniót, mivel segítheti a globális bajok enyhítését? Idehaza hogyan teheti a köznapi gondolkodás részévé a demokrácia polgári minőségét a magyar értelmiség? Tudatosítható-e az elvadult globalizáció közepette is a társadalomban, hogy a jog és a szabadság mellett a kötelesség és a felelősség is része az európai értékrendnek? Ezekre és más kérdésekre Árva László, Bod Péter Ákos, Bogár László, Dávid Ibolya, Körmendy-Ékes Judit, Lányi Zsolt Matolcsy György, Navracsics Tibor, Németh Zsolt, Sasvári Szilárd, Turi-Kovács Béla és Vass Csaba ad feleletet a Magyar Média Műhely tagjai által készített interjúkban.